

România literară

SALA DE
LECTURĂ

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

4 - 10 aprilie 2001
(Anul XXXIV)

13

Interviurile
ROMÂNIEI LITERARE

VIRGIL NEMOIANU

**Un fenomen
primejdios –
uniformizarea
lingvistică și culturală**

(pag. 12-13)

*Eminescu – vechi dispute,
noi argumente*

(pag. 3)

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

DE LA
TREZOR
proze

**Șt. Aug.
Doinaș,
prozator**

(pag. 4)

**Capitala
de odinioară**

(pag. 9)

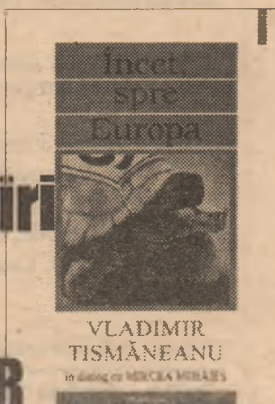
**Poeme de dragoste
vechi de
35 de secole**

(pag. 22)

**Correspondență
din Stockholm
de la
GABRIELA
MELINESCU**

(pag. 23)

**Convorbiri
cu
VLADIMIR
TISMĂNEANU**

(pag. 10-11)

Periodizări

CÎND am terminat facultatea, la începutul anilor '60, erau la modă, în istoria literară, periodizările. Am mai scris și cu altă ocazie despre asta. Ulterior, pe fondul creșterii influenței lui Călinescu, pe de o parte, care a condus la o escamotare a obiectului istoriei literare prin accentuarea rolului criticii, iar pe de altă parte, prin impunerea anistorismului structuralist, preocuparea pentru decupajul faptelor de istorie literară a căzut în desuetudine. Cînd nu s-a renunțat cu totul la criteriul istoric, locul istoriilor propriu-zise l-au luat panoramele. În acestea, periodizarea se făcea de obicei pe decenii și pe genuri. Abia în timpul din urmă, lectura postmodernă a literaturii a readus în discuție și alte criterii, unele abandonate în trecut, altele noi, și a retrezit interesul pentru periodizarea istoriei literaturii. În plus, au dispărut anumite reticente de natură ideologică, vinovate și ele de raritatea istoriilor literare (ca să nu zic absentă) în anii comunismului.

La acestea, trebuie adăugată o modificare de perspectivă: îndepărtarea de anumite fenomene creează acel efect de masificare și stilizare de care vorbea T. Vianu capabil să ne împiedice a ne rătăci printre detalii ignorînd întregurile. Cel puțin două astfel de reconsiderări importante se cuvin menționate. Este evident că ele datează din deceniile ultime. A fost, de exemplu, "întregit" romantismul românesc. Contribuția decisivă a avut-o cartea lui Virgil Nemoianu, *Îmblînzirea romantismului*, chiar mai înainte ca ea să-și aibă versiunea românească. Putem privi acum romantismul românesc ca pe un întreg, dincolo de tensiunile, precum aceea dintre *clasic* și *romantic*, sau de considerentele de epocă, precum existența unui preromantism sau a unui romantism înfriziat (Eminescu), care au sabotat pînă deunăzi omogenitatea curentului. Același lucru s-a întîmplat cu modernismul. O carte recentă a lui I. B. Lefter, *Recapitularea modernității*, a demonstrat că pulverizarea conceptului și fenomenului modernist a fost opera generației de critici interbelici și ea a fost preluată nediscriminatoriu de criticii contemporani. Datarea celor două mari curente nu mai pare să pună astăzi nici o problemă. Acceptată fiind ideea formalistilor ruși că o epocă literară nu începe și nu se sfîrșește exact acolo unde se sfîrșește ori începe epoca de dinaintea sau din urma ei, ci se "pregătește", subteran, o bucată de vreme, prelungindu-se apoi, tot subteran, ani buni, periodizarea actuală a literaturii diferă considerabil de aceea de odinioară. Iată: romantismul se întinde de la manifestul lui principal, *Introducția* la "Dacia literară" din 1840, și pînă cînd Ghica și Eminescu își publică operele, atît de caracteristice pentru romantism, în proză, respectiv în poezie, adică pînă în jurul lui 1880. Este limpede totodată că avem încercări romantice înainte de anul manifestului (Heliade, Cârlova), peste care se suprapune însă neoclasicismul sub semnul căruia debutează literatura așezînd artistică (Budai Deleanu, Asachi, Văcăreștii etc.), după cum tendințele noi, postromantice, clasice, realiste, parnasiene și simboliste există în subtextul anilor '70-'80, o dată cu *Junimea* și cu autorii tineri (Al. Odobescu, Hasdeu, Duiliu Zamfirescu, Caragiale, Macedonski, Creangă, Slavici). Modernismul are, și el, un început ascuns probabil, pe la 1890, și cu siguranță după 1900, ca să eclozeze în 1918, încheindu-se în 1948 (dacă nu punem la socoteală *neo-modernismul* anilor '60-'70, un fel de *remake*, după nimerita expresie a lui Mircea Cărtărescu). Dedesubtul orientării moderne se găsesc, vreme de două sau trei decenii, la răscrucea secolelor XIX și XX, un postromantism tenace în stare a absorbi mitologiile naționaliste de la *Sămănătorul* lui Iorga sau de la *Viata românească* a lui Stere, dar și din poezia lui Goga, un curent eminescian, cum l-a botezat Ibrăileanu, din apele tulburi ale căruia ies Bacovia și Arghezi, tot soiul de realisme sociale cumînți, inspirate de socialismul lui Gherea și Nădejde, neoclasicismul eclectic al lui Coșbuc și altele.

(Continuare în pag. 18)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

CONTRAFORTde *Mircea Mihailescu*

ORDINE, JURĂMINTE, PSEUDONIME

TRIUMFUL securismului la sate și orașe: nu găsesc expresie mai potrivită pentru a descrie goana ministerelor în a-și constitui propriile servicii de informații. Dacă ar face-o din buzunarul propriu, n-aș avea nici o problemă: oamenii ar continua, în democrație, ceea ce începuseră sub dictatură! Din nefericire, toate aceste extravagante cu aer de imbecilitate sunt experimentate pe banii fiecăruia dintre noi. E suficient să citești cartea generalului Pleșița ("Ochii și urechile poporului", Ianus Inf S.R.L., 2000) pentru a te convinge de inutilitatea serviciilor secrete românești și de lipsa lor fundamentală de loialitate față de guvernanti. Patrunși până-n maduva oaselor de boala secretomaniei, securiștii își urmaresc, în orice timp și în orice loc, exclusiv propriile interese.

Las deoparte mitizarea de către generalul-bătăuș a Securității (văzută drept instituție ce traversează eonii și regimurile politice, acestea din urmă percepute ca paraziți vremelnici ai singurei entități născute din voința poporului și pentru binele poporului!) și mă întorc la ceea ce se poate discerne printre rânduri: incapacitatea structurală a serviciilor secrete nu doar de a prevedea viitorul, dar și de a împiedica desfășurarea evenimentelor importante. Prinsă pe picior greșit în decembrie 1989, Securitatea depune de atunci încoace eforturi de imaginație considerabile pentru a-și reface prestigiul. Basmelor cu priză la prostime ale lui Pavel Coruș sunt cel mai bun exemplu, dar nu singurul.

Ca securiștii iuți de condei și-au impus punctul de vedere se observă chiar în aceste zile: competiția grotescă între Ion Iliescu și Adrian Năstase, dar și între diverși generali de armată ce și-ar dori uitat trecutul de mânuitori docili de roabe pe șantierele socialismului, descrie infantilismul, ca să nu spun prostia crasă, în care se leagă stăpânii de azi ai României. Victime ale războiului psihologic dus de securiști în ultimii zece ani, ei își imaginează că se pot menține la putere adunând informații compromițătoare despre adversari.

Greșeala de calcul: în România nu există noțiunea de compromitere! E suficient să deschizi ziarele pentru a afla cele mai aiuritoare informații despre absolut oricine, însă de întâmplat nu se întâmplă nimic! Câte nu s-au scris despre Ion Iliescu și Adrian Năstase! Li s-a clintit vreun fir de par din cap? Din câte cunosc moravurile șefilor de servicii secrete, președintele și premierul actuali nu fac decât să-i construiască lui Vadim Tudor viitoarea legitimitate. Îmbibați de-un naționalism primitiv, trudind la mitul patriei în primejdie și la teoria purității sângelui, toți acești gradați de doi lei se închină unui singur interes: prezervarea privilegiilor și ridicarea de ziduri impenetrabile în jurul vilelor supradimensionate construite, desigur, din leaful de bugetar!

Dincolo de naivitate, precipitarea pedeserilor de a-și alcatui servicii de spionaj proprii ascunde o uriașă spaimă. Ajunși la putere în circumstanțe tulburi pentru țară, ei se găsesc între ciocan și nicovală. Pe de-o parte, trebuie să danseze după cum le cântă organismele financiare internaționale, pe de altă, sunt obligați să-și respecte angajamentele față de

populația disperată. Ca vor urma repri-mări violente ale mișcărilor muncitorești, începe să fie o axiomă: în mintea cuplului Iliescu-Năstase infiltrarea până la sânge a păturilor sociale cu agenți secreți constituie speranța că vor conduce România la nesfârșit.

Nu știu, însă, dacă Iliescu și Năstase l-au citit pe generalul Pleșița. Nu știu dacă sunt conștienți de disprețul cu care ofițerii de servicii secrete îi privesc pe politicieni. Cum serești de azi sunt urmașii direcți, sau elevii urmașilor direcți, ai securității lui Ceaușescu, nu întrevăd nimic bun pentru cei care, în diperare de cauză, ajung la măsuri de mână forte (despre asta e vorba, în fond!) pentru a guverna. Ascunzându-se îndărătul ordinilor, al jurământului și al pseudonimelor, securiștii de școală nouă se vor lepăda de ei cu aceeași grație (și greață) cu care au făcut-o înaintașii lor când Ceaușescu scăpase din mână sceptrul puterii!

Știu că e prea târziu ca vreunul din combatanți să facă pasul înapoi: ei vor marșului frenetic în direcția propriei pierzării pentru că nu înțeleg un lucru fundamental: în timp ce politicienii au crescut cu mistica partidului, securiștii sunt educați în mistica patriotismului! Nu contează ca aceste noțiuni n-au nici un conținut. Important e că "partid" vine de la "parte", iar "patriot" de la "patrie! Ca patria securistă e o ficțiune în care Decebal își dă mâna cu Ceaușescu peste arcul Carpaților populați de "agenți" care veghează la liniștea populației lobotomizate, n-are nici o importanță. Important e ca memoriile generalilor de securitate să sune frumos, înălțător, cu tot respectul pentru mitologie și cu tot disprețul pentru politicienii pe care se prefac a-i servi!

Că d-nii Năstase și Iliescu n-au înțeles nimic din lecția istoriei, îi privește. Să nu se mire dacă, mai devreme decât își închipuie, vor simți cum se cocărează sub povara insuportabilă a unei caste coerente din România. În loc să facă gesturile normale pentru salvarea țării — privatizarea necondiționată și vinderea fulgerătoare a întreprinderilor —, ei trag de timp, cu complicitatea aceleia secțiunii a societății pe care pot pune cea mai fragilă bază: securiștii de toate nuanțele. Mi-e și groază să-mi închipui ce gândesc liderii N.A.T.O. la vestea că o țară care dorește integrarea în organismul militar occidental își consolidează structurile închise, cultivând o secretomanie paranoică! Prin astfel de semnale, echipa Iliescu-Năstase își tradează adevăratele intenții: să păstreze România în zona gri-murdarului tradițional, jucând tontoroii pe marginea bălții imunde unde se poate pescui în ape tulburi în totală impunitate.

Semnele de slăbiciune ale PDSR-ului se arată mai devreme decât s-ar fi crezut. Într-un fel tragi-comic, ei repetă istoria de acum patru ani a "algoritmilor": ca și atunci, guvernanții actuali nu au nici un adversar care să le ridice vreo problemă. Și tot ca atunci, au intrat într-un proces de auto-disoluție. Fără să-i forțeze nimene, iau măsuri de pură provocare a răului ce te obligă să le pui sub semnul întrebării nu doar buna-credință — cine mai speră în așa ceva? —, ci chiar instinctul de conservare și sănătatea mintală.

POST-RESTANTde *Constanta Buzea*

DACA nu sunt la curent cu valoarea *debuturilor* dvs. întâmplat acum 30-35 de ani, pot în schimb să vă cred pe cuvânt că ele au însemnat ceva la vremea lor: o bucurie veritabilă și mari speranțe pentru tânărul care erați. Ca regretatul Gherghinescu Vania, la *Astra*, apoi la *Luceafărul*. Velea și Fanuș au făcut bine publicându-va, nu am de ce să mă indoiesc. Tot cam în aceeași perioadă va mai debuteza și Cristoiu, în *SLAST*, apoi luați la Vaslui un premiu la Festivalul umorului... Toate acestea sunt bune și frumoase, deși, cam puține. Până în august trecut, când trimiteți la *România literară* două texte scurte, în proză, *Iasca* și *Ușa*, cea de a doua cu o idee excelentă, idee pe care însă o risipiți pe drum. Din păcate. Momentul inițial, de iluminare și de poezie merita, după părerea mea, un efort, pe măsură, de a vă îngriji stilul. Intenția marturisită în scrisoare era să redebutați acum în revista noastră, "cu condiția, spuneți, ca textele să corespundă exigențelor actuale ale redacției. Iar dacă nu, nu!". Cum ați citit mai sus, textele mi s-au parut scrise puțin de mână uia. Având în vedere și vârsta pe care o aveți, și obiceiul meu, cred, bun, de a nu răspunde în acest chenar, cu "Deocamdată, nu" sau "Mai trimiteți", am considerat că și tăcerea este un răspuns. După opt luni, reveniți în forță cu o scrisoare aiuritoare, lungă și agresivă. Vă spun acum, ca să nu aveți nici o îndoială, că tonul deplasat, neglijențele de limbaj, presupunerile, indiscrețiile, pretențiile și acuzele, care fac din epistola dvs. un obiect contondent, mă întristează profund și mă îngrijorează, toate la un loc producând trista dovadă a nepuținței dvs. devenită cronică, de a ține textul, oricare ar fi el, în frâu, de a nu dispune de o minimă logică în expunerea de motive și nemulțumiri. În legătura cu adresa solicitată, regret, nu știu. Pe de altă parte, redacția nu are resurse să vă facă un abonament cadou. (D.R. Luca, Târgoviște) ☒ Câteva poezii, o fotografie și un talon de la Oficiul de asistență socială, dovedind că alocația suplimentară pentru cei doi copii nu depășește suta de mii de lei, impresionează, sunt de fapt un S.O.S., speranța într-un cât de mic onorariu. Nu pot decât să transcriu aici, spre mângâierea doar a sufletului autorului lor, două scurte poezii, prima scrisă în amintirea lui Nichita, iar cea de a doua, din admirație pentru Fanuș Neagu: "Am adormit/ păs-când/ cai albi/ pascând pe/ pajști de vers./ M-am trezit/ citind o umbră/ Nichita"; "Bancuri de guvizi/ sărutând nuvele/ vinuri nefierte/ rostind metafore./ Te așteaptă/ la ospațul/ lui Codin". (Boras Nuredin, Constanța) ☒ Ca nu sunteți naiv și nu vă hazardați în a crede în viitorul dvs. poetic, mi se pare corect. Din textele și comentariile care însoțesc poemele, un om cu experiență însă, un dascăl, un prieten scriitor își dă repede seama că sunteți destul de bine orientat, cu lecturi bune la activ. Versurile și frazele sunt elegant articulate, au destul mister și putere de sugestie. Până și slăbiciunile se justifică prin grația unui orgoliu juvenil încă și care nu va dura, căci declarațiile teribiliste palesc de pe acum lăsând spațiu larg afirmațiilor solide în jurul unor cărți citite, în folosul materiei asimilate ca lumea, cu rezonanță în textul propriu. Poate că e bună hotărârea de a schimba în curând Ingineria Economică cu Filologia, cu condiția s-o faceți la zi. Ceva mă face să întrevăd în dezinvoltura cu care vă susțineți replicile la autoprovocări, uneltele unui viitor dramaturg. (Dan Iulian Turcu, Brașov) ☒ Cred că ați greșit și adresa, și secolul, nepotrivit vă este tonul și proastă alegerea poeziei cu care vă prezentați la prima noastră întâlnire. Și mai ales nu aveți de ce să mulțumiți "tuturor cei (sic!) de la România literară". *Tuturor celor...* parcă ar suna mai bine, nu-i așa? N-am înțeles ce vreți să spuneți în versul: "Mii de șoapte se azvântă". *Îmi*, fie vorba între noi, se scrie fără linioară, ca și *îți*, ca și *ii*, ca și *își*. (Alin Nicula, Medias) ☒ Aceeași propoziție umitoare m-a pus în dificultate și în august trecut, și în noiembrie. Iată-o: "Va trimite pentru publicare, la tarifele practicate de dumneavoastră, următoarele poezii". Iar în josul uneia din pagini: "Poemul *Înfrângerea* este gratuit". Și cel dedicat unei oarecare Oana ziceți că ar fi gratuit. Parcă încep să mă dumiresc, și dumirindu-mă, regret că gratuitele, nu fac nici două parale, ca măcar citând din acestea, să facem haz fără să fim buni de plată. (Alexandru Balanescu, Alexandria) ☒ Mulțumindu-vă pentru cuvintele frumoase și pentru molcoma dvs. fire ce vă asigură un echilibru interior de invidiat, vă spun fără să risc a vă supara că sunteți autorul unor exerciții lirice duse într-o perfecțiune formală, dar neajungând chiar s-o atingă, în dulcele stil clasic, eminescianizând, fără supărare: "Străbatând a mării-oglină/ Cerul își contemplant naltu-i.../ Timpii anului se schimbă/ Trecând facla unul altui.../ Îmbiind din cupe soarta/ Zeii ne pomesc pe valuri/ Clipa își deschide poarte/ Vamuiind din idealuri.../ Înălțând iubirii naos/ Umpli rosturile goale.../ Praful drumului de haos/ Râscolind cu pasu-ți moale.../ Scânteind pe vatra-mi focul/ Dă lumini icoanei tale.../ De m-ar blestema norocul,/ Rătăcind să-ți ies în cale". (Ciprian Vidican, Cluj-Napoca).

România literară

Director:
Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvolescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectura).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

Vechi dispute, noi argumente

„Cazul Eminescu”, văzut de la distanță

PREDAU pentru moment la Institutul de Romanistică de la Universitatea din Viena. Vîrînd să scrie un eseu despre Eminescu, profesorul Fritz Peter Kirsch de la acest institut m-a rugat să-i procur informații despre receptarea actuală a lui Eminescu în România. M-am gîndit că cel mai bine i-ar putea folosi antologia lui Cezar Paul-Badescu*, în care sînt reproduse principalele luări de poziție în dezbaterile „cazului Eminescu”, iscata de numărul 265 al *Dilemei*, din 27 febr.-5 martie 1998. Cred că această antologie, din păcate greu accesibilă, din motive de difuzare defectuoasă, din cîte știu, este o piesă indispensabilă pentru înțelegerea evoluției culturii românești în prezent, nu numai prin anvergura disputei, fără precedent în ultimele decenii, cît și prin argumentele aruncate în joc. Așadar, prin amabilitatea autorului, am izbutit să obțin un exemplar, pe care să-l iau cu mine la Viena. Pe drum, avînd în față o noapte lungă de petrecut în tren, m-a încercat ispită să reiau lectura pieselor de dosar antologate. M-a izbit, încă și mai puternic decît prima oară, neclaritatea, îmbîcseala ideatică în care se scaldă cel mai adesea polemica, altminteri atingînd tonuri de o extremă încordare. Ma simt de aceea tentat să adaug cîteva observații pe marginea unei dispute în care nu m-am implicat defel la vremea derulării ei, profitînd, acum, de distanță, în timp și în spațiu, despre care se crede că ar fi un „bun sfetnic”.

Spuneam mai înainte că lucrul cel mai frapant în înșiruirea luărilor de poziție este atmosfera de confuzie generală (bineînțeles, aceasta apreciere nu privește toate înscrisurile la cuvînt, ci doar impresia de ansamblu), de dezarticulare a ideilor și de suprapuneri sau alunecări ale palielilor de argumentare, pîna acolo încît adesea nu se mai știe nici măcar care este obiectul propriu-zis al polemicii.

În discuție par să fie, la modul cel mai general, opera și personalitatea lui Eminescu. Știm însă bine, de destulă vreme încoace, că despre „opera” și „personalitatea” unui scriitor, mare sau mic, nu se poate spune, în principiu, nimic definitiv. Ambele sînt „povești fără sfîrșit”, variînd *ad infinitum* modulațiile inevitabil subiective ale interpretării și valorizării, pe o gamă în care și timpul și locul își fac neîncetat simțita prezență. Încă de la începutul secolului XX, Mihail Dragomirescu a avut intuiția, exprimată în maniera sa pedantă și indigestă, că semnificația unei opere ar fi... infinitatea lecturilor acesteia. De atunci, această idee, propagată din nenumărate direcții, a devenit loc comun, oricît ar stînjiți ea nevoia noastră firească de interpretări și aprecieri stabile, inatacabile. O atare înțelegere a „deschiderii” literaturii stă în evidenta legătură, nu în ultimul rînd, cu instituționalizarea într-o tot mai strînsă coabitare a criticii și a istoriei literare, ca discipline academice. Linia de ruptură între explicarea „culturală” a literaturii de către istoricul literar, la Universitate, și abordarea „estetică” a criticului literar, în presă, în cenaclu etc., pe care Lovinescu încă o mai postula apăsător și, probabil, un pic resentimentar, s-a șters aproape cu totul. Abilitățile și deprinderile criticului par astăzi a nu mai putea lipsi din „dotarea” istoricului literar, de la care se așteaptă, potrivit cerințelor profesiei, să

spună ceva *nou* și totodată *durabil* despre scrierile de odinioară pe care le comentează. Altceva își propunea însă numărul despre *Eminescu* al *Dilemei*, în care nu opera și personalitatea scriitorului ca atare stăteau în prim plan, ci *receptarea* acestora în momentul de față. Cu alte cuvinte: probleme diferite, aparținînd unor domenii diferite (critica și istoria literară „imanentă”, adresată direct operelor și scriitorilor în cauză, pe de o parte, studiul receptării, aplicat asupra „documentelor” de receptare în relația lor cu opera și cu biografia artistului, pe de cealaltă), cu un instrumentar conceptual și analitic diferit. Este însă adevărat că nici numărul respectiv al *Dilemei* nu a făcut ca această distincție indispensabilă să transpara cu suficientă claritate. Pe prima pagină a revistei, titlul, cu litere de-o palmă, *EMINESCU*, îl face pe cititor să se aștepte mai degrabă la vreun număr festiv, dintre cele cu care sîntem așa de bine obișnuiți, colecții de eseuri exegetice mai mult sau mai puțin conjuncturale. Poza bancnotei de 1.000 de lei, cu chipul poetului, așezată sub titlu, într-o cam prea sofisticată antifrază iconografică, atrage totuși atenția că grupajul tematic e așezat pe nisipurile mișcătoare ale prezentului: un superlativ financiar la momentul primei emisiuni, bancnota care glorifică amintirea poetului, ca prim simbol identitar, a ajuns iute „moneda calpă”, pe care-o irosești într-o clipită la piață. *Argumentul* lui Cezar Paul-Badescu, îngrijitorul de număr, e și el echivoc în ce privește concepția grupajului: analiza receptării („ce a mai rămas din Eminescu astăzi”) sau dorința de a o modifica, de a propune, cum se zice, o „viziune nouă” (editarea unor articole care „au un sănătos aer de prospețime”)? La rîndul lor, contribuțiile semnatarilor, luate fiecare în parte, și orchestrarea acestora în ansamblu, au făcut adesea mai degrabă trimitere implicită și polemică la „documentele” de receptare avute în vedere, de la serbările școlare la felul în care apreciem monumentele ridicate în cinstea poetului. Grupajul trece rapid peste demersul constatativ, zorindu-se către un efect provocator. În paranteză fie spus, toate acuzele de „cabală”, „conjurație” ș.a.m.d. care i s-au adus sînt nemaipomenite copilării, chiar dacă nu odată sînt prin vehemență cu care s-a cerut pedepsirea „complotiștilor”. Fie și numai bunul simț arată fără echivoc că nu a fost vorba de nici o „concertare”, ci de o convergență cît se poate de firească între oameni care gîndesc și simt, într-o problema dată, aproximativ la fel. Numitorul comun al articolelor, atît de transparent altminteri, era o aceeași iritare, ajunsă uneori pîna la exasperare, față de avalanșa de „semne” ale unei receptări cultice, iconodule, a lui Eminescu, „semne” la a căror amănunțită inventariere eseistii, din păcate, au renunțat, parte din ei considerîndu-le probabil arhicunoscute, hrana zilnică a culturii românești. În mod paradoxal, tocmai această inadecvare s-a dovedit fructuoasă, declanșînd reacțiile ce au urmat. Într-un fel – m-am gîndit încă imediat după apariție –, grupajul de articole din *Dilema* avea să fie reportajul propriului său efect. Lectura de acum a „arhivei” în „cazul Eminescu” mi-a confirmat impresia de odinioară. Întristător rămîne însă faptul că nici în cele din urmă nu s-a produs, cred, o limpezire a apelor. Lucrurile au rămas, cum se spune, „ca-n gară”, adică nîcicum. Tot

ce s-a putut consolida în urma disputei a fost ideea, profund eronată, că există în momentul de față două „tabere” în cultura română, cea a „demolatorilor” lui Eminescu și cea a „apărătorilor” acestuia. Or, repet, nu asta era problema: cine e „pentru” și cine e „contra”. O înțelegere atît de rudimentară a dezbaterii culturale are de ce, în ultimă instanță, chiar să înspaimînte. Se poate „demola”, anihila prin idolatrie, ca în povestea grotescă, dintr-un recent roman, a călugărilor dintr-o mănăstire care îl pun la fiert de viu pe Toma d'Aquino ca să-i preschimbe oasele în moaște. Se poate „apara” dînd jos crucele care acoperă în timp ființa vie a unei creații culturale ș.a.m.d. Nici unul dintre cele două „gesturi” nu se justifică prin sine însuși, ci prin felul cum e îndeplinit.

Revenind la confuzia dintre unghiurile de abordare, mă opresc asupra unui singur exemplu, în care consecințele ei nefaste se văd extrem de clar: ideologia eminesciană. Sînt două mari întrebări, diferite ca natură, legate de aceasta: ce *înseamnă* ea, în România de azi, și ce *a însemnat*, în contextul vremii sale. La prima întrebare răspunsul firesc este, fără nici un dubiu din punctul meu de vedere, tranșant. În momentul de față ideologia eminesciană, gîndirea politică a gazetărilor, este complet inactuală. Nu numai prin xenofobia incontestabilă, oricîte eforturi de mascare generoasă a acesteia am face, xenofobie devenită, de la al doilea război încoace, inacceptabilă ca atitudine, dară-mi-te ca piesă componentă a legitimării unei doctrine politice. Categoric inactuală este ideologia eminesciană și prin articulațiile ei principale, cum ar fi teoria „păturii superpuse”, element-cheie al coerenței gîndirii politice a jurnalistului. Însuși „evoluționismul” la care Eminescu adera în chip radical – Lovinescu are desigur dreptate catalogîndu-i poziția drept „critică extremă” – este inactual într-o vreme în care, fie că vrea fie că nu, România trece printr-o etapă de dezvoltare „revoluționară”, printr-o ruptură brutală de un trecut abominabil.

La cea de-a doua întrebare răspunsul nu e nici pe departe la fel de simplu și de tranșant. Ma abțin de la alte comentarii, intrînd pe un teren care are nevoie de un orizont mult mai larg și de fundamentări mult mai nuanțate. Cert este că, privită în contextul vremii sale, atît în România cît și pe plan european, ideologia eminesciană capătă alte justificări și că ceea ce este, în contemporaneitate, inacceptabil și reprobabil, se cuvine să fie cîntărit cu alte unități de măsură prin prisma situației istorice. Îmi displac, în general, nu numai cei care cred că rezolvarea problemelor prezentului nu poate fi găsită *decît* în trecut, ci și ideologii care țin morțiș să aducă trecutul la Haga, în loc să se rafuiască cu aceia care îl instrumentează inadecvat. Am auzit la un moment dat, fie iarăși în treacăt spus, că una dintre condițiile de a adera la „Mișcarea” condusă de Marian Munteanu era trecerea de către candidați a unui examen din opera politică eminesciană. *Si non e vero, e ben trovato*. Iar dacă e adevărat, ar fi unul dintre cele mai grăitoare documente de receptare alarmantă a lui Eminescu.

Încă un cuvînt despre ceea ce favorizează îndeosebi confuziile și alunecările de planuri la care m-am referit: ahome, titulatura de „poet național” cu care a fost gratificat Eminescu. Mai exact: nu titulatura în sine, cît genul de

implicații și de atitudini pe care ea le antrenează. Cred, după cît am reușit să urmăresc și să înțeleg mersul culturii românești, că desemnarea unui scriitor drept „chintesență” a creativității românești și încoronarea acestuia cu titulatura amintită a fost indispensabilă la un moment dat. Cred iarăși că a fost o șansă fericită de a avea un Eminescu pentru a-i încredința un asemenea dar și, nu în ultimul rînd, o asemenea misiune. Am însă serioase dubii în ce privește perpetuarea în eternitate a etichetei fondatoare, cu tot ce implică ea. Luată în sensul ei original, titulatura respectivă desemnează „alesul”, sau, în termeni mai moderni, „purătorul de cuvînt” al unei națiuni (identificate de regulă cu un „popor” sau, am zice azi, cu o etnie – fie și numai acest lucru creează, în lumea contemporană, serioase probleme). Cînd acest „purător de cuvînt”, care a putut da unei culturi începătoare, în temătoare căutare de sine, siguranța de care avea nevoie, a ieșirii dintr-o „vremelnicie” nevoiașă, nu mai poate însă „vorbi” prin înțelegerea lui de către urmași, cînd începe să se creadă că el își transmite propriul mesaj, imperurbabil, „întru eternitate” și e investit cu privilegiul de a deveni un reper imuabil, atemporal, la care cultura pe care o reprezintă e veșnic datoare să se reîntoarcă, misiunea încredințată lui poate deveni inhibitorie pentru o cultură deja dinamică, debarasată de spaima identitare. Or, toate acestea se află, latent, în titulatura de „poet național”. Cu sprijinul ei, tensiunea dintre perspectiva istorică și cea centrată pe contemporaneitate poate urca la cote de vîrf. Acceptăm să ne lăsăm reprezentați, la infinit, de un creator care, oricît de genial, *a fost*, indubitabil, un om al secolului al XIX-lea? Acceptăm că reperul nostru „întru eternitate” se modifică o dată cu noi, cu felul în care ne raportăm la el, inclusiv semnatarilor articolelor din *Dilema*? Alternativele sînt, precum se vede, minate de paradox. Pentru a-l evita, tîndem să alegem soluția cea mai la îndemînă, cea a despărțirii taberelor: „denigratorii”, damnați să se perpelească veșnic în flăcările iadului, „apărătorii”, ce vor locui, iarăși veșnic, în grădinile Edenului. Acum ne putem arata mulțumiți: eternitatea a fost salvată.

Revin asupra unei afirmații scăpate anterior de sub condei. Pomeneam de o „cultură dinamică, debarasată de spaima identitare”. Se pare că tocmai aici se ascunde călcîiul lui Ahile. M-a frapat de la începutul dezbaterii că, în rîvna cu care diverși combatanți săreau „în ajutorul” poetului, se străvedea neîncrederea în forța acestuia de a rezista *de unul singur* aprecierilor negative ale unuia sau altuia, fondate fie în observații analitice, fie în simple opțiuni de gust. Am avut chiar impresia că mare parte dintre cei care se zoreau să-l aducă omagiile poetului și să-l purifice de „calomniile” celorlalți își manifestau totodată un bizar spirit patern față de o cultură considerată încă imatură, incapabilă să stea pe propriile picioare, să *dureze* tocmai prin forța de a-și asuma deopotrivă continuitatea și schimbarea, în jocul lor neîntrerupt. Este, în fond, paradoxul preotului care, îndeplinindu-și ritualurile cu deplină smerenie și umilitate, gîndește în același timp că, dacă el ar înceta să mai aducă jertfe pe altar, zeul ar muri de foame.

Liviu Papadima

* *Cazul Eminescu*. Polemici, atitudini, reacții din presa anului 1998, Antologie realizată de Cezar Paul-Badescu, Pitești, Editura Paralela 45, 1999.

Ștefan Aug. Doinaș, prozator

Ipostaze ale fantasticului

CE SURPRIZĂ ne face Ștefan Aug. Doinaș! La aproape 80 de ani (pe care îi va împlini la 26 aprilie 2002) publica o carte de proză, prima din întreaga lui carieră literară.

Înainte de-a o deschide, ne întrebăm ce fel de proză ar putea scrie un autor cunoscut exclusiv ca poet, eseist și traducător. Cum reușește să înainteze prin "noroiul greu al prozei" un spirit obișnuit cu diafanitățile literaturii, comparat de criticii literari cu Paul Valéry și T.S. Eliot? Se poate transforma oare un contemplator al ideilor într-un observator al vieții de fiecare zi?

Nu, nu se poate transforma. Ne aducem aminte că proza lui Eminescu este cel mult un noroi de diamante, că Arghezi, la rândul lui, face din proză o comedie divină și nu una umană. De altfel, Ștefan Aug. Doinaș însuși mărturisește că a *esuat* în tentativa de a deveni prozator: "Paginile ce urmează sunt rodul unei ambiții deșarte, secrețiile intermitente ale unui fluture care se vrea neapărat omidă."

Splendid eșec! Ce păcat că nu eșuează la fel atâția dintre prozatorii noștri care care sunt, cu emfază, exclusiv prozaici!

Volumul lui Ștefan Aug. Doinaș, intitulat misterios *T de la Trezor*, cuprinde povestiri inegale ca lungime (de la 2 la 60 de pagini), dar egale ca valoare. Toate sunt încântătoare, prin fantazia bine controlată, prin finețe, prin umorul de idei, prezent ca o irizație discretă chiar și în secvențele lugubre. Și, mai ales, prin atmosferă fantastică. Atmosfera fantastică este creată (și recreată, ori de câte ori se volatilizează) prin cele mai diferite mijloace. Autorul a organizat pentru noi o paradă de ipostaze ale fantasticului, de la fantasticul sumbru, nordic și până la

cel carnavalesc, specific temperamentului latin. Și de la fantasticul direct, epic și funambulesc, cum îl cunoaștem din proza lui Hoffmann, până la cel livresc, pe care nu-l mai putem disocia de geniul lui Borges. Nu lipsesc nici răsfrângerile unor idei din literatura SF.

Privită de la mare distanță, cartea lui Ștefan Aug. Doinaș este bogesiană. Ea are ca termen de referință nu natura, ci cultura. Ficțiunile din cuprinsul ei derivă din alte ficțiuni, sunt un joc secund.

Potrivit unei legende, deasupra comorilor îngropate în pământ apar flăcări jucăușe (după care se și ghidează, de altfel, căutătorii de comori). Deasupra zăcămintelor de cultură apar, ca flăcări jucăușe, povestiri de genul celor scrise de Ștefan Aug. Doinaș. Asemenea texte nu se pot compune numai cu talent. Ca să ajungi autorul unei cărți ca *T de la Trezor* trebuie să fi citit în prealabil mii de cărți și să fi și tradus, eventual, în limba română *Faust* de Goethe.

Incidente metafizice

FICȚIUNILE pe care le-au creat de-a lungul timpului scriitorii și filozofii, muzicienii și pictorii constituie pentru Ștefan Aug. Doinaș o *lume*, la fel de reală ca a noastră. Ea nu este intangibilă, asemenea spațiului de dincolo de oglindă. O putem vizita, expunându-ne însă unor riscuri, pentru că nu-i cunoaștem legile. Sau se poate întâmpla invers: ca ființe din cuprinsul ei să navălească în viața noastră de fiecare zi și să o perturbe.

În povestirea cu titlul *Sinuciderea unui fluture* se produce o intruziune de acest gen. Un fluture uriaș, sculptat în marmură de Rușchița de un artist celebru, Sebastian Drob, se smulge, după moartea celui ce l-a creat, din soclul de piatră, trece prin geamul atelierului, spărgându-l, zboară până la Moreni și

se aruncă, sinucigaș, asupra sondei cu flacăra continuă care face faima micii localități. Drept urmare, flacăra se stinge, iar aceasta atrage atenția presei.

Faptul că stingerea flăcării devine subiect pentru ziariști accentuează *realitatea* întâmplării. Evadând din ficțiunea atemporală, fluturele ajunge în cea mai vulgară actualitate. Este un contrast de efect, exploatat ingenios de autor, care surâde mefistofelic dincolo de text descriind reacția oamenilor zilei la ceea ce s-ar putea numi un *incident metafizic*.

Ficțiunea care intră în interferență cu realitatea poate fi sculptată și în cuvinte, nu neapărat în marmură. În povestirea *Ultimul gemenat* se dezvoltă întâi o erudită dizertație istorico-filologică pe tema existenței unui Ordin al Gemenărilor, pentru ca ulterior ceea ce ni se înfățișă doar ca un *text*, ca o parodie a operelor de erudiție sterilă, să se reverse în realitate cu turbulența unei forțe malefice. Iată cum începe povestirea:

"Documentele arată că Ordinul Gemenărilor a fost înființat în 1270 în Tunisia, imediat după moartea lui Ludovic al IX-lea, conducătorul celei de-a Șaptea Cruciade. [...] Gemenății erau un ordin călugăresc eretic, dacă așa ceva e cu putință. Doctrina lor implica o cosmogonie, o filosofie a istoriei și o etică. Lumea - susținea fratele Castor - era la început doar pe jumătate: jumătatea făcută de Dumnezeu. Cealaltă jumătate a ei, produsă imediat după aceea, în procesul unei «geneze negre», era opera artizanală a Diavolului. Necuratul, care nu poate crea, știe în schimb să imite foarte bine; de aceea, el a dat o replică cosmică creației divine: fiecărei ființe bune create de Domnul îi corespunde un dublu al ei, malefic, ca lucrare a Satanei. Nimic nu deosebește, în această lume a noastră de azi, o copie de originalul ei: produsul Celui-Rău nu poartă niciun stigmat revelator. De aceea, nici un om nu poate să știe dacă el, unul, aparține seminției ce a ieșit din mâinile lui Dumnezeu sau face parte din falsă stirpe fabricată de Lucifer."

În continuare, se mai afirmă ceva. Ca la întâlnirea întâmplătoare dintre o ființă și duplicatul ei, acesta se aneantizează, dovedindu-și inconsistența.

Autorul lucrării despre Ordinul Gemenărilor are o identitate în povestirea lui Ștefan Aug. Doinaș, este un italian, Enrico d'Isolmonte, care moare pe neașteptate. De ce? Pentru că ajunge față în față, printr-o coincidență, cu dublul său, și acela, nu el, este adevăratul Enrico d'Isolmonte. O teorie care părea inițial o simplă fantazie, o spuma a lecturilor se verifică suprinzător și tragic în realitatea cotidiană.

Joc literar și critică a existenței

COMENTARIILE ample ar merita fiecare povestire din volum (s-ar putea scrie o carte despre cartea lui Ștefan Aug.

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

DE LA
TREZOR

proze

FUNDAȚIA CULTURALĂ SECOLUL 21

Ștefan Aug. Doinaș, *T de la Trezor*, proze, București, Ed. Fundația Culturală "Secolul 21", 2000. 372 pag., 70 000 lei.

Doinaș). O atenție specială ar merita narațiunea (neterminată, după cum precizează autorul) *T de la Trezor*, parabolă esoterică și comică despre cenzură. Protagonistul povestirii, influent sfetnic al unui dictator, este înălțat la rangul de *trezorier* al tuturor cuvintelor din țară. În această calitate, el organizează și supraveghează producția de texte literare, ajutat de o echipă de filologi - pretext epic pentru Ștefan Aug. Doinaș de a-și demonstra și forța de pamfletar.

"Bătrânul Marga, caruia i se zicea Maître, era un uriaș gheboșat, cu barbișon și părul vâlvoi, care te împoșca cu scuipat când vorbea; și vorbea continuu, ca și străbunicul său din mileniul trecut, un critic literar piscător ca un fânțar, de la care moștenise «gura spurcată» și o întreaga zestre de istorie literară de culise: adevărată enciclopedie de cazuri mărunte, cancanuri, scandaluri de presă, bârfe ordinare din lumea teatrală, intrigi machiavelice, epigrame și vorbe de duh ale scriitorilor etc. [...]"

Grecotei de formație filosofică aproximativă, vestit însă ca «demolator de sisteme», Xantuz era, într-un fel, replica sa rapetisată: un țăr plin de ticuri, cu alura vibratilă, posedând la perfecție elina și latina, și suferind de boala cea mai frecventă în profesiunea noastră, etimologita. «Canicula - perora el, fără să-l fi întrebat cineva - asta înseamnă...» etc.

"Trezor" (astfel este poreclit administratorul-șef al cuvintelor) instituie un "rit T", care înseamnă înlocuirea realității cu o realitate lingvistică - reprezentare parabolică a ceea ce se întâmplă într-o țară comunistă. "Trezor" este, de fapt, un secretar cu propagandă, proiectat într-un plan metafizic. El elaborează, cu o sagacitate diabolică, principii de cenzurare a limbajului, inclusiv a timpurilor verbale, în funcție de obiectivele sale propagandistice.

În aparență abstras și impersonal, Ștefan Aug. Doinaș este în realitate un om de atitudine (așa cum o dovedește de altfel și publicistica sa de după 1989). Povestirile din volumul *T de la Trezor*, superb joc literar, nu sunt numai un joc. Ele reprezintă și o luare de poziție față de lume, o *critică a existenței*. Pentru analiza ei exhaustivă cronicarul literar ar trebui să aibă drept consilier un filosof.

Cărți primite la redacție

- *Anii 1954-1960 - fluxurile și refluxurile stalinismului*, comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmatiei (2-4 iulie 2000), editor: Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000. 1008 pag.
- Zigu Ornea, *Polifonii*, cronică literară, Iași, Ed. Polirom, col. "Ego", 2001. 516 pag.
- Nicolae Breban, *Stricte amintiri literare*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2001 (cuprinde secțiunile: I. "Grupurile literare", II. "Portrete literare". III. "Polemice"). 200 pag.
- Aurel Mihale, *Pământ, pământ*, roman-trilogie, (I - "Valul sălbatic", II - "Mlaștina bucuriei", III - "Liniștea câmpiei"), București, Ed. Semne, 2001. 566+586+534 pag.
- Andrei Ungureanu, *Insomnie de pește*, poezii, Chișinău, Ed. Arc, col. "Prima verba", 2000. 46 pag.
- Viorel Mureșan, Traian Ștef, *Leonid Dimov*, monografie, antologie comentată, receptare critică, Brașov, Ed. Aula, 2000. 96 pag., 20 000 lei.
- Mircea Petean, *Cartea de la Jucu Nobil*, II, "Balade și idila", Pitești, Ed. Paralela

45, 2000. 88 pag.

- Ion Roșioru, *Marius Tupan între utopie și parabolă*, studiu monografic, București, Ed. semne, 2001. 250 pag.
- Dan Ionescu, *Depart de ocean*, poezii, prezentare de Dan Cristea, București, Ed. Cartea Românească, 2000. 56 pag.
- Marin Diaconu, *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*, "documentar sociologic", vol. I: 1880-1933, București, Ed. Eminescu, 2000. 254 pag.
- Dorina Zgavardă, *Nu vă doare depărtarea, domnule?... dialoguri cu șase reșiteni celebri* (Ciprian Foias, Constantin Lucaci, Mircea Martin, Sabin Pautza, Doru Popovici, Ion Stendil), prefață de Gheorghe Jurma, Reșița, Ed. Timpul, 2000. 152 pag.
- Viorel Achim, *Banatul în Evul Mediu*, studii, București, Ed. Albatros, 2000. 320 pag.
- Dima Zăinea, *Evadări incerte*, versuri, Constanța, Ed. Muntenia & Ed. Leda, 2000. 148 pag.
- Erich Kottbacher, *Iarba lui Ghilgames*, București, Ed. Semne, 2000 (versuri). 114 pag.
- Duction Popescu-Chiselet, *Vinovat*, București, Ed. Persona, 2000 (versuri).

O dublă valență poetică

CRONICĂ
LITERARĂ

de
Gheorghe
Grigurcu

LA PRIMA vedere (citire), discursul poetic al lui Alexandru Mușina e, în obișnuința optzecistă, înțesat de datele concretului, sfidând convenția elevată, printr-o "democrație" a imagisticii ce înclină spre "urit". E la mijloc o productivitate plebeiană, procedeul energic de revitalizare a limbajului asociativ, terapie de șoc a acestuia, dar și o sumisiune la un concret dur, imperativ, ce poate semna fie o biografie dificilă, fie o epocă incertă. O dictatură, am putea spune, a unui concret drastic, cu note de periferie mizeră, norioasă, dar și, în mod sarcastic-complementar, cazone, pe care a înregistrat-o, inițial, Ion Caraion: "Soldații vor lăsa dire mari de noroi/ Și miros de cartofi rincezi, de macaroane/ În mica ta bucătărie albastră/ Cu elefanți roșcați pe pereți, cu reclame/ De șuncă presată și vinuri de Rhin./ Mozaicul va scînci ca un cățel./ Scaunele, îmbufnate, vor cere să li se facă/ Dreptate la suprema instanță./ Tu însă îți vei pieptăna parul de salamandră-amăruie/ Și ai să-ți spui că frunzele de salcîm/ Sint ca niște rani pe umerii copiilor./ Acum, cînd marele oraș e îmbrăcat în kaki" (*Scenă de gen IV*). Baudelaïrismul actualizat al autorului *Cîntecelor negre* e reluat cu vervă proprie: "«Am oroare, i-am spus./ De această mașină de întins diminețile./ De frunze aurii, de tutun, pe care le recoltăm/ Din tarlalele epuizate ale nervilor./ Am oroare de fecioarele gelatinoase ale marelui oraș»./ Apoi au adus prinzuri bogate./ Chelneri cu fețe de inecați ne-au așternut înainte/ Cadavrele florei și faunei naționale/ Preparate savant. Noi trebuia să fim veseli./ Trebuia să spunem cuvinte/ Care să nu poată fi uitate ușor" (*Planeta de sulf*). Însă nevoia de poezie ideală revine intempestiv, chiar în miezul acestui naturalism sufocant. Disfuncționalitățile realului tind a se compensa prin funcționalitatea poeziei ca inefabil, ca intangibil ce se transmite concretului: "E ora Păstorului, cînd mă trezesc./ Îngrozit, lingă tine./ Doar aerul înghețat mă împiedică/ Să mă descompun./ Să-mbib cearceaful, să mă scurg pe covor./ Să-ți îmbăloșez trupul cu-o spumă alb-rozalie./ Tu dormi. Goală și fragedă./ Ah! De te-aș putea atinge/ Cu-n deget măcar, m-aș salva!" (*E ora Păstorului*). Trăirea decăzută se iredualizează aidoma poeziei, într-o așteptare albă. Invers decît în chip obișnuit, nu viața e modelul poeziei, ci poezia se instituie ca model al vieții: "Scriu

despre singurul obiect/ Care nu există./ Și sper" (*În loc de prefăță*). Ca și, explicativ: "Totuși scriu/ Despre singurul lucru ce nu există. Nici în laguna/ de sub umărul sting. Nici/ În valea de sare./ Dar el e singurul important. Căci, dacă există./ Și eu aș fi/ O piatră în gura lui, ce învață să spună/ Cuvintele clare" (*ibidem*). Absența obiectului devine, așadar, o temă radicală, menită a corija o invazie obiectuală impură, un flux al unei materialități devastatoare ce aglutinează fiziologia, viciul, civilizația, istoria: "Am cunoscut tirania mirosului animal./ Democrația alcoolică, oligarhia/ Discotecilor și pițipoancelor strălucitoare./ Am inventat noi poziții și limbi./ În care au crescut imperii și popoare" (*ibidem*).

Comportîndu-se astfel, Alexandru Mușina își relevă strategia contrapunctică pe care își întemeiază în largă măsură producția. Aceasta se desface într-o aparență anafectivă, cinică ori măcar blazată, și un entuziasm tineresc, un romantism de fond care șovăie a ieși la suprafață, clocotind precum un cazan incins în subsolul textului. Poetul e un romantic cifrat, un idealist ce-și înlocuiește pelerina filfuită cu o uniformă murdă de mecanic. Pletosul "inger exterminator" ce-l vizitează nu e decît un *alter ego* mai puțin precaut: "Într-o dimineață în care zorele/ Răsăriseră la fereastra mea ca într-o romanță/ Vine ingerul exterminator cu pletele lui excesive/ Și-mi bate la ușă./ Eu îi deschid toate calcarurile, dar nu uit să-i reamintesc:/ «Ar trebui să te cam tunzi, amice./ Ți-o spun așa, din pura simpatie»" (*Într-o dimineață*). Condescendența ironic conotată cu care îi vorbește nu stinge ardoarea autorului, frenezia ascunsă cu care își articulează ființa în lume. Notificările ei reprezintă un abandon pur liric, visător, în existența fixată prin alfabetul rebarbativ, prin metaforizarea naturalist-reportericească: "Toate părțile trupului meu miroseau a femeie" (*ibidem*). Sau: "Sîntem buni și frumoși, sîntem buni și frumoși, ficțiunea mea blondă./ Ca frunzele strălucitoare ce urcă/ Treptele oamenilor de azi, în cărțile poștale" (*Chist de lumină, taxă inversă*). Visul se deschide imens asupra unei copilării vizionare, în melanjul de imaginar și senzorial, de înrîtă puritate și artificiu grațios, ce ne reamintește cantilena eseniniană: "E aici un început de seară./ Se văd ruinele unei cetăți de mărgean./ Tu aștepti scrisorile mele ca pe niște flori/ Și-ți amintești de cînd un puști eram./ Mărfuri se arată; și cum-păratori./ Ție soarele îți clipește obosit./ Lăsînd bani de aur prin bucătărie/ Pentru nevăzutul păr încărunchit./ Dar cine să știe, cine să știe.../ Mărul proaspăt e și preafu-

mos./ Plasă de fluturi pe creanga/ Ta vîlăguită clipele de prisos./ E aici un început de seară./ Se văd ruinele unei cetăți de mărgean./ Tu aștepti florile mele de hirtie/ Sprijinită de lacrimi ca de un geam" (*Început de seară*). Pentru ca aceeași frenezie să se exprime și în codul opus, al înverșunării grotesce, al demoniei care caricaturizează. Făurită dintr-o unică substanță, viziunea apare răsturnată: "Am ieșit în față, am aplaudat./ Doi șerpi au lărgit steaua pînă cînd/ I s-au văzut gîndacii? (*Zine tremurătoare și bete, paraziți*). Sau: "Steaua a vomat, luminescent" (*ibidem*). Sau: "Spiridușii cei grași ca niște picoli provinciali./ Care dorm în rulotele modeste ale cartofilor? (*Scenă de gen III*). Ori cu o nuanță de tandrețe, într-un stil hippy, a căruia violență e astfel deviată spre alint: "Gîndac de dezmiardare./ Vierme de sărut" (*Fără nume*). "Coropișniță de vorbă, șobolan de inteligență ce ești" (*ibidem*).

Altfel spus, Alexandru Mușina pare a îngroșa familia, impunătoare oricum, a sentimentalilor ce-și bruiază sentimentul din pudoare. E o manieră de a-și ascunde frustrarea și - de ce nu? - de a-și deruta destinul. Masca sceptică ori de-a dreptul sardonică are un iz superstițios, ține de magia exorcizării "ghinionului" care uneori poate avea extinderea unei întregi vieți: "Nu trece timpul. Sau trece? Mai contează? Oricum, deasupra Maternității/ Cînd ne-am născut nu strălucea nici o rază./ Ai diavolului, nu. Nici ai divinității./ Doar ai clipei: încăpătoare/ Ca o valiză, ca o cisternă, ca un muzeu./ Dar nu-ți fie teamă, nimeni nu moare!./ Nici măcar eu./ Mai fragil și ghinionist ca un cristal/ Lovit cu cotul, din neatenție, pe o tarabă/ Sau pe un raft din Magazinul Universal./ Doar trecem, lichid viscos, fără grabă/ Și cumva indiferent./ Dintr-un recipient în alt recipient" (*În loc de postfață*). Optînd pentru acest stil ambiguu, în "două ape", poetul se concentrează asupra procedeelor antitetice, care-i pot etala dualitatea. Astfel iau naștere imaginile în care, deși declinant, compromis, fabulosul e prezent ca un factor ce transfigurează universul în sens vitalist, îl fecundează. Sterilizării sceptice îi răspunde rodnicia irepresibilă a ficțiunii, chiar dacă relativizată prin interogație: "Să spun că inima gilgiia? Că prin aer/ Treceau titize de aur, fărfurii zburătoare, că lumina/ Se mișca întocmai unui pîntec întăritat?/ Că oamenii erau transparenți, că stilpii/ Căpătaseră carne, vase de singe, o epidermă cu pori./ Ce respira, neliniștită?" (*În stație*). Deseori descripția, - ea însăși o cale de obiectivare, de sustragere de la spovedania lirică, abordată cu aplomb de optzeciști -, cu toate că se dorește rece, amestecă proza cu mirabilul, epuizarea cu prospețimea eternă a unui suflet incorigibil: "Frunzele cădeau ca niște adolescente/ Prin parcuri cu iarba încercănătă./ Tu așteptai să se audă de undeva/ Sunetul vag al mașinilor de salvare./ Un inger murise în ochi, celălalt agoniza/ În patul curat al trupului. Desigur, e toamnă/ Ai spus, încercînd să culegi de pe jos cu privirea/ Jivinele fosforescente, micii prieteni/ Dintotdeauna, reci, ai falangelor mele? (*Scenă de gen V*). De la faptul divers pornind, poetul, declară o experiență nostalgică, o reverie țîșnită pe neașteptate, capacitatea de-a interioriza anecdoticul: "Vor veni prietenii, vor ride./ Inima ta albă o vor păta cu vin./ Eu am să cad între pemele moi/ Ca un brotac subțire și cu ochi albaștri./ Confetti vor turna ingeri neoficiali/ Pe pletele noastre fragede și nedumerite./ Prietenii vor veni, vor ride./ Eu voi stinge însă lumina și am să-mi spun/ Că a fost o vacanță frumoasă? (*Septembrie*). Identitatea sa se mărturisește a fi una infantilă: "Să nu mă crezi, sint o fiolă/ În care doarme un șarlatan./ Închircit în sine ca un copil, dulce copil dormind/ Cu doi ciini albaștri și slabi în orbite" (*Chist de lumină, taxă inversă*). Sub coaja aspra,

se descoperă germenul dezarmant al basmului.

Să specificăm însă că dualitatea poeziei de care ne ocupăm nu e doar formală, ci și, pînă la urmă, structurală, întrucît masca ajunge a se lipi de chip în mod definitiv, simularea voluptuoasă a degradării și asprimea lexicală făurind o a doua natură. Ar fi o eroare astfel să-l căutăm pe "autenticul" Alexandru Mușina exclusiv în ingenuitatea sa originară, rămasă ca un singur braț al ecuației. Poetul de acest gen e la fel de reprezentat moralmente și de aspectul său "secund", inadapabil și insurgent, provocator cu program. Nostalgia serafică nu dobîndește drepturi superioare demonizării. Cele două fețe ale plasmuirii poetice sînt la fel de legitime precum cei doi ochi ai autorului, contrastanți: "Ochiul drept zvîcnea de o amintire:/ A luminii pe pîntecul tău. Un cîntec/ Îngînat cu buzele doar, imperceptibil./ Ochiul drept, cel stăpin cîndva, calărețul crincen./ Ochiul drept ca o sabie. Cîndva./ Ochiul stîng aștepta. Vitraliu/ Îmbinat cu cheaguri de singe. Ochiul stîng, cel puios și tandru./ Înelit în placenta, adormit./ Apoi, brusc, ochiul stîng a plesnit/ S-a scurs pe trotuar, pe urmă în sus, pe picioare" (*În stație*). Depinde de cititor prin care din cei doi ochi propuși - ochiul candorii ori cel al cinismului - dorește să-și orienteze lectura. Oricît un maniheism eticist ne-ar îndemna să votăm ipostaza primordială, inocentă, a bardului, se cade a recunoaște că expresivitatea i se concentrează pe segmentul derivat, corupt. Astfel că nimic nu ne oprește a răsturna clișeul, socotindu-l pe Alexandru Mușina ca pe un cinic care, pentru a-și disimula fondul tarat, elaborează trăsături sensibile, simpatice, "mintuite", precum o grimă. Oricum, trecerea de la paradiziul la infernal constituind trama compozițională a creației în cauză, punctul terminus e, în maleficul său, prevalent ca pondere textuală și totodată umorală. Din aranjamentul de interferențe al celor două medii se degajă soluția pregnantă a eroziunii, a dezamăgirii, a "căderii". Sentimentalul pierde teren, întrucît psihia actantului se realcătuiește sub semnul realului brutal: "În noaptea dinaintea căderii meteoriților/ Arbustii ornamentali au simțit cum se macină/ Venele lor subțiri de o necunoscută sămînță./ Era ca și cum o omidă s-ar fi tîrît/ Peste organele lor cristaline, acoperindu-le/ Cu o peliculă de argint, împiedicîndu-le/ Să mai respire./ Aveam ani puțini pe atunci, eram ca un magazin/ Abia, inaugurat, strălucind de curățenie și belșug./ Și nu puteam auzi cum celulele/ Vibrează întocmai arbustilor ornamentali./ Aveam ani puțini, șoselele circulare/ Ale ochilor mei nu se umpluseră încă de plombe./ Încă nu-mi pilpiiiau ca niște neone uzate/ Nervii actinici./ În noaptea dinaintea căderii meteoriților/ Ei trăsaseră husa peste oraș și se culcaseră./ Numai eu priveam luna, ca o rană/ Pe trupul unui proaspăt bărbat" (*Intersecție marcată*). Real care nu e doar refuzat în numele ingenuității native, al purității "anilor puțini", ci și acceptat, asimilat, cu o luciferică satisfacție, ființei lăuntrice. Pătrunzînd în bolgia unui pragmatism al vârstei mature, autorul își vizionează gratuitățile ca pe niște dansatoare adormite, ce tresar în atmosfera unei desensibilizări suverane: "În casa aceea dormeau dansatoarele/ Cu trupurile lor abia îndrăznind/ Să lumineze în jur./ Uneori desfaceau degetele încet./ Rotîndu-le ca pe un cuțit vinețiu/ Prin aerul tot mai umil și mai greu" (*Pavilionul de noapte*). Paradoxal, Alexandru Mușina își resimte criza ca o consolă, vorbind despre "caldura singurătății" (*Ruth și eu cel tîrziu*) și specificînd dubla valență a "florilor răului", "cînd însăși duhoarea trupului tău se prefăce în mireasmă" (*ibidem*).

ASOCIAȚIA EDITORILOR DIN ROMÂNIA

www.aer.ro - site-ul Asociației Editorilor din România, gazduiește primele statistici ale pietii de carte din România, precum și catalogul celor mai semnificativi editori, distribuitori de carte și tipografii care fac parte din industria românească de carte.

Proiect finanțat de Uniunea Europeană, prin

www.aer.ro

Mărire și decăderea casei Valldaura

ÎN DIN pacate prea puțin cunoscuta literatura catalană, Mercè Rodoreda ocupă unul din locurile cele mai importante rezervate contemporanilor, și s-ar putea spune că nu pe nedrept. Trecută prin teribili ani ai dictaturii franchiste, alături de ostila minorităților din peninsula iberică, scriitoarea barceloneză a supraviețuit, ea și orașul ei, pentru a dovedi o dată-n plus extraordinară capacitate de regenerare a unui popor a cărui independență a murit acum 500 de ani.

Deși o figura adeseori asociată naționalismului catalan, Mercè Rodoreda evită cu tenacitate tentațiile unei literaturi politizante; e ceea ce se întâmplă în *Oglinda spartă*, cel mai cunoscut roman al scriitoarei catalane, publicat în 2000 de Editura Meronia.

Pe de altă parte, acel cititor ce se va fi așteptând la o carte puternică, o carte care să-l zguduie, care să-i marcheze definitiv existența, acel cititor va fi dezamăgit. *Oglinda...* nu e o capodoperă, cu atât mai puțin o carte de căpățini. E în schimb un roman fermecător. Și unul fragmentar/fragmentat.

Povestea Teresei Goday, fiica unei vânzătoare de pește ajunsă mare doamnă prin căsătorie cu bătrânul Rovira, se transforma încetul cu încetul în istoria familiei sale și, într-un final, în cea a casei lor din Sant Gervasi. Imaginea micului palat cu turnulețe și a fantasticei sale grădini e de altfel singura constantă în acest univers dominat de o înfricoșătoare incapacitate de comunicare. Metafora oglinzii sparte se dovedește ideală: lumea în care se învârt soții Valldaura este alcătuită din cioburi, din fragmente, din resturi – chiar adunând toate buciile, întregul nu se mai poate forma niciodată, pentru că niciodată nu a existat.

La fel ca în *Casa spiritelor* a peruanelei Isabel Allende, ceea ce face să meargă mai departe complicatul angrenaj al familiei Valldaura este locuința lor, spațiul sacru ce adăpostește copii nelegitimi, adultere, ură, boală, moarte, dar și dragoste, multă dragoste. Bîntuiți de de-

monii păcatelor și amorurilor de tinerețe, Teresa și Salvador, apoi Sofia și Eladi trăiesc cu iluzia evadării, sfîrșind inevitabil prin a fi devorați de propriile obsesii. Adăpost al misterelelor, al începuturilor și sfîrșiturilor, vechea reședință a marchizilor de Castelljussà își construiește ea însăși o personalitate întru totul pe măsura celor ce-o locuiesc și cărora nu ajunge să le supraviețuiască: cînd Sofia hotărăște s-o dărîme, ceea ce găsește nu e decît amintirea decăzută a fericirii de altădată, bîntuită de fantomele neamului stins Valldaura.

Pe de altă parte, aluzia la romanul Isabellei Allende nu e întâmplătoare; dincolo de tehnica imaginilor fragmentate – a oglinzii sparte, multe din, să spunem, artificii de construcție provin din arsenalul realismului magic sud-american: amestecul indisolubil de măritis și ocultat, spațiile goale pe care e chemat să le umple cititorul, o oarecare doză de fatalism ce conduce spre un final previzibil, dar inevitabil, acel tip de fatalism înrudit în același timp cu naturalismul unui Zola și viziunea mitizantă a preabinecunoscutului Márquez. Ca să nu mai vorbim despre o foarte interesantă coincidență (este evident că doar de o coincidență e vorba) în privința destinului celor doi fii nelegitimi, din *Oglinda spartă* și, respectiv, *Casa spiritelor*, implicați într-un război ce devine al lor, amîndoi înghițiți în vîltoarea unei Istории pentru care ei nu sînt decît, poate, carne de tun.

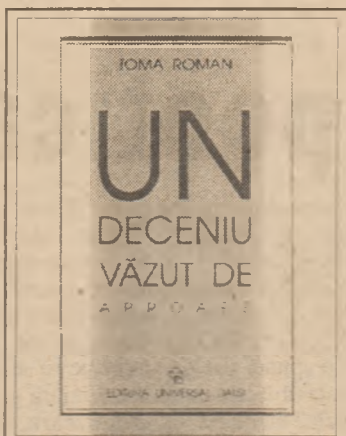
Așa cum spuneam la început, nu cred că romanul lui Mercè Rodoreda e o carte fundamentală, dar s-ar părea că tocmai acest lucru îl face să fie o lectură cit se poate de interesantă; transplantat pe pămînt european, realismul magic, lipsit de latura sa tragică, își recapătă grația, farmecul, acea mixtură de inocență a copiilor ori a nebunilor și de prea-plin al conștiinței (post)moderne. La urma urmei, o oglindă spartă pentru o realitate pe măsură.

Iulia Popovici

Cronica unui deceniu

TOMA ROMAN face parte din istoria celui mai spectaculos hebdomadur pentru publicul larg din România postdecembristă: e vorba de *Formula AS*. Revista a devenit aproape un fenomen de masă. Te-ai aștepta, doar la auzul tirajelor ei miraculoase, ca editorialele lui Toma Roman să fie scrise cu penița înmuiată în sângele unor lupte de gladiatori care să bucure mulțimea.

La o receptare poate mai subtilă, acest neobișnuit succes de casă datorează însă mult unei curiozități și unui stil prevenitor cu care un popor divers de cititori nu fusese, în genere, obișnuit. Acest public a avut probabil senzația terapeutică a unui câștig real, concret – ca și cum printr-un simplu abonament ai încheia suplimentar o asigurare

Toma Roman, *Un deceniu văzut de aproape*, Editura Universal Dalsi, 364 de pagini, preț nementionat.

de sănătate. E adevărat totodată că editorialistul Toma Roman se arată șocant de civilizat în limbaj și în aprecierile sale. Nu știu ce marcă de condei sau de computer va fi folosit domnia sa – cert e că ambele cunosc, la modul frapant, limba română, fiind familiarizate totodată cu grafia apuseană. Și toate acestea fără nici un rabat de la normele obiectivității – care în publicistica românească iau foarte adesea expresia confuză a trivialității agresive.

Multe dintre articolele reunite în volumul *Un deceniu văzut de aproape* îmi erau așadar cunoscute. La un loc, ele mi-au prilejuit o impresie întrucâtva diferită de cea obținută "la cald", pe pagina a doua a amintitei publicații: de cronică a unui atât de frământat și de tulburat deceniu, precum cel abia încheiat (titlul cărții mi se pare din acest punct de vedere inspirat). E nevoie azi, la bilanț, de o cuprindere sintetică – nu atât, din nou, a evenimentelor în sine, cât a analizelor consacrate acestor evenimente. Ne aflăm în situația în care analizele pot oferi, în fine, explicații de natură să modifice convingător percepția asupra realității – și implicit realitatea. Or, editorialele lui Toma Roman au calitatea de a înregistra la epicentrul, fără partizanate și într-un sens riguros, cam tot ce s-a produs semnificativ în sfera politicului românesc începând cu septembrie 1991 și până în februarie 2000. Față de o realitate isterică, calmul suprafiresc al cronicarului poartă halat alb și instituie o carantină necesară.

Cele 78 de articole selecționate ale lui Toma Roman nu constituie însă doar o culegere de exerciții pentru memoria colectivă (oportune de altfel, căci distorsiunile și dezinformarea se bazează frecvent pe uitare). Ele instituie un tip de discurs care privilegiază coerența și o bună situație a datelor în context. Poți să nu fii, desigur, de acord cu cronicarul în calitate de co-observator și interpret al evenimentelor (în multe privințe personale nu sunt); dar să-ți conștientizezi, totodată, propria poziție. Toma Roman îmi pare un autor echilibrat și disponibil pentru o dezbatere lucidă (de amfiteatru în aer liber, prea puțin de talk-show în variantele băstinașe; el este de altfel un adversar nedeclarat al acelei *fast thinking* de televiziune atât de blamate de Bourdieu). E un

partener de dialog care nu-și desființează nicidecum interlocutorii, cât îi înfrînge. Nu-i seduce, cât îi produce. Nu îi învinge, nu îi convinge cu orice preț (cel al inautenticului, în ultima instanță), cât îi distinge ca adversari ori inspiratori.

Dorin-Liviu Bîțfoi

Memoriile Reginei

CUM informațiile despre familia regală a României sunt destul de austere și ajung cu greu la cei interesați, publicarea memoriilor Reginei Ana a României constituie cu siguranță un eveniment editorial.

Cartea nu este neapărat "o relatare completă, exactă, corectă" a evenimentelor povestite ci, mai curând, așa cum Regina însăși mărturisește încă din primele pagini, o poveste care "acoperă o viață, trei sferturi de secol, un război, un exil și un destin ce a gravitat, de fapt, în jurul unei țări", crâmpie de viață amintite în compania ginerelui, principele Radu de Hohenzollern - Veringen.

Copilăria Reginei, în preajma Parisului, a fost una liniștită, plimbări cu bicicleta, călărie, cursuri de scrimă și înot, dar supusă unui cod de conduită ce impunea un respect strict și bazat pe o oarecare distanță între copii și părinți. Mama, Principesa Margareta a Danemarcei, a marcat copilăria și tinerețea Reginei și i-a stat alături toată viața, dar care "a fost protectoare, nu și matema. Nici o îmbrățișare sau mângâiere, nici un sărut, nici o dovadă de afecțiune".

Al doilea război mondial obligă familia Principelui René de Bourbon - Parma să fugă cât mai departe de front. Nesfârșitele călătorii prilejuiesc peste ani rememorarea unor scene de o puternică expresivitate ("Ne era frică de avioane, care-și anunțau prezența printr-un zgomet înspăimântător. În timpul acesta, unchiul Gaetan cânta fără încetare «O, sole mio!»", sau de plăcuta amintire, cum este convorbirea telefonică cu președintele Roosevelt. Peripețiile sunt însă nenumărate: despărțirea de familie, înrolarea ca infirmieră în Maroc, Algeria și Italia, dresarea unui căel pentru a fura găini, întâlnirile

întâmplătoare cu frații înrolați și ei în armată etc. Relatarea lor impresionează prin simplitate, de multe ori chiar stângăcie, și printr-un soi de detașare prin prisma timpului în spatele careia, însă, se ghicește ușor valoarea lor afectivă imensă.

Viața alături de Regele Mihai stă încă de la început sub seninul unei predestinări. Întâlnirea are loc la Hotelul Claridge's din Londra. "Printre invitați, regina Elena a României și alături de ea un tânăr înalt și frumos, în uniformă aviației române. Era el!", iar cererea în căsătorie a venit peste puțin timp: "Am această clipă foarte limpede în minte și astăzi: eram în mașină [...]. Se afla la volan, așa că am hotărât să facem acest pas fără să ne privim în ochi urmărind doar drumul șerpuitor din fața noastră. Am reflectat îndelung, pentru că răspunsul nu era ușor. Am spus «da». Imaginea asta a amândurora privind înainte nu era întâmplătoare. Fiindcă toată viața noastră asta am făcut"...

Exilul ce urmează abdicării forțate a Regelui stă sub semnul vitreg al pribegiei și al unei adânci tristeți. Creșterea găinilor și grădinaritul devin activități vitale pentru supraviețuire.

Hobby-urile Regelui: jeepurile, fotografia și muzica, diferitele reședințe oferite de prieteni, mesajele de la Europa Liberă, fantoma lui Sir John Coope din Bramshill, fundația "Principesa Margareta a României", prietenii, căsătoria catolică de la Monte-Carlo după 18 ani de la cea ortodoxă din Grecia, vizitele la Eugen Ionescu și la Cioran, călătoriile în lume și cele în România de după revoluție, lobby-ul Regelui pentru integrarea României în structurile internaționale etc., etc. sunt tot atâtea episoade încărcate de emoție și nostalgie.

Cartea conține și un set de fotografii inedite cu familia regală precum și piesa de teatru *Alegerea*, scrisă de Rege și de Regina, la Versoix în 1960.

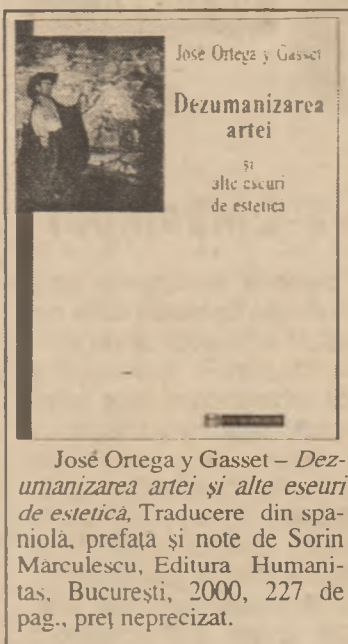
Conștientă că nu seamana cu nici una din predecesoare, Regina Ana și-a asumat și a împărtășit cu devotament destinul vitreg al Regelui, adevăratul personaj al acestor memorii, al acestei cărți care "este, poate, un fel de a le arăta românilor că, deși departe de ei, suntem cu ei. Nu suntem încă pe de-a-ntregul pe pământul țării. De aceea am spus vorbele astea: ca să-i însoțescă pe bănenii lângă care nu pot încă să fiu".

Marius Chivu

Ortega y Gasset și estetica modernității

APARIȚIA la Editura Humanitas a celebrului eseu al lui Ortega y Gasset, *Dezumânzarea artei*, alături de alte câteva articole și studii de estetica ale autorului, nu poate să treacă neobservată. Chiar dacă astăzi, în epoca permisivității și a performativității, cînd granițele dintre diversele discipline se

efasează, iar studiile culturale se afla în plină ofensivă. Lectura unor eseuri de estetică poate părea o indeletnicire desuetă, totuși cititorul care se va încumeta într-o astfel de "aventură", cu siguranță că nu va regreta. Caci metoda eseistului spaniol ni se înfățișează înainte de orice ca narație dramatică, peripetie. Această vocație a dramaticului, grefată pe intuiția autorului ca orice temă (fie ea din sfera filozofiei, a științei, a istoriei sau a esteticii) este în fond o interogație, exemplele memorabile, de multe ori de domeniul anecdoticului, transformă eseurile lui Ortega y Gasset în demonstrații pasionante la capatul cărora lucrurile se înfățișează într-o lumină inedită, o nouă perspectivă se deschide, ca într-un exercițiu de prestidigitatie.

Prezente în nuce, în eseul din 1925 (*Dezumanizarea artei*), toate aceste particularități de stil și metodă, conferă argumentației, excelent conduse, acel *charm* aparte ce ține de catifelarea vocii, de opțiunea pentru sensul real, viu al lucrurilor, dezmoștrind articulațiile rigide ale conceptelor mumificate din istoria esteticii. Era și firesc, pentru că Ortega încearcă aici să traducă în termeni filozofici postulatele unei estetici noi, ale celei moderniste, care abia își preciza termenii în primele decenii ale secolului al XX-lea. Procesul de "dezumanizare" a artei este teoretizat pornind de la receptarea acesteia de către publicul larg; ținând cont de punctul de vedere sociologic, Ortega y Gasset constată că arta nouă este prin excelență "anti-populară": "(...) o operă oarecare zamislită de ea produce automat în public un ciudat efect sociologic, îl divide în două părți, una minimă alcătuită dintr-un număr restrâns de oameni care-i sint favorabili, alta, majoritară, incalculabilă, care-i e ostilă." Cu alte cuvinte, arta nouă ar împărți publicul în două grupuri antagonice, unul, minoritar, dotat cu un organ de comprehensiune refuzat celorlalți, adică masei amorfe, care rămâne parca umilită, cu o conștiință neclara a inferiorității sale. Să recunoaștem că nu se putea o intuiție mai exactă a elitismului care e nedespărțit de arta modernistă încă de la începuturile ei. Analizând, din această perspectivă, noul stil și

încercând să-i sintetizeze principalele tendințe, eseistul distinge, pe lângă aplecarea către dezumanizare, pe aceea pentru joc și gratuitate, gustul pentru ironie și aspirația către o realizare scrupuloasă. La acestea se adaugă constatarea că pentru artiștii tineri arta este un lucru fără nici un fel de transcendenta. Exemplele sint extrase din cele mai variate arte: de la muzica lui Debussy, la dramaturgia lui Pirandello, de la pictura non-figurativă, la lirica lui Rimbaud sau Mallarmé. În privința poeziei moderniste ar merita semnalat faptul că există numeroase consonanțe cu teoria expusă mai târziu de Hugo Friedrich în *Structura liricii moderne*, și teoreticianul german avea să constate, că prin Baudelaire, Rimbaud sau Mallarmé discursul poetic a operat o ruptură radicală între eul poetic și cel empiric; ca să nu mai vorbim de similitudinea dintre *transcendența goală* (Friedrich) și absența transcendentei pe care o remarcă autorul eseurilor de estetică.

Deși nu de o importanță teoretică la fel de mare și nici cu o "carieră" ulterioară la fel de copleșitoare ca *Dezumanizarea artei*, și celelalte eseuri de estetică ale lui Ortega y Gasset oferă o lectură pasionantă, mai ales cu cit aici devine mai transparentă vocația scriitorului de a așeza totul (chiar și teoria), sub semnul spectacolului și al voluptății, pe scurt, al vieții. De pildă, *Adam în paradis* (1910) propune o metaforă a trăirii totale, primordiale, recuperabilă doar prin artă. În grădina zoologică din Leibzig, autorul discută cu prietenul sau heteronimic, metafizicianul german Vulpius, despre estetică, despre condiția adamică a artei, despre lumină, despre Spania... Dar rezumate, toate lucrurile acestea își pierd din savoare, căci, mai mult ca în alte eseuri, Ortega este aici în primul rând scriitor: "Obişnuiam să ne plimbăm în fiecare după-amiază prin grădina zoologică din Leibzig, umedă, acoperită de gazon verde închis și plantată cu copaci înalți și întunecoși. Din cînd în cînd vulturii emiteau cite un intens țipăt, legionar și imperial; *wapiti*-ul sau cerbul din Canada mugea de dorul vastelor pășuni reci și nu rareori cite un cuplu de rate se hîrjonea pe apă cu o larma senzuală, scandalizînd populația onestă a animalelor mari și rezervate." (p.80) Dialogul imaginar este și el cuceritor, alunebind între extravagante și cugătări serioase, urmînd, altfel spus, capriciile fluidității estetice înseși. Raporturile foarte complicate dintre pictură (*realizare*) și lucruri (*res*) sint așezate sub semnul corespondențelor și al schimburilor permanente ("schimbul de substanțe, conviețuirea, coexistarea, urzirea într-o rețea foarte subtilă de relații, intersușținerea, hranirea mutuală, coajutorarea, potențarea reciprocă: a picta ceva într-un tablou înseamnă a-l înzestra cu condiții de viață eterne.")

Gioconda oferă o perspectivă inedită asupra eternului feminin și a biografiei lui Leonardo, iar *Arta lumii acesteia și*

a celeilalte confruntă *pathos*-ul materialist al sudului cu cel transcendent al nordului. Și ce altă concluzie ar fi fost mai merită pentru un volum de articole și studii de estetică, decît eseul intitulat *Adevărul nu e simplu*?

Catrinel Popa

Punere în abis

SUB titlul *Punere în abis*, Irina Mavrodin își reunește, într-un singur volum, poeziile, de la debutul ca poetă, în 1970, până la *Vocile*, ultimul volum, din 1998, cel pentru care a primit Premiul pentru Poezie al Uniunii Scriitorilor.

Referințele critice și nota bio-bibliografică de la sfârșitul cărții lasă să se întrevadă, de ce activitatea de poetă a Irinei Mavrodin a fost mult timp ocultată, rămânând în umbra aceleia de eseistă și traducătoare. Debutul a fost bine primit de critică, semnalat ca eveniment în numeroase reviste literare ale vremii și urmat, la un an, de un nou volum - *Reci limpezi cuvinte*. Volumele următoare apar însă la intervale mari în timp și, deși apreciate de critici, au fost mai puțin comentate: *Copac înflorit* - 1978, *Picătura de ploaie* - 1987, *Vocile* - 1998. *Punere în abis* adaugă acestora douăzeci și una de poeme inedite.

Am citat toate aceste titluri pentru că ele, chiar singure, reușesc să vorbească despre traseul poeziei Irinei Mavrodin. O poezie simplă în aparență, care se impune prin forța trăirii și prin încercarea de-a fi ea însăși salvarea de la o stare de prizonierat în viață, "între două lumi", una "imponderabilă" - aceasta - și una care "trage în jos" - cealaltă (lumile).

Actul scrierii este asumat ca o datorie sacră - "Să scrii în fiecare zi/ iată un mod de a te ruga" - ce se manifestă, uneori violent, prin nevoia reîntoarcerii, apropierii, posibile doar prin poezie, de "punctul central", loc "vital", primordial și, tocmai de aceea, "neștiut".

Apare astfel imaginea unui "loc" ale cărui coordonate sunt "câmpia verde", "casa albă", "copacul înflorit", "mormântul mamei" (*Enigma*) sau "grădina", în care eul poetic sapa ca în "propriul trup" (*Grădina*). Do-

rința, nevoia, imposibil de stăpânit, de a pătrunde în interiorul propriei ființe creează abisul, o figură geometrică ce se adâncește, prelungind în interior, la infinit, imaginea din afara, și la al cărei capăt ar trebui să se afle mult căutatul punct: "Ochiul tău privește/ un ochi care privește/ un ochi care privește/ un ochi care privește/ etc., încearcă să-ți imaginezi/ până la capăt/ această figură geometrică/ dacă poți" (*Punere în abis*).

Acest "tu", impersonal, generic, pe care cititorul îl regăsește în mai multe poeme, pare a fi o dedublare a eului poetic care, în acest chip, încearcă, simultan, o privire în afara lui și una în adâncul lui. Aceeași funcție, a dedublării, o indeplinește și livrescul remarcat de critici, sub diverse forme, încă de la debut. Dedublarea ar putea fi pusă în legătură cu "vârstele" pe care le parcurge eul poetic și care se privește pe sine în momente diferite: "Tu mă înveți acum/ știința de a muri/ așa cum odinioară/ m-ai învățat să umblu/ prin lumea plină de culori și parfumuri" (*Lecția*) sau, într-unul dintre poemele inedite: "mai ai de făcut pasul/ pe care lubiții tăi/ l-au făcut/ în așteptare/ ești tu/ mai fericită/ sau poate ei?" (*Pasul*).

Senzualitate, moarte, viață, lumină, iubire, căutări, obsesii, dorințe, alcătuiesc un sentiment difuz, care pare a fi același în toate poeziile și pe care doar timpul îl modelează, dându-i mereu altă formă. Viața și cuvintele devin un joc sobru. "Finalul" tinde către armonie, dar sentimentul friicii nu este eludat pe de-a întregul: "viața este bună/ moartea este bună/ armonie/ dată ființei pămîntene/ Tot/ muzică de Bach/ de ce te mai temi omule?" (*Teama*).

Cătălin Constantin

Inovații formale

VOLUMUL-ANTOLOGIE *muncile lui don quijote* conține o selecție cronologică a poemelor cuprinse în volumele *Narațiuni întâmplătoare* (1989), *Poemul deshumat* (1994) și *Creier intermediar* (1997), asupra cărora autoarea a operat unele modificări. Trebuie menționat că în cartea de vizită a Dorei Pavel apar prezente în câteva antologii printre care și în *Young Poets of a New Romania* (Forest Books, London & Boston, 1991).

Primul poem, care dă și titlul volumului, anunță într-un fel un discurs poetic încărcat de aerul grav al marilor teme, iar la nivel formal, o sintaxă proprie, uneori anarhică: "Tu încă te poți defini prin acest adevăr:/ pe cînd se va goli și nu se va pierde/ sau/ pe cînd se va goli fără să ia forma tapetului sau/ numaidecît mușcilor simple/ nici singele nu va mai fi măsura obișnuinței/ (nici singele)".

Singele, zidul, moartea, dragostea, neantul sunt cuvinte-cheie pentru tot atâtea teme care

cristalizează o poetică îmbibată de metafore, abstractizări și vizuiri bizare ("e după-amiază o femeie plutește cu trăsura prin/ burta unui pix de aluminiu"), în descendență stănesciană: "în fața ei zidul indică un complex infam/ zidul care poate fi și spus/ pentru cine îl curăță de pene și îl spune/ zidul care poate sta și între umeri pentru cine e foarte grăbit". În câteva poezii autoarea realizează o arheologie citadină cenușie, care devine pretext pentru reflecții: "există cauzele comune și clienii. comunicatele/ șosetele metropolei și mortul de la fereastra

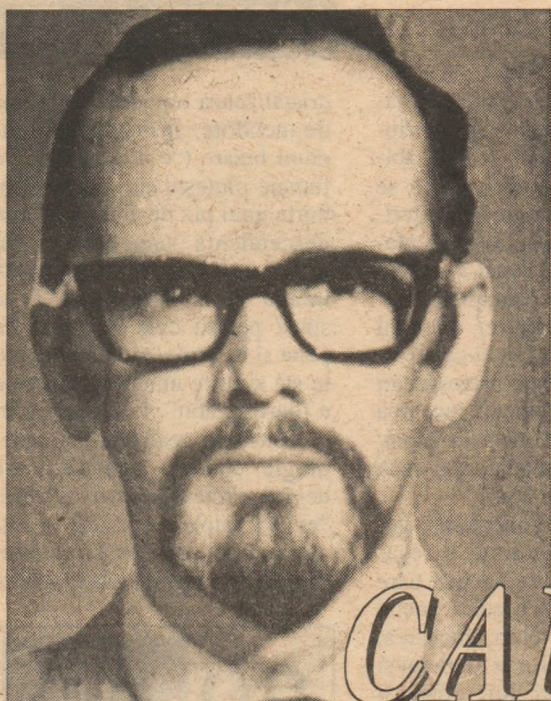
Dora Pavel, *muncile lui don quijote*, Ed. Paralela 45, 2000, 105 pag.

ca/ și cum duminica/ eu sub asfalt creșteam și meditam la clandestinitatea modelului meu vicious". Asociațiile uneori șocante de noțiuni cu referent abstract și predispoziția pentru lamentări și nostalgii construiesc un discurs poetic obositor la lectură: "un copil. alerga pe sub piele (gratii revelatoare)/ pe șantierul silențios/ o! gratii revelatoare cimitirul de mult ridicat e/ cu macaraua la cer/ și ce mai tată avea; aplecat peste riu agățat de un/ trunchi peste ceasul imens. și ce mai/ matusă; eczeme grăunțe cel mai risipite-n metrouri."

În a doua parte a volumului poezia Dorei Pavel virează către un biografism care diluează tensiunile metafizice și se eliberează de metafore. Aici se găsesc, de altfel, cele mai realizate poezii din volum: "acum îi dau tircoale am păreri de rău/ am mijlocul îngust/ vreau să invoc în apărare/ pentru că nici nu mă mișcasem din scaun/ ...nimerisem pe scară purtam pălărie/ cum crescusem peste măsură pareă că se rușinează/ urma să mi-o spună nu cred să se fi înșelat...". Tonul grav lasă locul unei seninătăți genuine: "o bufnitură (calul fugit spre altă împărăție)/ se-aude soarele căzînd într-un ocean de cretă/ așadar tu ești (el face o reverență)...". De aici și senzația de diferență valorică între părțile care alcătuiesc volumul Dorei Pavel, risc pe care îl presupune alcătuirea oricărei antologii de autor. Autoarea și-l asumă și nu cîștigă decît pe jumătate.

muncile lui don quijote oferă imaginea unei autoare surprinzătoare atunci cînd inovează la nivel formal, dar iconsecvente în ceea ce privește *sound*-ul căre-i caracterizează poezia.

Bogdan Iancu

Mibai CANTUNIARI

Aveam cântarea în nume

Răsfățatul sortii

Dacă mor eu,
cine o să vă mai explice
teoria ogivală a iubirii?
- poate vrăbiile care vin dimineata la fereastră
- poate elevul din anii '50 cu ghiozdanul în spate
- poate sveltul adolescent ce se întorcea plin de
speranță
de la școala medie nr. 17 "Matei Basarab"
(furișându-și în tașcă șapca de licean)
să-i facă mamei cumpărăturile casei
- poate mândrele studente din anii '60.

Pe mine m-a vizitat ades Poezia cu minijupă, furouri
foșnitoare,
cu superbe-i picioare în ciorapi de mătase
și pantofiori cu toc cui. Era Femeie,
privea cu sânii și nu se-nșela niciodată.
De la rochia-i de nuntă până la cea de doliu,
rezuma toată viața.

Pare-se că menirea mea era să fiu domn, nu poet.
Am trecut de 99 de ani și m-apuc de filatelie.
Copiii îmi mănâncă din palmă, iar păsările - din
suflăt.

Mă uit în ochii femeilor și ameteșc întruna.
- O, Doamne (mai răbufnesc uneori), greu e
să-mbătrânești!

Tinerii strigă după tine pe stradă *The Mask*,
vârșnicii nu te recunosc, tu nu ești de-al lor,
veșnice nematur care ascuți, bățându-te, rock-uri.

Banchet

dat în onoarea lui Petre Stoica; vechiul
menu găsit într-un sertar.

- 1) Infusum coffeini, fortissimum, purissimum,
dulcissimum
- 2) Spiritus prunorum Valensis, consolatio animi
- 3) Venum album Montis-Magni, tristitiae antidotum
- 4) Vinum rubrum Nicorestensis, mirabile, juventutem
redendum
- 5) Vinum spumosum Rhein, nec plus ultra,
hypochondriae hostis!

Song de duminică

Un gugustiuc - același din copilărie -
cu țipetele-i scurte, cam stridente,
descumpănește orizontul
tihnuit al acestei duminici:
când unul,

când altul,
neatent se izbesc de singurătatea-mi,
iar ea clinchet scoate.

Adun diferitele songuri,
le cerc la ureche,
le transcriu pe curat în mapa de partituri
pentru vechiul armoniu. Vă ies înainte.

Nu-i stradă să nu-mi spună ceva:
pe-aici îl plimbam pe Răducu,
acolo am mângâiat genunchii crispați
ai tinerei fete, dincolo - cu capul în mâini -
am fredonat *Sometimes I feel*
like a motherless Child; întâmplări mărunte,

ce-i drept. Dar așez capacul
pe mașina de scris, îi anin belciugul,
cu sentimentul neliniștitor că m-am zăvorât
și eu înăuntru.

Interior cu vază japoneză

Liniște, vă rog.
În camera aceasta singuratecă
au spart o prețioasă vază
de portelan oriental
fin ca pânza de păianjen,
dând în ea cu pumnii
și călcând-o în picioare.

Sub ochii mei
se petrece minunea:
vaza își adună singură cioburile
și le lipește unul câte unul
(în liniște și concentrare)
cu o substanță necunoscută,
secretată de ea însăși.

Superba vază se reface
pe sine, armonios și sigur.
Lăsați doar timpul să lucreze.
Dar liniște, liniște vă rog.

Gândind la voi

Întotdeauna,
în cele mai adânci văgăuni ale măhnirii
am văzut coborându-se de Sus o funie albă.
Albă, albă, imaculată,
împletită din file de incunabul,
de in-octavo sau de manuscrise,
din câte și mai câte foi ninse.

Așadar

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Reaparitia Empampeii

A POI, refăcut cerebral, împătoream stofa
c-o dexteritate demnă de invidia celor mai
sofisticați prestidigitatori, o împachetam în hîrtie
țiplă, ninsă, ba chiar troienită în flori-repezi și
rotunde de surisuri cu subînțelesuri naive (acci-
dental parșive!), strîngeam totul într-o frînghioară
suculentă, îmbibată de-alean, executam nodul
final c-o fundă fandosită fin, deocheată șugubă
în aerul amurgit al dughenii, și-mi permiteam, ia-
răși, o pauză fizică acum, ceva mai lungă. Pe ur-
mă abia, țeapăn, politicos, solemn, prezentam pa-
chetul mirific, mîndru de îndemînarea mea prag-
matică de profesionist sadea, și-l încredințam
eroic solicitantei, solicitantului. Și-atunci emoția
amîndurora devenea vizibilă, scutura de-amăgiri
irizațiile subțiri, întinse la maximum în stratosfera
prăfuită cochet a prăvăliei umile. Perdeaua de
ciucuri de cristale informe de la ușă se clătina
ușurel, declanșînd muzici îndrăgostite de ron-ro-
nul motanilor aciuati prin colțuri - prietenii mei
somniați fecund, îmbietori la meditație... Îmi
meritam meseria? Îmi încheegasem un destin și-l
savuram pe îndelete, ca pe un magiun dens, uns
pe pîinea dobîndită cu sudoarea frunții bombate
de forța universală a gravitației?

(va urma)

lăsați-mă să stau nițel cu ochii închiși
(preț de vreun sfert de ceas),
apoi să citesc din Quevedo,
de nu cumva pătrunzătorul Quevedo citește din mine.

În odaia asta prăpădită, de trei pe patru,
cam două mii de autori stau cu ochii pe mine
- a mai vorbi de singurătate
cred c-ar fi culmea! -
Dac-a existat vreodată un personaj ridicol
împresurat de mii de priviri neadormite,
acela am fost eu stînd la masa-mi de lucru
și gîndind la voi.

Cea mai simplă poezie

Cît voi avea zile, cînd s-o lumina,
vrăbiile-or să vină la fereastra mea.

Apoi, fiind căderea-mi certată cu moarte,
or să se întrebe ce prag ne desparte.

Și-n sfârșit, în stolul cruțat de furtună,
o să vin să ciugul cu ele-mpreună.

Din Însemnările Anonimului: Tripla Hecate

brusc, orașul năpădit de ceață artificială = prilej de
răfuiei stătute, confuzii îndelung gîndite = docilii orbi
(cum scheunau!) se rătăciseră de vechi stăpâni,
gemînd după cei noi = cît despre ultimii poeți, știm
c-au murit prin sufocare, cu tîndările unei fraze
înfipite-n gât eu dormitam de-a lungul orolilor de
instrucție = seara își aduna pe creștet broboadele
negre c-un gest istovit de țarancă vădană - mai venea
cineva să ne smulgă tresele de pe umăr = pocneau
oribil = le azvârlea în canal = holbați rămîneau,
dîrdăiam, nemaiștiind pe cine jignisem de moarte

ei bine acestea sunt Fapte nu biete închi puii (scorneli
lângă sobă, masturbarea memoriei) = chintale de
fapte vîndute pe șpert pe treptele vagoanelor de
marfă.

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

CAPITALA DE ODINIOARĂ

CONSTANTIN BACALBAȘA (frate cu Anton, celebrul în epocă Toni, și cu Ion) a fost un longeviv, cu o activitate gazetărească remarcabilă. S-a născut în 1856 și a murit, tocmai, în 1935. A scris la numeroase gazete, fiind, în 1879, unul dintre întemeietorii ziarului socialist *Drepturile Omului*, fiind socialist, ca și fratele său Anton. Apoi a fost redactor respectat la *Lupta* lui G. Panu și, din 1895, prim redactor la *Adevărul*, apoi la *Dimineața*. Spre sfârșitul vieții a trecut la *Universul*, iar de dreapta, el, fostul socialist, unde condeiu lui a scris până l-a gasit moartea, la 79 de ani. Trăind atîția zeci de ani în lumea presei, a găsit cu cale să evocă Bucureștiul de odinioară, inițial în foiletonul săptămînal al *Adevărului* și *Universului*, adunînd, apoi, materia în patru volume (1927-1932), modificate oarecum față de ceea ce scrisese în presă, cu titlul atrăgător ca un magnet, *București de altădată*. Cartea era, pentru istorici, un izvor nesecat de informații. Dar asupra lor plutea frica de eroare, cartea fiind mereu citată cu rezerve justificate. În 1987 dl. Tiberiu Avramescu, bun cunoscător al *Adevărului* (despre care, mai ales despre Const. Mille, a scris o carte în două volume) și al epocii s-a hazardat să reediteze tomurile lui C. Bacalbașa, începînd, firește, cu primul ei vo-

lum. A procedat sistematic, verificînd, în presa timpului, mai fiecare dintre afirmațiile autorului, dublînd astfel, aproape, în aparatul de note, cartea pe care o edita. De acum încolo, cartea lui Bacalbașa devenea un instrument de lucru perfect creditabil. Tocmai în 1993 a apărut al doilea volum și, acum, în 2000, al treilea. Cu o asemenea distanță între volume, lucrarea era amenințată să se risipească, ajungînd mai bine în marile biblioteci publice, dar mai greu în bibliotecile cercetătorilor. Dar, nenorocire, editorul, dl. Tiberiu Avramescu, ne previne acum că pune capăt muncii sale, reeditarea cărții lui C. Bacalbașa luînd sfîrșit cu anul 1888. E o decizie care mă mîhnește mult (câci mai e mult pînă departe), ea relevînd soarta dramatică a edițiilor critice la noi, prost retribuite și insuficient considerate. Poate că stimulul editor va reveni, totuși, asupra deciziei sale fatale. Dacă nu, n-avem decît să nădăjduim că, odată, cîndva, alt editor cu știința de carte a d-lui Tiberiu Avramescu îi va continua munca, reluînd ediția de acolo de unde e oprită. Dar se va găsi în viitorul previzibil un alt editor de talia celui care, acum, renunță? Cunoșcînd bine cum stau lucrurile în acest despărțimînt cărțurăresc, mă îndoiesc de această posibilă și necesară reluare a muncii începută remarcabil. Ediția lucrării lui Const. Bacalbașa rămîne astfel, ca multe alte ediții critice, la mijlocul drumului, neîncheiată și lasată de izbeliște.

Acest al treilea volum al cărții lui C. Bacalbașa (trebuie precizat că ediția Avramescu nu păstrează, din cauza corpolentului aparat de note, materia așa cum a fost repartizată de autor în ediția princeps) cuprinde trei ani (1885-1888), dominați de lupta opoziției unite (conservatori și liberali, în frunte cu fratele primului ministru, Dimitrie Brătianu, cu N. Flea și mulți alții) pentru răsturnarea guvernului I.C. Brătianu. A fost o luptă dirză, desfășurată în parlament, în presă, în adunările publice zgomotoase, care a ținut afîșul perioadei. Regele Carol I (din 1881) refuza să demită guvernul său care, în cei 12 ani de guvernare (din 1876 pînă în 1888), nu realizase numai independența țării dar pusese fundamentele României moderne. În ciuda uzanțelor rotativei guvernamentale la fiecare patru ani, regele avea încredere în guvernul său și rezista avalanșei în manifestări a Opoziției Unite, pentru debarcarea guvernului. Și cînd a sfîrșit prin a o face, în martie 1888, nu a făcut-o în favoarea extrem de gâlăgioasei opoziții unite. A numit un guvern junimist în frunte cu Theodor Rosetti, cu P.P. Carp la Externe și T. Maiorescu la Instrucție Publică, tocmai pentru că gruparea junimistă nu s-a afiliat opoziției unite, așteptînd, înțelept, dezlegarea luptelor politice. În jumalul său, T. Maiorescu mărturisește că a pus rîmășag cu ai lui că puterea le va reveni, cîștigînd rîmășagul. Kogălniceanu, liberal fără suprafață în partid, declarase că rupe relațiile cu I.C. Brătianu alături de care nu vrea să-i stea nici oasele. Apoi se împacă, totuși, cu premierul. Și asta, se presupunea în epocă, relatează Bacalbașa, pentru că marele barbat de stat, mereu în criză financiară, a izbutit să plaseze guvernului, (Ministerului Instrucției), la prețuri avantajoase, piese din interminabila sa colecție de arheologie. Așadar, moravurile nu tocmai principiale loveau pînă și personalități de importanță marelui Mihail Kogălniceanu. Bacalbașa, paralel cu fundalul, adică lupta încrîncenată dintre guvern și opoziție, trece în revistă și alte evenimente care fac farmecul cărții sale. Astfel, e evocată moartea, în 1885, a lui C.A. Rosetti, certat definitiv cu prietenul ("fratele") I.C. Brătianu și alți liberali frunțași pentru că nu i se acceptaseră reformele politice preconizate (Colegiul unic în locul celor patru colegii electorale și libertatea deplină a presei). A fost o înmormîntare solemnă, cu mulți participanți (aproximativ 10.000 persoane și o sută de mii pe străzile pe unde a trecut cortegiul). Era o lovitură administrată guvernului. Apoi, în același an, guvernul expulzează cîțiva gazetari ardeleni (unii membri ai Societății iredentiste "Carpații"). Firește că opoziția se folosește de

acest eveniment. Dar în același an 1885 are loc și expulzarea lui Moses Gaster și a altor gazetari evrei care protestaseră, în presa lor, împotriva unor măsuri antisemite. La expulzarea lui Gaster un rol important l-a avut ministrul de Externe D.A. Sturdza, care fusese ironizat de cîrturarul evreu, în prezența regelui, pentru aberantele propuneri făcute la Societatea de Geografie, în legătură cu etimologia unor nume (precum Caracal), care, neuitînd rușinea, de îndată ce s-a ivit ocazia, l-a trecut pe lista de expulzați. Că Bacalbașa devenise, după 1920, antisemit, scriînd la *Universul*, se știe și, de aceea, consemnează evenimentul cu părtinire. Mai greu de înțeles e de ce îl urmează dl. Tiberiu Avramescu, scriînd în note că, atunci cînd a ajuns la Viena, Gaster a scris un articol favorabil țării în *Neue Freie Presse*. De fapt, articolul său a condamnat cu vehemență, politica antisemită a guvernului care, în 1879-1880, modificase articolul 7 din Constituție în așa fel încît, practic, să interzică încetățenirea evreilor. S-a apreciat că prin acest articol, Gaster și-a compromis definitiv, cum fusese sfătuit și i se promisese, reîntoarcerea în țară, după un an-doi, cum s-a întîmplat cu alți expulzați (inclusiv cu cei ardeleni). Și tot în 1885 s-a întîmplat căderea, la Naționalul bucureștean, a piesei *D'ale Camavalului*, care a fost fluierată (semnalul l-ar fi dat D. Racovița-Sfinx de la *România liberă*). Și piesa fusese, mai înainte, premiată de Comitetul teatrului. Bacalbașa apreciază că "*D'ale Camavalului* a părăsit repede scena, spre a nu se mai reîntoarce". Viitorul a dezmințit cu asprime aprecierea lui Bacalbașa. Și tot în acest an 1885 s-a jucat pe scena Naționalului bucureștean un spectacol de operă, cu *Lucia di Lamermoor*, cu mare succes de public și de critică. În sfîrșit, în același an apare ziarul *Epoca* sub conducerea formală a lui Gr. Paulescu (fostul șef al lui Eminescu la *Timpu*), dar, de fapt, inițiatorul și sufletul gazetei (profund anti-guvernamentală) era N. Filipescu.

Din agenda anului 1886 se cuvin amintite atentatul împotriva primului ministru, pe o stradă în București (Brătianu mergea agale pe jos, împreună cu C.F. Robescu deputat și viitor primar al Capitalei, însoțit de un agent secret care, atentatul eșuînd, îl arestă pe agresor). Și, ca o consecință a atentatului, (presa fiind considerată ca vinovată moral de agresiune) a fost devastată, de partizanii guvernului, redacția ziarului *Epoca*, stîmîndu-se un mare scandal. Și tot în acest an 1886, P.N.L. capătă denumirea de colectivitate, datorită utilizării nefericite a termenului de către ministrul Eugeniu Stătescu, personalitate marcantă a partidului care, dacă nu ar fi fost bolnav, i-ar fi succedat, în 1891, lui I.C. Brătianu la conducerea P.N.L., salvîndu-l de impardonabilele gafe ale lui D.A. Sturdza, succesorul fostului prim-ministru liberal. Și tot în 1886 Panu, ajutat de Bacalbașa și Caragiale, pun la cale mutarea ziarului *Lupta* de la Iași la București, care a devenit repede, alături de *Epoca*, ziarul cu cel mai mare tiraj de atunci. Anul 1887, dominat de încrîncenată luptă dintre guvern și Opoziția unită înregistrează abandonarea, de către Take Ionescu, a partidului liberal și trecerea lui în opoziție. De atunci începe, de fapt, cariera lui Take Ionescu în Partidul Conservator, căruia îi va aduce mari daune, sfîrșind prin a-l părăsi în 1908, creîndu-și Partidul Conservator Democrat. Și tot în acest an 1881, în aprilie, publică G. Panu în *Lupta*, în semn de protest, celebrul articol antidinastic *Omul periculos*. Panu scria în acel furtunos articol: "Instigatorul acestei manoperi, omul care a impus voința sa străină Ministerului și Camerei este acea ființă care de ani este la noi instrumentul străin, este acel personaj egoist și neiuitor de țară care se numește rege și care, în realitate, nu este decît cînd o cătană nemțească, cînd un ulan prusian... Pericolul cel mare este acest om, trebuie pus la rezon. Trebuie ca țara în picioare să-i zică cuvintele care s-ar părea că pentru dînsul au fost inventate: *Il faut se soumettre ou se démettre*. A mai tolera, în condițiile actuale, influența sa nefastă este a dori să vedem țara subjugată și politicăse și

Constantin Bacalbașa, *București de altădată*, vol. III (1885-1888). Ediție îngrijită de Tiberiu Avramescu, București, Editura Albatros, 2000.

economicește". Autosezisat, Parchetul a descins la redacția ziarului, căutînd manuscrisul. Panu, în libertate fiind, a fost dat în judecată și condamnat la doi ani închisoare. Temîndu-se de detenție, în condițiile aprigei lupte între guvern și opoziție, Panu a făcut gafa enormă de a fugi, în mai, în străinătate. Asta după ce a publicat, în *Lupta*, un articol în care explicita, inutil, că el nu fuge ci se exilează. Peste un an, la o alegere parțială, Panu devine deputat și, cu imunitatea dobîndită, se reîntoarce în țară. Asta i-a compromis, pentru totdeauna, cariera politică. Devenit fruntaș al Partidului Conservator de sub conducerea lui Lascăr Catargi, în 1899 a fost propus pentru demnitatea de ministru. Regele s-a opus cu argumentul: "Nu poate fi ministru un om care se sustrage legilor țării". Dar asta nu l-a împiedecat să continue ziarul *Lupta* și, apoi, din 1901 pînă în 1910, să editeze revista *Săptămîna*, foarte stimată, scrisă integral de el, de la cronică politică la cea dramatică. Sub frontispiciul revistei era inserată mindra precizare "revistă scrisă de George Panu". În 1888, după ce la alegeri izbîndesc mai toți frunțașii opoziției, cade guvernul I.C. Brătianu, succedîndu-i, cum spunem, guvernul junimist Th. Rosetti. Părea că, politic, țara s-a liniștit. N-a fost așa. Bacalbașa apreciază că "agitațiile cele mari din București au dus, ca întotdeauna, agitația la sate". Și, ca dovadă, citează faptul că răscoalele țărănești au început în apropierea Capitalei. N-a avut dreptate. Răscoalele țărănești, din primăvara lui 1888, au avut, în fapt, profunde cauze sociale, atrăgînd atenția noului guvern că starea socială a țărănimii e mizeră cu totul. Evident, răscoalele țărănești au fost reprimare cu brutalitate, Panu protestînd, în *Lupta*, împotriva acestui tratament. Odată cu instalarea sa în fruntea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Maiorescu îl numește la 26 iunie/8 iulie 1888 pe Caragiale ca director al Teatrului Național. Bacalbașa, care i-a fost constant ostil dramaturgului, afirmă că numirea a fost nefericită, Caragiale neavînd autoritate asupra actorilor (cărora, pînă mai ieri, le fusese un fel de coleg), unii dintre cei mai importanți (Gr. Mănolescu, Aristida Romanescu, C. Nottara) părăsînd teatrul, pe scena căruia se jucau numai biete false și în fața scaunelor goale. În *Viața lui Caragiale*, Cioculescu demonstrează că, de fapt, directorul (de aici apelativul de mai tirziu "Her Direktor") dovedise capacitatea organizatorice și administrative, că repertoriul subtil i-a fost impus de actori, directorul izbutînd să joace și o piesă remarcabilă. Apoi, marele dramaturg a devenit beneficiarul moștenirii Mamuloaiei, pe care a chivernisit-o cît îi îngăduiau predispozițiile sale de petrecăreț. Tot în 1888, pe vremea cînd primar era nou-numitul Take Protopopescu, a fost dărîmat, pentru nevoi edilitare, Tumul Colței. În cartea lui, Bacalbașa reconstituie atmosfera Bucureștiului din acea vreme, povestînd despre crîșmele timpului (una, la Abator, la care mergea și Caragiale, pentru a minca fîcat de bivoli) și dînd sugestive liste de prețuri la principalele produse alimentare și chiar liste cu salarii în diverse slujbe. Cartea se citește cu savoare.

Și nu pot încheia înainte de a pomeni că, prin decizia editorului, ediția se încheie, aici, în 1888, cînd ea se oprește la Bacalbașa tocmai în 1914.

**Libertate
și
dezvoltare**

Economia pieței libere

**Leszek
Balcerowicz**

compania

Str. Prof. Ion Bogdan Nr. 16
Sector 1, 71149 București
Tel./Fax: 210 61 94, 211 59 48
e-mail: compania@fx.ro

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

Retraiește istoria acolo unde s-a scris!
International Dictionary of
Historic Places (5 volume)
Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;
212.35.61; 211.89.57
E-mail: prior@dial.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

România - fascinație hermeneutică

ZECE cărți originale a publicat Vladimir Tismăneanu în limba română. Asta dacă punem la socoteală și cartea de debut, despre Școala de la Frankfurt, apărută înaintea emigrării. Restul sînt traduceri din engleza. Din cele zece: *Încet, spre Europa* este cea de-a treia carte de interviuri. Nu exista multe personalități care să fi publicat pînă la cincizeci de ani neimpliniți trei cărți de interviuri, una este mai interesantă decît alta. Tismăneanu aparține acelei categorii de intelectuali pe cale de dispariție, care vorbesc la fel de bine precum scriu. Ca și Raymond Aron, el nu are handicapul oamenilor de cultură snobi, care din pricina unei false superiorități nu scriu decît în reviste de specialitate sau publică volume citite doar în cercuri închise de experți. Pe lîngă cărțile și studiile de specialitate, el practică și jurnalismul de analiză și de opinie, foiletonul radiofonic, scenariul de film, precum și cel mai greu gen publicistic, într-o perioadă cînd puțini mai citesc, comentariul-recenzie de carte, care presupune pe lîngă lectură studiul și analiza cărților, iar volumele sale vorbite sînt adevărate provocări intelectuale, dialoguri platoniciene postmoderne.

Vladimir Tismăneanu este un politolog american (de origine română) realizat și recunoscut, publicat, popular și bine vîndut în Statele Unite ale Americii și în alte țări, dar pentru care apartenența la cultura română rămîne o permanentă provocare și mîndrie. El a emigrat acum douăzeci de ani, în 1981, iar pînă la prăbușirea sistemului totalitar a fost extrem de activ la Europa Liberă, Vocea Americii, BBC, etc., cu emisiuni, articole și comentarii despre comunismul românesc. Dar după căderea comunismului, cînd au început să apară scrierile sale cu privire la cultura politică radicală de dreapta din perioada interbelică, apoi cele despre revoluție, tranziție, mituri po-

litice, s-a văzut că tema principală nu era comunismul, ci România. În cartea precedentă de interviuri cu Mihaieș, *Balul mascat*, Tismăneanu se ocupă de viața politică din perioada decembrie 1989-ianuarie 1996, iar în *Încet, spre Europa*, sînt analizați următorii patru ani (ianuarie 1996-martie 2000). Tema este însă una singură, explicarea eșecului României în tranziția către democrație. Dacă în *Balul mascat* sau în alte scrieri analiza se concentra asupra primei perioade Iliescu din istoria post-comunsita, asupra principalilor actori politici instituționali (FSN, PDSR, Securitatea transfigurată), *Încet, spre Europa* are în centrul ei perioada Constantinescu, guvernarea de coaliție, partidele politice, personalitățile și șansele României de integrare. Cu toate că uneori personajele principale ale dialogului hermeneutic par Iliescu, Coposu, Constantinescu, Ciorbea, Vasile, anturajele acestora sau alții, de fapt personajul principal este România.

Tismăneanu nu este primul central-european care pleacă în Occident dar continuă să fie fascinat de țara de proveniență. Numai că el nu este disperat, apocaliptic sau resentimentar, ci analitic, comparativist, rațional și ușor nostalgic. Detașarea cu care privește problemele României nu se datorează doar abordării politologice, ci mai ales modului în care totul este contextualizat. România nu este un subiect marginal, ci unul universal, din moment ce atunci cînd se vorbește despre puterea instalată în 1996 introduce în discuție teme precum partide și fracțiuni politice, raportul indivizi charismatici - instituții, relația președinte-premier în cadrul puterii executive, demnitate personală și instituțională, capitalismul ca acțiune politică și economică morală sau imorală, Adam Smith (cu privire la protecția individului, statul liber, instituții ale societății civile), stabilirea consensului asupra corpului po-

litic și economic, precum și asupra binelui public, restabilirea continuității constituționale a statului român, ș.a.m.d. România este un obiect particular de analiză politologică din care Tismăneanu face un subiect universal de reflecție asupra condiției umane și naturii politicii.

Suita de dialoguri dintre Tismăneanu și Mihaieș nu poate fi rezumată. Și nici nu trebuie, pentru că s-ar comite un păcat, pentru că l-ar lipsi pe cititor de plăcerea textului. Dar subiectul recurent este de ce a eșuat România în realizarea reformei politice democratice și economice capitaliste, a prosperității, chiar și atunci cînd am avut din nou o mare șansă, după ce alegerile au fost cîștigate de partidele democratice ale coaliției și de un președinte precum Constantinescu. Am folosit conceptul de cerc hermeneutic pentru a sugera că nu trebuie să căutăm la Tismăneanu răspunsuri simpliste la întrebări complicate. Pentru a răspunde, el încercuiește subiectul de nenumărate ori, după care urmează seturi complexe de răspunsuri, care țin de nivele diferite de analiză și de perspective surprinzătoare, inovatoare aruncate asupra subiectului. Doar enumerarea lor ar necesita pagini de citate. Unul dintre marile defecte comune ale CDR și a reprezentantului acesteia la președinție a fost lipsa unei pregătiri strategice pentru preluarea puterii. Dacă nu a existat un sprijin temeinic al partidelor din coaliție pentru guvern sau al premierilor (Ciorbea, Vasile), la nivelul președinției s-a înregistrat o îndepărtare față de Alianța Civică și o lipsă de control asupra PNȚCD. În lipsa legăturilor instituționale, s-a produs fenomenul personalizării, al "compatibilității și incompatibilității între persoane", astfel încît s-a ajuns ca "toate opțiunile fundamentale din ultimii trei ani și jumătate, numiri și schimbări de prim-miniștri, au fost legate de simpatii, de

afinități sau de lipsa lor la nivelul funcției prezidențiale." Președintele s-a înconjurat de un grup restrîns de apropiați, susținători personali, de aici și "viziunea de fortareată pe care a stabilit-o cu grupul de consilieri: numai oameni care să fie direct legați de campania lui Emil Constantinescu!" Din preajma fostului președinte au lipsit personalitățile vieții intelectuale, iar din "toate structurile politice și de reprezentare" au lipsit "personalități proeminente ale fostei opoziții." În ciuda orizontului de așteptare al multora dintre cei care "ar fi fost dispuși să servească cu altruism, cu generozitate această putere", nimeni nu le-a cerut-o.

Dar marile defecte ale președinției Constantinescu au venit dintr-un "deficit strategic" dat de "lipsa de coerență a viziunii, a opțiunilor". De aici a venit lipsa de asumare a "rupturii de regimul comunist, care presupune foarte multe aspecte: rupturi instituționale, rupturi simbolice, rupturi morale, etc." "Constantinescu nu a putut sau nu a dorit să fie președintele *discontinuității postdecembriste*." Aici trebuie căutată sursa lipsei de schimbare, vizibilă în modul de raportare la problema schimbării Constituției, în lipsa de inițiativă în planul reformei economice, ceea ce a dus la menținerea etatismului centralist, precum și în menținerea unei lipse de transparențe și de control real la nivelul serviciilor secrete, armatei, poliției, jandarmeriei (care au ieșit în mod grav la iveală cu ocazia mineriadei din ianuarie 1999). În ciuda inerției și lipsei de inițiativă, centrul puterii s-a găsit mereu în palatul prezidențial, singurul loc unde se făcea "politica", ceea ce a împiedicat reformele necesare la nivel guvernamental. După cum observa Tismăneanu, "domnul Constantinescu a invocat ideea unei președinții slabe pentru a nu face schimbări, însă în realitate a menținut o președinție puternică." Politologul nu poate să nu ob-

CALENDAR

17.03.1819 - s-a născut Alecu Russo (m. 1859)
17.03.1883 - s-a născut Urmuz (m. 1923)
17.03.1913 - s-a născut Alec Duma (m. 1980)
17.03.1924 - s-a născut Alexandru Ivanescu
17.03.1924 - s-a născut Pavel Starostin
17.03.1929 - s-a născut Micaela Slavescu
17.03.1939 - s-a născut Mihai Ungheanu
17.03.1944 - s-a născut Paul Cornel Chiuc
17.03.1946 - s-a născut Alexandru Deal
17.03.1948 - s-a născut Virginia Mușat
17.03.1964 - a murit A.I.O. Teodoreanu (n. 1894)
17.03.1979 - a murit Emil Vora (n. 1906)
17.03.1980 - a murit Traian Lazarescu (n. 1904)
17.03.1994 - a murit Liviu Călin (n. 1930)
18.03.1823 - s-a născut C.D. Aricescu (m. 1886)
18.03.1896 - s-a născut Alexandru Colorian (m. 1971)
18.03.1909 - s-a născut Barbu Brezianu

18.03.1910 - s-a născut Ioana Postelnicu
18.03.1917 - s-a născut Mircea I. Ionescu-Quintus
18.03.1921 - s-a născut Valeriu Anania
18.03.1926 - s-a născut Romul Munteanu
18.03.1936 - s-a născut Paul Sănuț
18.03.1942 - s-a născut Eugen Dorcescu
18.03.1973 - a murit Demostene Botez (n. 1893)
18.03.1994 - a murit Petre Pascu (n. 1909)
19.03.1865 - a murit Nicolae Filimon (n. 1819)
19.03.1895 - s-a născut Ion Barbu (m. 1961)
19.03.1918 - s-a născut George Ciorănescu (m. 1993)
19.03.1927 - s-a născut Alecu Popovici (m. 1997)
19.03.1945 - s-a născut Viorel Grecu
19.03.1951 - s-a născut Carolina Ilica
19.03.1977 - a murit Petre Dragu (n. 1932)
19.03.1979 - a murit Al. Dima (n. 1905)
20.03.1872 - s-a născut Ioan Iancu Botez (m. 1947)
20.03.1886 - s-a născut George Topârceanu (m. 1937)

20.03.1898 - s-a născut Tr. Ionescu-Nisicov (m. 1989)
20.03.1943 - s-a născut Marius Robescu (m. 1985)
20.03.1951 - a murit Artur Gorovei (n. 1864)
21.03.1849 - s-a născut D. Ollănescu-Ascanio (m. 1908)
21.03.1893 - s-a născut Al. Popescu-Negură (m. 1958)
21.03.1913 - s-a născut Emil Zegreanu (m. 1987)
21.03.1915 - s-a născut Călin Gruia (m. 1989)
21.03.1930 - s-a născut Tiberiu Utan (m. 1994)
21.03.1975 - a murit Constantin Fântăneru (n. 1907)
21.03.1986 - a murit Horia Panaitescu (n. 1921)
21.03.2000 - a murit Mircea Zăciu (n. 1928)
22.03.1868 - s-a născut Mihail Dragomirescu (m. 1942)
22.03.1888 - s-a născut D. Iov (m. 1959)
22.03.1903 - s-a născut Virgil Gheorghiu (m. 1977)
22.03.1905 - s-a născut Romulus Dianu (m. 1975)
22.03.1914 - s-a născut Ovid Căledoniu (m. 1974)
22.03.1938 - s-a născut Anafis Nersesian
22.03.1954 - s-a născut Gabriel Chifu

22.03.1999 - a murit Valeriu Cristea (n. 1937)
23.03.1847 - s-a născut A.D. Xenopol (m. 1920)
23.03.1882 - s-a născut Romulus Cioflec (m. 1955)
23.03.1894 - a murit Theodor Codrescu (n. 1819)
23.03.1904 - s-a născut Ovid Aron Densușianu (m. 1985)
23.03.1920 - s-a născut Radu Lupan
23.03.1928 - s-a născut Deac Tamás
23.03.1943 - s-a născut Valentin Ciuca
23.03.1961 - a murit Alexandru Busuioceanu (n. 1896)
23.03.1969 - a murit Tudor Teodorescu-Braniște (n. 1899)
23.03.1994 - a murit Nicolae Țirioi (n. 1921)
24.03.1921 - s-a născut Traian Coșovei (m. 1993)
24.03.1923 - s-a născut Dane Tibor
24.03.1925 - s-a născut Dinu Ianculescu
24.03.1927 - s-a născut George Damian
24.03.1949 - s-a născut Constantin Zănescu
25.03.1813 - s-a născut Cezar Bolliac (m. 1881)

25.03.1885 - s-a născut Mateiu I. Caragiale (m. 1936)
25.03.1902 - s-a născut George Lesnea (m. 1979)
25.03.1935 - s-a născut Nicolae Stoian (m. 1990)
25.03.1942 - s-a născut Ana Blundiana
25.03.1954 - a murit Emil Isac (n. 1886)
25.03.1958 - a murit Ștefan Bezdechi (n. 1886)
25.03.1979 - a murit Alf Adania (n. 1913)
25.03.1993 - a murit Bogdan Istru (n. 1914)
25.03.1999 - a murit Valentin Lipatti (n. 1923)
26.03.1921 - s-a născut Olah Tibor
26.03.1923 - s-a născut Valentin Lipatti (m. 1999)
26.03.1931 - s-a născut Mircea Ivănescu
26.03.1945 - s-a născut Györfy Kálmán
27.03.1926 - s-a născut Elis Bușneag
27.03.1937 - s-a născut Nicolae Dumitrescu-Sinești
27.03.1943 - s-a născut Aurel Ciocanu
27.03.1958 - s-a născut Ioan Es. Pop
27.03.1985 - a murit Pompiliu Marcea (n. 1928)

serve ca de fapt aici este vorba despre o deficiență structurală și că este nevoie de o dezbatere cu privire "la însăși natura statului român și a funcției prezidențiale în cadrul acestui stat." Numai "starea de autosatisfacție" a președintelui și a grupului său de consilieri îi împiedică să vadă ce se întâmplă în jur, să înțeleagă cum au pierdut sprijinul unor cercuri apropiate sau largi de susținători. Cine citește articolele de opinie pe care le scrie Zoe Petre după pierderea puterii își da seama că acești oameni nu au înțeles nimic nici cînd se aflau la putere, nici după ce au pierdut-o. Cînd aveau puterea, îi bănuiau pe Tismăneanu, Mihaieș, pe mine, ca și pe alți zeci de mii de specialiști sau milioane de cetățeni de tot felul de gânduri necurate, conspirații, de pactizare cu PDSR-ul sau naiba știe cu cine altcineva, fără să se gîndească o clipă asupra propriei responsabilități.

Cei care citesc *România literară* știu că pamfletele cele mai acide împotriva președintelui și echipei sale au fost semnate ani de zile de Mircea Mihaieș. Nici măcar Corneliu Vadim Tudor sau Adrian Paunescu nu se puteau compara cu modul necruțător cu care acesta îi privea pe cei de la Cotroceni, iar stilistic vorbind paginile acestea erau superioare acelor semnate de cei doi poeți. Or, Mihaieș reușește în această carte să se detașeze de sentimentele pe care i le provocau personajele considerate de el caragialești, cocoțate vremelnice în scaune prea înalte pentru condiția lor modestă. Teza cu privire la mediocritatea, ca și alte ipoteze mult mai dure cu privire la președintele Constantinescu au fost lansate de criticul literar Mihaieș cu mult înainte ca puterea să fie pierdută, așa că nu poate fi bănuie de lipsa de onestitate, precum anumite cercuri care l-au susținut pe președinte, dar după ce a pierdut puterea l-au făcut cu ou și cu oțet. Mihaieș îl atrage chiar și pe Tismăneanu în capcana de a recunoaște aproape explicit ipoteza mediocrității. Ar fi însă o exagerare să îl considerăm mediu pe un om care a reușit performanța de a-l infringe pe președintele Ion Iliescu și de a cuceri postul suprem în stat. De fapt, Emil Constantinescu este politicianul care a crescut cel mai mult în perioada 1992-1996. El a învățat enorm, fiind extrem de inteligent, talentat, abil și chiar puternic. Din păcate, după cucerirea puterii nu se mai poate afirma același lucru. Putem deci să-i reproșăm lipsa de continuitate sau faptul că a fost înegal sau că pe lângă performanțele strălucite obținute pînă la un moment dat ceea ce a făcut ulterior este la un nivel sub așteptări. Poate că și noi am așteptat prea mult.

Cartea este atât de bună și pentru că Mihaieș a știut ce întrebări să-i pună lui Tismăneanu. El s-a detașat de percepțiile negative, dacă nu chiar simbolice-agresive la adresa lui Constantinescu, Zoe Petre, Dorin Marian, CDR, PNȚCD, PNL, coaliție și a făcut un exercițiu de înțelegere, provocîndu-și interlocutorul să fie mereu interesant, profund, ludic. Dincolo de temele enumerate, care aparțin efemerului, dar ne vor obseda o perioadă, pînă cînd vom începe să uităm cosmarul la care am asistat, un eșec adîncit tocmai de cei care trebuia să-i pună cărțile, - sînt și

• Vladimir Tismăneanu (în dialog cu Mircea Mihaieș), *Incet, spre Europa*, Iași, Polirom, colecția "Duplex" (volumul inaugurează colecția de dialoguri a editurii), 2000.

subiecte cu adevărat importante în volumul *Incet, spre Europa*. Acolo vedem inteligența lui Tismăneanu în plină creativitate interpretativă. Subiectul cu adevărat grav al cărții este acela al evaluării celor două regimuri totalitare ale secolului XX, comunismul și nazismul. Tismăneanu este unul dintre puținii intelectuali occidentali capabili să privească în mod detașat și critic-analitic consecințele acelor regimuri, "egal de criminale prin însăși natura lor sistemică." Felul în care problematizează discuția despre Holocaust și Gulag (atît în discuțiile cu Mihaieș, precum și în textul "Martiologie competitivă? Reflecții asupra *Cartii negre a comunismului*") îl ferește de excesele și reductionismele celor care s-au amestecat în dezbateri de mai bine de o jumătate de secol în Occident și de vreo doi-trei ani în România. Cele scrise sau spuse de politologul american de origine română ar trebui să stea la baza unei discuții cu adevărat responsabile, morale, dar și cu argumente puternice de natură teoretică, logică, ideologică, geopolitică cu privire la excesele care au mutilat destinul anumitor națiuni europene. Cu atît mai mult cu cît România le-a cunoscut pe ambele, în mod inegal, dar nu s-a detașat nici de comunism, nici de fascism și (cum bine se zicează Tismăneanu) nici de contrariile acestora, de anticomunism și antifascism, uneori la fel de dăunătoare. Cartea apare tocmai la timp, pentru că îi poate ajuta pe cei ușor influențabili sau fără informații și argumente să nu cadă în plasa ideologică resentimentară a vulgarizatorilor de profesie. Pentru toți aceștia, ea devine o lectură obligatorie.

Într-un peisaj intelectual și mediatic degradat de populism, în care fac legea moderatorii lipsiți de cultură, educație și inteligență, dar și politicieni extremiști cu priză la prostime, care sabotează marile dezbateri și le transformă în divertisment, cartea lui Tismăneanu și Mihaieș este o compensație culturală majoră. Influența celor citeva mii de exemplare tiparite va fi mai profundă decît a emisiunilor cu milioane de telespectatori, pentru simplul motiv al superiorității valorice, al calității, care nu pot fi concurate în timp de audiență cantitativă. Cu toate că se afla la citeva mii de kilometri de noi și de dezbaterile curente, de fapt Tismăneanu este mai prezent în cultura română decît mulți concetățeni. Opera sa are deja nu numai cititori și admiratori ci și exegeți și discipoli.

Dan Pavel

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Corectitudine și greșală

LINGVISTICA românească beneficiază acum de o extrem de utilă reeditare și aducere la zi a unei cărți foarte apreciate și folosite - de la prima apariție, în 1972 - de mai multe generații de studenți și profesori: Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșală. Limba română de azi* (versiune nouă, București, Humanitas Educațional, 2000). Principala calitate a acestei cărți sta în subtilitatea și în exactitatea analizei lingvistice. În domeniul cultivării limbii, riscurile sînt destul de mari: autorii tind adesea să impună în mod autoritar o normă, să prezinte ca obligatorii anumite opțiuni subiective, să facă previziuni grăbite și imprudente, care se dovedesc în scurt timp false. Valeria Guțu Romalo a evitat toate aceste capcane, în primul rînd pentru că a subordonat discursul normativ și prescriptiv celui de veritabilă analiză științifică, presupunînd spirit critic și înclinare spre dubiu. În locul unei simple serii de recomandări și negații, cartea oferă o analiză a greșelii în contextul ei de producere, examinînd nuanțele de sens și factorii de uz care o pot explica; discursul lingvistic dovedește deprinderea intelectuală de a oferi cît mai multe posibile interpretări ale unui fenomen. de a urmări tendințele în gradualitatea lor. De altfel, de la început, într-un capitol al cărui titlu coincide cu cel al cărții, sînt definite conceptele de *greșală*, *abatere*, *normă*, *tendință* - prin relativizare și prin raportare la cadrul general al dinamicii unei limbi. Scopul educativ al cărții e atins, în fiecare caz tratat, nu numai prin actul de a corecta o greșală și de a insista pentru forma recomandabilă, cît mai ales prin lecția de bun gust lingvistic, de proprietate logică și adevărat științific pe care o oferă. În același timp, cartea e importantă, din punct de vedere științific, pentru felul în care prezintă o imagine sintetică a tendințelor limbii române contemporane.

Desigur, nu e ușor de găsit strategia ideală care să pastreze dintr-o astfel de carte valoarea de marturie pentru o anumită fază a limbii (fenomenele observate de Valeria Guțu Romalo în anii '60, ilustrate de un material cules mai ales în perioada 1969-1970) și în același timp să o actualizeze. Autoarea a preferat o operație de amplificare care să conserve caracterul unitar al vechii ediții, în primul rînd prin adăugarea unor exemple care confirmă, la distanță de două-trei decenii, fenomenele deja observate. Sînt incluse și unele cazuri noi, înrudite. Și pe parcurs, dar mai ales în capitolul final, fenomenele descrise sînt plasate în cadrul mai larg al transformărilor din perioada 1969-1999. Structura volumului a rămas în mare măsură aceeași: capitolul introductiv e urmat de o parte dedicată gramaticii (fenomenelor de acord, de regim, erorilor în folosirea prepozițiilor și a conjuncțiilor, greșelilor și tendințelor speciale legate de substantiv, pronume, verb, adverb; anumitor tipuri de construcții defectuoase ale frazei), apoi de o parte lexicală, care cuprinde fenomene semantice și stilistice (situații de incompatibilitate semantică, folosirea neologismelor, cultisme, arhaisme, elemente de argou și de vorbire familiară, derivate, clișee). În noua ediție se adaugă o scurtă secțiune de ortoepie, iar capitolul final de sinteză, intitulat *Limba română actuală*, e mult amplificat.

Complexitatea fenomenelor, chiar dintr-o perioadă relativ scurtă, de doar trei decenii, e greu de prins într-o sinteză. Cum era de așteptat, cea mai mare stabilitate o dovedesc tendințele morfosintactice; foarte multe din cele semnalate în trecut s-au confirmat și se reflectă în exemple din presa anilor '90. Cele mai mari schimbări s-au petrecut în lexic și în distribuția stilistică a subvariantelor limbii: anul 1989 a marcat în aceste domenii o ruptură puternică. Modificări ale sensurilor și ale valorilor conotative au fost determinate de schimbarea bruscă a raportului dintre sferele sociale și culturale, de transformarea discursului politic, de globalizarea mijloacelor de informare în masă - dar, poate mai mult decît orice, de permisivitatea sporită a patrunderii oralității în scris. Autoarea nu a detaliat toate aceste direcții, pentru care ar fi trebuit să scrie o altă carte, dar le-a semnalat cu subtilitate și rigoare. Observațiile lexicale și stilistice sînt deci mai puțin aduse la zi: excesele argotice și populare ale limbajului relaxat din ultimii ani sînt menționate, dar exemplele analizate pe parcursul lucrării provin mai ales din zonă limbajului artificial și pretențios preferat de presa românească de dinainte de 1989 (pentru o investigație asupra prostului gust al publicisticii din epoca totalitară, volumul fămăne de neînlocuit).

Mi se pare foarte profitabil să continuăm, intrînd și în detalii, relectura acestei cărți fundamentale - care poate constitui un bun prilej de reexaminare a fenomenelor de variație lingvistică din limba română de azi.

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas
— cu 10% reducere / titlu și taxe poștale gratuite —
serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ:
Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

În TOPH, colecția celor mai citite cărți Humanitas

89 000 lei

JOSÉ ORTEGA Y GASSET
Studii despre iubire

85 000 lei

STEPHEN W. HAWKING
Scurtă istorie a timpului

UN FENOMEN PRIMEJDIOS - O LINGVISTICĂ ȘI CULTURALĂ

Domnule profesor, reprezentați în cultura română contemporană modelul, atât de rar întâlnit, al intelectualului «complet». Opera dumneavoastră «joacă», cu o erudiție și o siguranță desăvârșite, pe patru registre, teologic, socio-politic, literar și etic. Care ar fi secretul perfecteii «cooperări» dintre registrele respective? Cum este privită diversitatea centrelor dumneavoastră de interes în S.U.A., o țară a strictei specializări?

Mă aflu în America de circa 30 de ani, deci de peste jumătate din viața mea conștientă. Ar fi o mare nedreptate din partea mea să mă plâng că n-am fost «bine tratat»: dimpotrivă, mă simt recunoscător și bucuros. Pe de altă parte, este incontestabil că, dacă aș fi fost mai puțin încăpățânat, dacă aș fi fost dispus să mă supun «regulilor jocului» în mod mai cuminte, cariera mea ar fi fost de proporții cu totul diferite: faimă, satisfacții economice, sociale și atâtea altele. Uite câteva exemple. Am continuat să scriu despre lucruri românești. (În România, au fost voci de nechemăți care mi-au azvârlit acuzații contrare, dar nu le-am considerat vrednice de replică.) Aș putea spune că am publicat cam atât cât un institut întreg pe această temă. Faceam acest lucru în mod total «gratuit», nu era o obligație, nici măcar nu era o intenție morală, ci numai una personal-psihologică (probabil eronată!). E obiceiul, în universitățile americane, ca la un moment dat să faci un «raport anual de activitate»: ce cursuri ai ținut, câți studenți ai avut, ce ai publicat în specialitate (cărți, articole, studii, recenzii, comunicări). În funcție de aceste rezultate, ești apreciat, ți se mărește salariul, ești avansat ș.a.m.d. Mai e însă și o rubrică «altele», de care nimeni nu prea ține seama: de pildă, felul în care i-ai ajutat pe săraci sau handicapați, cât de activ ai fost în comitete și comiții și altele de acest fel. La rubrica aceasta plasam și eu activitățile «pe chestii românești», care nu interesau pe nimeni, dat fiind că nu era specialitatea mea. Cât despre cele «patru registre» pe care le pomenesc, ele erau socotite în genere ca un anume aspect al trans-disciplinarității, deci acceptabile pentru un om caracterizat drept «comparatist». Mi-au adus chiar în ultimii ani o numire suplimentară de profesor în departamentul de filozofie. Deci, încă o dată, nu mă plâng.

După 1989, într-o altă Românie, o țară care ar fi dorit în mod sincer să-și promoveze valorile, ați fi fost chemat să jucați rolul «intelectualului far». Din păcate, România reală face urechea surdă, pare că aplică cu predilecție zicerea «nimeni nu-i profet în țara sa». Sau poate doar anumite adevăruri și profeții supără...

Nu sunt singurul, în aceste circumstanțe. Oameni dintre cei mai diferiți au trecut prin aceeași situație. Unii dintre ei au reacționat cu supărare și cu resentimente. Nici eu nu am fost prea încântat, dar m-am consolatat relativ ușor. Pierderea este a altora, nu a mea. Sunt convins că adesea nu au plăcut și nici acum nu plac adevărurile pe care le spun (pe un ton cât pot mai liniștit. Probabil că e mai normal să se ia în seamă băstinașii între ei, iar «plecații» să fie trecuți cu vederea. De pildă (am mai citat acest exemplu?), portoricanii îi numesc pe compatrioții lor care s-au stabilit în Statele Unite (fie chiar și pentru o perioadă destul de scurtă) nu *portoriquenos*, ci *neoriquenos* (după New York), deci îi văd ca pe un corp străin. Așa și în România. Eu consider că este o eroare (am și scris despre asta): localnicii nu au obligația «să adopte» ce li se spune, ar trebui, pur și simplu, să asculte, să adapteze, să ciupească acele lucruri pe care bunul lor simț le sugerează. Da, așa cum spui, există și excepții, oameni «plecați» care se insinuează în chip abil în modurile de gândire ale celor «rămași». Numai că, după mine, asta nu înseamnă mare lucru: avantajul celui desprins e tocmai unghiul său de vedere, parțial sau complet diferit de al «celui-lalt». Dacă îi cânti în strună localnicului, e ca și cum n-ai zice nimic. Să nu profiți de acest unghi distinct e o eroare categorică, o pierdere pentru tine, nu pentru individul din diasporă.

Cum se vede viitorul Americii și al Europei de la fereastra biroului dumneavoastră, din Universitatea Catolică?

Nu-mi plac întrebări gigantice de acest fel, nu sunt profet sau înțelept atotecuprinzător. Dar hai să încercăm. Lumea este efemeră. Tipurile de civilizație trăiesc o vreme, apoi ajung la un stadiu de epuizare. Europa însăși - se vede mai limpede - e în această stare; cum am spus și aiurea, a început ca o colonie, e în curs de a sfârși ca o colonie. Da, există anumite șanse pentru ea: să devină într-un anumit decurs de timp o zonă a *mediațiilor*, care să machine și să transforme viitorul în prezent acceptabil, să *reintroducă* în istorie categorii și modalități de existență globalizante într-un chip acceptabil. Va reuși măcar atâta lucru? Nu e sigur deloc, dar nu e nici cu totul imposibil. Cât despre America, ea își va urma un destin care acum pare inexorabil. Va impune (este chiar în curs să impună) întregii planete categoriile gramaticale ale viitorului globalizat. În decursul acestui proces va înflori o vreme, iar apoi nu știu cât de curând: într-o sută, două de ani? mult mai rapid? vom asista la un colaps brusc (ca

acela al imperiului sovietic?), se va ofili și va merge spre stingere; sau poate spre topire într-o magmă universală. Toate astea pentru că mă *obligi* să răspund la o întrebare antipatică și pentru care nu am defel vocație.

Că tot v-am obligat să-mi răspundeți, vă mai pun o întrebare antipatică: România? Ea cum se vede?

Încă și mai dificil de răspuns. Îmi pot imagina tot soiul de scenarii. O supraviețuire destul de amară, de săracă, de izolată. O pierdere deplină a identității într-o universalitate apăsătoare. O abilitate «descurcare» individualistă și localistă. Un joc regionalist cu amăgiri îndemânate (pontic, central-european, balcano-levantin, estic?). Probabil încă vreo jumătate de duzină de opțiuni. Stagnarea momentană («momentană» de peste 10 ani!!) pare tocmai un fel de evitare a oricărui scenariu de acest fel, pare o dorință de a păstra deschise cât mai multe opțiuni, dar simultan o neputință de a lua o decizie rațională.

Anul trecut, un distins intelectual din România îmi descria o țară împărțită maniheist între NOL, «pro-occidentali» cei buni, și EI, răii, foștii securiști și comuniști nostalgici. Domnia-sa a încercat să-mi explice de ce eforturile de a constitui alternative sunt inutile; în epoca tranziției, românii nu mai au timp de nuanțe, triază lucrurile și persoanele rapid, le plasează automat în una din cele două tabere. Care ar fi implicațiile, de toate felurile, ale acestui mod de gândire? Și dacă ar fi totuși posibil «altceva», un fel de a Treia Cale, cum ați concepe-o dumneavoastră?

Și eu am fost tentat o vreme de acest fel de gândire, mai ales «la început» (adică îndată după decembrie 1989). Curând mi-am dat seama că e vorba de o eroare și m-am simțit îndurerat, întristat. Lucrurile sunt mult mai amestecate. «Pro-occidentali» sunt adesea foști securiști, numai că aceștia se împart la rândul lor în oameni bine-intenționați și profitori ordinari. (Numai că eu unul nici măcar nu-i disting prea bine care sunt unii, care sunt ceilalți.) «Rău-voitorii» sunt adesea oameni cu serioasă gândire, dar sunt de multe ori dușmănoși și plini de resentimente. Există mai ales categorii intermediare, cu duiumul, în combinații fascinante, un întreg caleidoscop. Deci, de «împărțire în două», nici pomeneală. Sigur, se pot contura drumuri pe care le-am numi «calea a treia» (eu însumi cred că am încercat să schițez uneori câte ceva de acest fel). Dar, din punct de vedere practic, nu pot decât să ofer indemnul foarte grosolan de a împinge lucrurile

spre un progres economic și material; că vreme o bună parte din populație, de electorat, se zbate la limita supraviețuirii fizice, nu putem vorbi nici de «pro-occidentalism», nici de nostalgii autoritare, nici de «Calea a treia». E frivol și chiar insultator - măcar practic vorbind. Nu zădăresc că intelectualul nu are dreptul (chiar datorită) de a explora zone de acest fel, dar trebuie să primeze practica.

Sunteți unul dintre cei mai profunzi analiști ai doctrinelor liberale pe care le-a dat România. În context european, cum împacă liberalismul cu «integritismul» nivelator al Europei federale în curs de constituire?

Toată Europa de Est (inclusiv România) se află într-o complicație aproape inextricabilă. Ne amintim că prin 1989-1990 grupurile rebele strigau cu entuziasm «Europa, Europa!». Foarte frumos, foarte mișcător, pentru mine cel puțin. Acum, iată însă țările din Europa într-o situație în care, pe de o parte ar dori să continue să devină (din motive economice, din motive de «siguranță» - ca în cazul indoneziei - pentru mine, dar, mă rog, poate greșesc - din motive culturale) parte din lumea zisă «euroatlantică». Pe de altă parte, aceste țări și populații se văd supuse unor rigide porunci venite de la birourile din Bruxelles și Strasbourg (care în sine, cât fie spus nu sunt prea iubiți nici măcar de către populațiile franceză, engleză, daneză și altele, cel puțin nu de unanimitatea acestor populații), porunci care uneori se aseamănă cu cele care pe vremuri pogorau din vârful Kremlinului. Este Europa de Apus realmente liberală? Probabil, în parte. Dar la ora actuală e vorba acolo mai curând de un socialism destul de autoritar (care începe să interzică votul liber prin sancțiuni). Sa-i zicem «socialism cu față umană»? Poate nu merită nici măcar acest titlu. Liberalismul clasic, cel din secolul 19, s-a cam spulberat. Există nădejdea unor impulsuri vindecătoare americane? Mi-ar plăcea să cred că da, dar n-am cum să ofer siguranță nimănui. Concret li se cere țărilor nevoiașelor din Europa de către autoritățile înțelepte din Apus să se alinieze iute-iute la modurile de comportare și de legislație din Olanda sau din Franța. Se uită un fapt esențial: că acele insistențe cerute modalități instituționale nu s-au instalat în Vestul mai îndepărtat decât de vreo douăzeci de ani, câteodată mai recent. Ele fuseseră date de o perioadă relativ lungă (post-belică, uneori ante-belică) în care accentul principal era pe integrarea socială a grupurilor celor mai diverse, precum și mai ales, pe consolidarea economică și solidificarea politică. Abia apoi s-a putut

UNIFORMIZAREA

ce la subtilități privind sensibilitățile de minorități (sexuale, lingvistice, zbateri de «vinovații istorice» și alte estiiuni de același tip). Or, a impune un număr considerabil de țări să se conformeze fara întârziere, fără pauză, unor exigențe de același fel duce la rezultate intra-productive, oricum creează dezechilibre interne, reacții (să nu spun reacționarisme), conturba progresul. (Același lucru s-ar fi întâmplat și chiar s-a întâmplat în Europa vestică atunci când s-au luat măsurile de tip premiatur, cum le spune eu, la vremea respectivă; adică s-au constatat tulburări și nervozități socio-politice exact contrare scopurilor urmărite.) Iată deci cum dificultățile intrinsece din Est, și-așa considerabile, se adaugă în chip exponențial sporite de conveniențe din afară, poate bine-intenționate, dar fără urma de cugetare serioasă în fond, cu efecte haotice.

Se vorbește mult în România de multiculturalism. Într-o totală confuzie a valorilor, multiculturalismul, un set de dogme, principii și clișee de sorginte stângiste, este deseori echivalat doctrinelor liberale! Care ar fi, în opinia dumneavoastră, sursa acestei confuzii? Efectele ei în planul relațiilor social-culturale?

România este, vrea nu vrea, o societate multiculturală. Adică e numeric covârșitoare etnic-românească, dar conține substanțiale secțiuni din alte naționalități. E predominant ortodoxă, dar e totuși pluriligioasă conținând grupuri religioase creștine sau nu) în număr semnificativ. Așa este realitatea, greu, chiar imposibil de negat. Cu alte cuvinte, ar fi aici vorba de ai ales de soluții practice, de moduri de echilibru, de a doza, în chip judicios nevoile și dorințele diverselor grupuri. Nu mi se pare chiar o sarcină atât de întorciută și ponderoasă. Cu puțină bunăvoință, judiciozitate și integritate se poate (re)constitui o stare de normalitate între cele mai simpatice. Sigur, un «multiculturalism» dăscălesc, cu nuiaua în mână, «monitorizat» (à la Chicoș Rostoun) va duce la neplăceri grave atât într-o direcție, cât și în direcția opusă. Numai că acesta nu e necesar și chiar ar trebui să fie spîns cu anume vigoare. Stângismul socialist, comunist, rasist: să fim bine înțeleși - rasismul e o mișcare de stînga!), așa cum îl înțeleg eu, are ca un fundament totuși un anume absolutism: egalitate absolută, nivelare, «puritate», consecvența reducionistă, visul etern al omogenității. O gândire liberal-conservatoare, tot pur și simplu orice gândire, pornind din bunul simț moderat, caută dimpotrivă posibilul, acceptabilul, caută soluția cinstită și calmă. Iată ce trebuie să înțelegem:

că trăim într-o lume a imperfecțiunilor, pe care întruna cautăm să le reparăm și să le îndreptăm (așa se și cuvine), iar nu într-o lume a visurilor utopice și absolute, adică în lumea totalitarismului. Totalitarismul (s-a mai spus) poate fi și de «centru», nu numai de extremă stîngă sau dreaptă. Să mai adaug că mă enervează multiculturalismul retoric. De pildă, câți din marii și gălăgioșii «multiculturaliști» de pe Calea Victoriei ar fi fost dispuși să voteze la ultimele prezidențiale cu Frunda Gyorgy? (Nu am făcut-o nici eu, dar din alt motiv: pentru că n-am votat nici o singură dată la alegerile românești: mi se pare etic nepotrivit să votez în două țări separate. Dar i-am îndemnat pe câți am putut să voteze cu Frunda, care mi se părea candidatul cel mai merituos, plus că ar fi fost o mișcare strategică extrem de subtilă și inteligentă din partea electoratului românesc. Eu în fond sprijin un multiculturalism «ecologic» să-i zic așa. Ne plîngem într-una că e pe cale să piară ba o specie de bufnițe, ba nu știu ce plantă exotica, ba niște peștișori. De acord, scăderea biodiversității e regretabilă. Dar nu e cel puțin la fel de regretabilă stingerea unei limbi (cât de modestă numeric sau tribală ar fi ea), a unei tradiții culturale, iar uniformizarea pe o singură limbă, pe un singur tip de cultură, nu este lucru primejdios și neatractiv?

Cultura română vrea să se plaseze în «sincronie firească» (nu deliberată) - folosesc expresia dumneavoastră - cu cea occidentală. Se pune însă întrebarea: ce fel de cultură occidentală? Occidentul nu este un monolit, îmbrățișează o diversitate de aspecte.

Hai să repet ceea ce am tot căutat să argumentez de mulți ani. România (și nu numai ea, ci multe alte țări, învecinate sau ba) ar face o fatală eroare căutând să imite servil o imagine oarecare existentă acum și aici în fața ei. Problema sincronizării este mai complicată. Să ne gândim la Japonia secolului XIX (recurgând la un caz mai îndepărtat în timp și spațiu, jenăm mai puține sensibilități), la care se referea cândva și Lovinescu. Acolo chestiunea nu era să se recurgă de pildă la costumație de tip apusean, sau la moduri de gesticulație și de salut din Anglia, Germania, Franța (deși erau mulți care tocmai asta urmăreau!): nu, chestiunea era să se adopte o anume dinamică, o stilistică internă, feluri de a instiga și de a soluționa conflictele, anume genuri de mișcare. Tot astfel și Europa post-comunistă: nu atât substanța, nu atât valorile, nu atât obiectele, cât modul în care toate acestea pot intra în relație, cum se comportă unele față de celelalte. Or, dacă acceptăm acest principiu,

Fotografie de Ion Cucu

VIRGIL NEMOIANU este *William J. Byron Distinguished Professor* de literatură la The Catholic University of America și profesor de filozofie la aceeași universitate. Este membru al Academiei Europene de Științe și Arte și vicepreședinte al Asociației Internaționale de Literatură Comparată. A publicat peste 15 cărți și 600 de articole și recenzii pe patru continente.

atunci nu ne mai deranjează că Occidentul nu este un monolit, ba chiar ne bucurăm că nu este. «Imitația» devine exercițiu, are o anumită creativitate a sa, nu mai este grosolanie ieftină.

În «Ortodoxie și Occident», filozoful grec Christos Yannaras scria: «În secolul al XIX-lea, când spațiul ortodox se eliberează de sub turci, prima grijă a noastră, a popoarelor eliberate, a fost să ne facem un stat european. România, Serbia, Bulgaria, Grecia, toate aceste popoare au început să imite modelul european fără nici cea mai mică conștiință a diferenței fundamentale de civilizație și de cultură, fără să aibă conștiința consecințelor care decurgeau din această diferență. De ce? Este o întrebare care pentru mine rămâne fără răspuns.» Încercați să dați dumneavoastră un răspuns, domnule profesor?

Să începem prin a recunoaște că orice modernizare și globalizare e un proces crud și nemilos, aspru, care implică pierderi considerabile. Așa a fost în Scoția și Irlanda, așa a fost mai târziu în Germania, așa a fost și în Europa de Sud-Est, așa este acum în multe țări afro-asiatice, latino-americane. Mie mi se pare că pentru moment procesul de globalizare nu poate fi stopat, că ține de însăși specia noastră, că îi găsim mecanismele de declanșare cu sute, mai bine zis, cu mii de ani în urmă. Înaintează pas cu pas. Chestiunea esențială (la care am revenit mereu în scrisul

meu) este cea a transferului de valori, adică: a păstra selectiv sau majoritar ceva din cele bune ale trecutului, fără a rămâne identificat cu obiectele în care erau întrupate aceste valori. Cu alte cuvinte: să plasăm esența intrinsecă a valorilor în contextul și în chiar conținutul unor lucruri noi. După mine scriitorii cei mai mari și mai valoroși au explorat imagistic această operație, de aceea rămân acești scriitori actuali și interesanți după multe veacuri. Un alt aspect e următorul: cu cât pornește mai târziu procesul, cu atât e mai aspru, cu atât zgârie și chinuie mai feroce pielea omului. Franța și Italia s-au descurcat parcă mai bine în secolele trecute, țările pe care le pomeneste (marele) Yannaras, au avut mai mult de luptat cu sine, între ele, cu lumea înconjurătoare, din afară. Unde nu sunt de acord este că țările pomenite ar fi fost singurele care au avut de suferit, printr-o specificitate a lor. Nu cred că stau astfel lucrurile: altele și alții au avut propria lor specificitate, pe care au năzuit s-o protejeze, sau, dimpotrivă, de care au vrut să se debaraseze. Oricum, problema confruntării cu globalizarea rămâne în picioare. Aici, ca să repet, cred eu că intervine tradiția umanistă (literară, artistică, filozofia) în chip de memorie culturală, dar acționând ca o alifie, ca un strat calmant și îmblânzitor; este ceva care mai alină din asprimile și duritățile globalizării.

Ovidiu Hurdzeu

Ironie și franchise

MALIȚIA din întâmpinările critice ale lui Cornel Regman a rămas ca o etichetă definitivă și definitorie a stilului său.

Cunoscuta formulă, "laude à la Regman", din această etichetă s-a născut și, bineînțeles, nu fără temei. I s-au reproșat negativismul aprioric și, implicit, neconstructivismul unei asemenea atitudini... prea critice; iar cei care i-au admirat spiritul ludic și au încercat să-l perpetueze n-au reușit să o facă decât prin simple gesticulații. Seriozitatea exegezei în stilul Regman rămâne încă un capitol puțin "explorat", ca să uzez de un cuvânt des folosit de autor în legătură cu operele literare. Cronicar prin excelență, a avut curajul să rămână așa până la capăt. Volumul postum, intitulat *Ultime explorări critice* (ed. Atlas, București, 2000) (după modelul altor două cărți de critică publicate cu ani în urmă, *Explorări în actualitatea imediată*, 1978 și *Noi explorări critice*, 1982), ne convinge că acesta a fost sensul preocupărilor sale. Preocupări

față de mersul literaturii, față de mișcările perceptibile sau mai greu de sesizat ale curentelor vechi și noi, față de schimbările de sensibilitate din scrierile ultimilor ani.

Textele adunate în *Ultime explorări critice* au fost, în cea mai mare parte publicate în "Jurnalul literar", unde a susținut după '90 cronica literară, iar pe unele dintre ele le-a citit și la Radio. Confesiuni despre oameni de litere și vremuri întunecate, despre sine însuși și despre critică sunt grupate într-o secțiune de evocări și intervenții, realizate și ele în anii din urmă.

Interesul netrucat pentru producțiile literaturii române se afla în chiar neconstructivismul criticii practice de Cornel Regman.

Trucata este doar ideea unora că acest tip de critică rămâne neconstructiv. Nu are cum să fie așa de vreme ce, favorizând distanța obligatorie față de texte și autori, "construiește" obiectivitatea mult visată de toți comentatorii. Regman admira cu măsură, detectează talentul, dar nu se extaziaza în fața lui, poate vorbi despre limite în aceeași

măsură în care o face referindu-se la merite. Așa cum mărturisește într-un interviu publicat, în volum, nu se recunoaște drept un "dur", se delimitează însă de critica numită de Paul Zarifopol "blajină".

Sigur, cultivând franchisea și ironia, chiar micile rautăți, n-a avut cum să rămână fără dușmani. Fără maliție, însă, Cornel Regman e de neînchipuit. Când comentează "blajin" "Psalmii" lui Doinaș (a doua cronică din volum) îl găsim, parca, fără farmec, fără notele sale distinctive. Iată cum critica admirativă ne apare ca "neconstructivă". Sau așa arată ea la Regman, pe care nu-l recunoaștem decât plin de maliție, umor, dispoziție ludică neobosită. E drept, însă, și că nu despre orice se poate scrie ironic sau ireverentios. De altfel, cartea lui Șt. Aug. Doinaș este singura din volum receptată fără rezerve, nici măcar Negoieșcu nu intru-nește întreaga adeziune a criticului.

"O antologie a poeziei române" (a cărei prefată a și semnat-o), opera scrisă de Negoieșcu prin '53-'54 și recuperată în ultimii ani, are defectul major (explicabil, totuși, dar nu și pentru Regman) de a fi fost articulată în virtutea unei selecții subiective, având ca model la fel de subiectivă antologie a lui Thierry Maulnier.

PE Cornel Regman îl nedumerește absența unor scriitori importanți, prezența altora cu mai multe texte decât ar fi fost cazul sau cu alte poezii decât cele la care s-ar aștepta cititorii, Negoieșcu respectând și în acest sens tot un criteriu al lui Maulnier.

Ceea ce prețuiește la autorul român este gustul sau rafinat, manifestat în respingerea "poeziei religioase și filosofice deliberate" sau a "tradiționalismului tematic". Importante i se par la Negoieșcu "reabilitarea" lui Macedonski, Șt. Petica, Mircea Demetriad, Mihail Saulescu, Dimitrie Anghel și "abilitarea" lui Mihai Beniuc și Șt. Aug. Doinaș.

Prilej de teoretizări pe marginea ideii de jurnal a aforismului care "înfrunzește" seducător. "Caietul albastru" al lui Nicolae Balotă îi alimentează însă și tentațiile de a lua în răspăr măturisurile cabotine ale diaristului.

Despre amplul poem, "Anul 1940", de Nicu Caranica, publicat la editura "Eminescu" în 1997, (volum apărut cu mulți ani în urmă la Paris, în editura *Ethos* a lui Ioan Cușă) vorbește ca despre o veritabilă "mitologie lirică și utopie", urcând ușor artificial cota scriitorului. Au și criticii obiectivi punctele lor vulnerabile!

Eseurile-foiletoane ale lui Al. George din *Întâlniri* sunt pentru cronicar o bună ocazie de a-și proba gustul pentru savuros și analiza lucidă, aici nu neapărat a cărții în discuție, ci a concepțiilor generale ale autorului ei despre literatură (de fapt despre proză) și despre imperioasa nevoie de "situație" a prozatorilor, mai ales a celor "recuperați".

La afirmația lui Al. George cum că se simte mai apropiat de "generația războiului" decât de "leatul" sau, Cornel Regman observă că mai degrabă

este vorba despre o "înrudire cu Șerban Cioculescu, urmaș direct al școlii lovințene, prin pasiunea pentru glosarea faptelor de istorie literară (...), cu precizarea că la înaintaș, implicarea susținută a eului, cu toate ale sale: orgolii, resentimente, incriminări, joacă un rol cu totul secundar în țesătura narativă". Toate acestea, după ce exclamase la un moment dat: "Stranie alcatuire mai e totuși Alexandru George!"

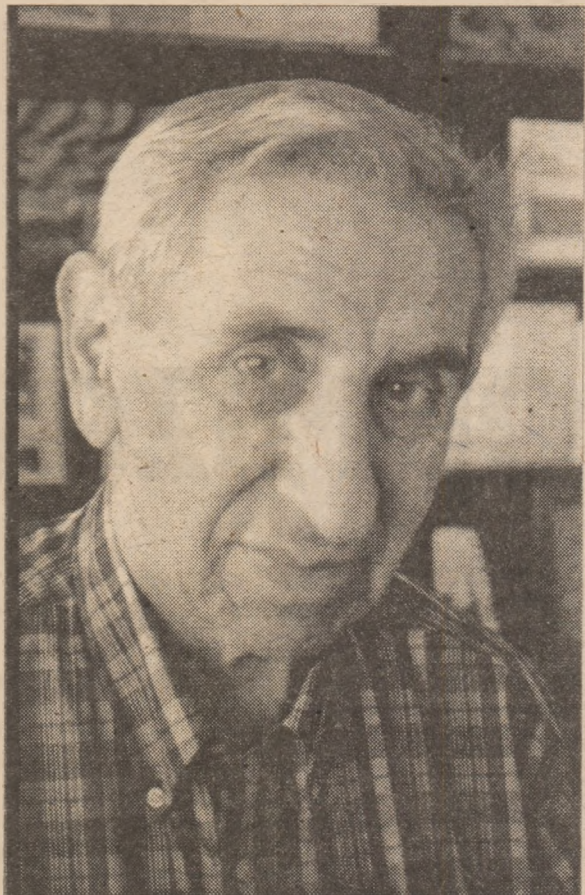
Despre Grigurcu vorbește ca despre "criticul-poet" sau "poetul-critic", îngaduindu-și comentarii malițioase, mai ales când simpatiile lui merg către literatura feminină. Remarcă însă cu admirație "virulența în verb" a polemistului, necunoscută de la început "mătăsoșului critic".

"Strategiile unui cronicar în tranziție" (cronica la "Literă în tranziție" de Florin Manolescu) este poate analiza cea mai plină de durități dintre toate cele adunate în volum. Nu e nici un dubiu (cum se mai întâmplă în alte cazuri), se înțelege că nu i-a plăcut cartea comentată. Selecția cronicilor este ironizată, varietatea de dragul varietății, amendată, slăbiciunile argumentațiilor sunt sancționate, așa cum se poate sancționa totuși și afirmația lui Regman însuși că judecata lui Florin Manolescu despre Istoria literaturii române a lui Negoieșcu "e plină de șicane". Nu despre "șicane" este vorba, ci despre o dreaptă evaluare a "Istoriei" lui Negoieșcu. În numele obiectivității C. Regman ar fi trebuit să spună și despre această "Istorie...", ca și despre a lui Ulici: "cea mai recentă culegere de medalioane critice". Cum ziceam mai devreme, însă, și obiectivitatea își are subiectivitățile ei.

Foarte sever și necruțător când scrie despre critică și proză, Cornel Regman se lasă totuși sedus de poezi, fără să-și adoarnă complet vigilența. Paginile aproape diafane despre lirica lui Grigore Hagiu (al cărui laborator de creație e considerat drept "fertil în ultima vârstă poetică"), receptarea "ofelice-lor" miniaturi ale Constanței Buzea, încântarea că "plethora n-a invins peste tot" în poezia Ioanei Crăciunescu ne arată încă o dată latura constructivă a criticii malițioșului cronicar, dar și pe aceea sensibilă, oricât ar parea de ciudat și nepotrivit cu un, unanim recunoscut, hirsut.

Vigilența trează despre care vorbeam se manifestă însă subtil chiar și în comentariile la poezie, nelăsând loc entuziasmelor sau îmbrățișării fără rezerve a unei cauze, chiar susținute convingător. Mai puțin subtil, ba chiar bine expuse sunt considerațiile despre edițiile de autor. Cornel Regman crede că autorii nu-și selectează bine poemele reprezentative și ca unitatea ținută înseamnă de multe ori și monotonia.

Ioan Flora scrie "aproape-poeme" "rîvnind la statutul de poezie și izbind fragmentar aceasta". Același ton pastrează și în textul despre lirica lui George Vulturescu.

EXERSÂNDU-ȘI cronica literară începând cu propria generație, a cerchistilor, și sfârșind cu nouazecistii, Cornel Regman a reușit să configureze și o imagine completă, exactă și destul de nuanțată asupra literaturii române postbelice. Schimbările de "canon" nu sunt importante pentru el decât în măsura în care se supun celui mai restrictiv "canon": al valorii. Acest extraordinar simț al valorii, pe care puțini critici îl au, deși mulți îl clamează, i-a permis lui Cornel Regman să guste literatura autentică indiferent de epoca sau poate deferent cu fiecare epocă. Dacă prețuiește "Psalmii" lui Doinaș sau "Baladele" lui Radu Stanca, nu înseamnă că disprețuiește poezia lui Ioan Es Pop (ba, dimpotrivă) sau pe cea a lui Mircea Cartarescu (*Levantul*, de pilda, i se pare o capodoperă și declara asta fără rezerve).

Faptul că se apleacă asupra operei lui Agârbiceanu și Creangă, cu pasiune și înțelegere, nu-l împiedică să scrie pagini comprehensive despre Daniel Bănuțescu, Dan Stanca, Razvan Petrescu sau Ioana Dragan. Bineînțeles remarcă excesele și le amendează, în numele aceleiași valori în care crede. Nu gustă "jocul naratologic", "exersat oarecum de dragul lui", ia peste picior ingeniozitatea netemperată a textualiștilor, "necazurile autorului-narator (...)" de-a lungul procesului de elaborare căznită a cărții (în cronica la Constantin Novac), dar se arată incitat de "falsul tratat" al lui Ion Muresan ("Basmele românilor «reciute» de Ion Muresan), scris după toate rețetele postmodernismului românesc. Lăsând maliției locul ce i se cuvine în critica lui Regman, cum spuneam, și "filoanele" serioase ale demersului său (în linia lui Șerban Cioculescu) au nevoie să fie explorate și înțelese.

Cultivând *ierarhiile* e curios cum nu se vede de-a lungul timpului în evaluările sale și o preocupare pentru *situarea* literaturii române în context universal.

Critica sa aplicată numai în interiorul literaturii române are acest handicap, care într-o cronică de întâmpinare luată circumstanțial, nu e atât de evident, dar o operă critică de-o viață concepută în felul acesta oferă totuși o imagine incompletă, insularizează o literatură.

Georgeta Drăghici

VIZUINA CU HOȚI (III)

PREPELEAC

de Constantin Toiu

LA PLECARE. Axente, un ins fara maniere, impresionat insa de casa distinsa in care fusese invitat si mai cu seamă de simpatia pe care i-o aratase amfitrioana, Vera (Praxiteea), nu mai contenea cu formulele de despărțire: - Mă simt onorat, făcea, adresându-se gazdei, pupindu-i chiar mîna întinsă aristocratic pe care arunca scintei un diamant *veritabil*, cine știe cum scăpat în saracia în care se traia, - a fost o zi foarte placută și *instructivă*, (de unde și pînă unde?... Axente deprinsese la iuteală limbajul convențional, atît de străin lumii lui) și iarăși, gata să iasă: *mă simt onorat...*

La un tip ca Brummer, de stînga, și avînd în față, tot de stînga, un reprezentant curat al lumii muncitoare, asta semana cu o tradare de clasă...

- O femeie, *domnul meu* - interveni el doctoral - nu poate să te onoreze niciodată. O femeie, continuă pedant, poate cel mult să te iubească, să te urască, să te înșele, să te mintă... Cei care mai ramaseră ascultau în picioare intervenția anticarului... - Onoarea, mai spuse el, nu aparține genului feminin; de altfel ea nici nu se declină normal, o *onoare, două...* ce?! făcu el înfruntîndu-l pe Axente, care, prima dată, de cînd îl știa, i se adresa în acel mod lui, tocmai lui, gata să-l facă de rușine. Rămăsese perplex în fața avalanșei de cuvinte absolut noi pentru el, care era totuși un dialectician, deși de broșuri. ...Era - dacă mai trebuia, - încă o dovadă că această *vizină cu derbedei*, nu știu cum dracu' dar încă mai rezista ca o fortăreață a burgheziei pe cale de a pieri din istorie... Atunci își adusese aminte de ce-i spusese o dată Brummer, la el acasă, în Gabroveni: că acest capitalism nu că n-o să dispară, dar o să dispară totul în lume și n-o să mai fie nimeni care să zică uite dom'le,

că ăștia, burghezii, au *mierlit-o...* - chiar așa spusese Brummer. Axente îl contrazisese; insa de atunci intrase la idei. Brummer ăsta glumea, ci-ca; dar să nu fi ajuns în gura lui, cum începuse de la un timp să intre, - și strungarul constata cu teamă prefăcută - *însuși partidul!*

După ce-și petrecu musafirul acela atît de neobișnuit, Praxiteea se întoarse în salon în care se mai aflau doi-trei oaspeți, în frunte cu Brummer. Zimbea întinerită, luminoasă, cu părul alb proaspăt înalbit cu o substanță albăstruie cu care se spăla pe cap și care atunci cînd vopseaua era proaspătă, cum era atunci, îi dădea un aer ireal, vaporos, de femeie în vîrstă păstrîndu-și și la batrînețe farmecul deobicei durabil numai la femeile de spirit. Un tablou impresionist, spunea același Brummer, un *Fragonard!*...

Dacă Justiția, ajunsă la senectute, ar fi voit să capete neapărat o nouă înfățișare umană, plină în același timp de experiență și de cochetărie, ea nu ar fi întîrziat să aleagă fizionomia, chipul Praxiteei...

Revazîndu-l pe vechiul ei prieten, amîndoi adoratori ai lui Shakespeare, ea îi arunca în treacăt una din replicile din *Julius Caesar: Now let it work mischief, thou art, afoot!*... "Și-acum, la treabă: viclenie stai la pîndă!" Era actul III, scena II. Anticarul continuă zîmbind: *Take thou what course thou wilt!*... "Apucă orice cale vrei!" Pe urma amfitrioana îl certa că îl pusese pe bietul Axente, autodidactul marxist, într-o situație penibilă ținîndu-i teoria aia despre onoare pe care femeile n-ar avea-o, ceea ce era ori fals, și atunci nu trebuia s-o mai țină; ori nu, și, în acest caz, nu mai era de discutat. Că să restabilească echilibrul, Praxiteea, cu una din pomirile ei justițiare, orice ar fi

fost, îl lua în bataie de joc imitînd ce-i spunea el maică-si, în copilarie, ceea ce însuși anticarul îi povestise într-unul din momentele lor de intimitate: "Mamă, mamă, de ce m-ai făcut așa de mic, rău și urît?" Simțul ei acut și rațional de dreptate, vîzînd cit de ironizată fusese "clasa muncitoare" prin reprezentantul ei, oricît de caraghios ar fi fost, - o inamică, în fond, care și începuse "rafuiala istorică", - o determina să exagereze, să forțeze nota, deși nu se putea ști precis dacă, cu acel prilej, ea nu-i platea anticarului magaria de la începutul vizitei, înainte de apariția lui Alexe, cînd anticarul îi spusese: "Lasa că știu eu, toată viața ai fost o *alumeuză*, iar recent în filozofie!" Mare ordinărie! Dar așa erau ei. Își arunca uneori unul altuia vorbe despre care ai fi crezut că i-ar fi făcut dușmani pe viață. Nichitici care nu cunoștea argoul, o întrebare "ce-i aia"; iar buna lui soție de-o viață îi răspunsese "o sticlă de lampă cu gaz". Între Praxiteea și Brummer existau relații ce depășeau o prietenie obișnuită. Un medic ar fi putut spune că se psihanalizau cu violență unul pe altul înfruntîndu-se ca doi pacienți dificili, intelectuali, desigur... Ceva din acuitatea marilor infirmi care vad totul mărit. Care se zisează totdeauna legăturile obscure și obscene deseri... Erau cuvinte, expresii, ce le aparțineau amîndurora și nu știau cine îl instruia pe altul în teoriile lor. De pildă, anticarul spunea: "Suntem de la natură cu toții puțin codoși; ne place să codoșim ca unor autori stăpîni pe intrigile și personajele lor." Sau Praxiteea, care îi spusese lui Chiril prima dată cînd acesta fusese adus de Brummer în ceea ce avea să devină *Le repaire des voyous: Naivität ist ein Betragen...* că "naivitatea este o purtare prin care nu bagi de seamă că vei fi judecat de alții".

Vorbea Kant. Discutînd ulterior cu anticarul, Chiril îl auzise întîia oară pe aceasta susținînd că femeile deștepte sunt slujnicele cele mai obediente ale filozofilor, - "ancilla philosophiae" - și enumeraseră celebrele "les bas bleus" din literatura franceză.

De fapt, amicitia lui Brummer cu tînarul Chiril începuse din ziua în care, plimbîndu-se împreună pe un bulevard central al capitalei, întîlnisera alaiul mortuar cu șcriul unui muncitor mort într-un accident de mașină și se oprișera să privească... O singură babă se închina pe trotuar. Fanfara civilă execută un marș funebru păsînd alene, cu șeful ei în frunte care sufla într-un clarinet ascuns într-o pungă de plastic, probabil instrumentistul să nu inhaleze praful... Plecaseră mai departe cu o dispoziție funebă care îl făcea pe anticar să filozofeze... "Nu există lucruri - spunea el - există numai niște procese, numai niște mișcări, vibrații, ele doar alcătuiesc viața..." Vorbea cu dialectica sa lesnicioasă de evreu învățat al cărui vechi spirit iudaic rezistase inconstanței și inconsistenței lumii. "Paradisul, dragă Chiril, făcea el - știi ce este?... Paradisul e nemîșcarea. De-aia el nici nu există și nu va exista vreodată sau nu va fi atins, pentru că nemîșcarea e un non-sens. Dorim repausul veșnic; însă nu vom ști ce proces va începe iarăși abia atunci. Fiindcă moartea e o accelerare fantastică a celulelor; o agitație fantastică. Ea, despre care se zice că ar fi, în fine, odihna absolută!... Surisul senin al morții, dragul meu, este doar o mască, un suris de politete, mîntelegi?"... Brummer era în vervă. Ca atunci cînd îl vazuse prima dată discutînd aprins cu Praxiteea. Care, de admirație, își închidea și își deschidea automat ochii ca fermecată de discursul anticarului.

ÎN REPLICĂ

Un cuvînt al lui Cantemir

CARACTERIZÎND arta lui Cantemir, G. Calinescu menționa în *Istoria literaturii române* "invenția verbală extraordinară". În legătură cu aceasta aș vrea să mă opresc asupra unui amănunt din cronica "Pacatele limbii" a doamnei Rodica Zafiu - rubrică citită întotdeauna cu plăcere și interes - publicată în numărul 8/2001 al "României literare". Comentînd ultimele fascicule apărute ale *Dicționarului limbii române* (DRL), d-na Rodica Zafiu relevă că prima parte a tomului XIII (V - veni) "cuprinde, păstrînd tradiția dicționarului-tezaur, forme vechi, rare, adevărate ciudațenii lingvistice, cu cite o singură atestare, precum substantivele *vacsinar* ("persoana care vaccinează", la 1840), *vederoi* ("grup de persoane care merg la petiț, la «vedere», termen regional, a *varvarizmi* ("a folosi barbarisme", la Cantemir) etc.". Cred că a *varvarizmi* din *Istoria ieroglifică* (în ediția Verdeș din *Biblioteca pentru toți*, vol. I, p. 163) nu poate fi alăturată ca "ciudațenie lingvistică" formelor ca *vacsinar* sau *vederoi*; aici, la Cantemir este vorba de o *creație lexicală*, cu nuanță umoristică, implicînd folosirea ludică a erudiției, în ton cu întreaga *Istorie*, și în

cel mai înalt grad caracteristică artei lui Cantemir. Spre deosebire de *vacsinar* și de *vederoi*, care ar fi putut apărea și în alte contexte și la alți vorbitori sau autori și care au, poate, numai întîmplător o singură atestare, a *varvarizmi* ca creație lingvistică umoristică are în mod necesar o singură atestare, deoarece își capătă sensul numai în contextul dat, în episodul dat din narațiune.

Dealtfel, glosarea din DRL: "a folosi barbarisme" nu e corectă. Un asemenea cuvînt-creație ca "varvarismi" nu poate fi definit pe baza unui context minim semnificativ (cîteva, să zicem 8-10 cuvinte, cum se procedează de regulă în DLR); el nu poate fi interpretat corect decît în cadrul unui context mult mai larg, în cadrul întregului episod în care apare, și pe care îmi voi permite să îl rezum.

În disputa bufonă dintre patrupeze și păsări (travestire burlescă a certeii - imagine, cel puțin în detalii - dintre boierii moldoveni și munteni în jurul înscăunării lui Mihai Racovița, închipuit ca Ștruțocămila), Cioara "să sloboade în glasul firii sale", croncănînd "car, car, car". "Ceata păsărilor", partizani ai alegerii ca "epitrop" în țara patrupezelor a Ștruțocămilei, interpretea-

ză croncănitul Cioarei în sensul unui cuvînt al limbii române: "macar, macar, macar", adică "măcar" de s-ar sfîrși lucrurile cu bine prin înscăunarea Ștruțocămilei. Brehnacei, care nu e de acord cu această interpretare, Cucunozul îi replică: Cioara fiind "atică" "de locul său" a vorbit "în limba aticească", în elină, strigînd *mekaria he ora*, "fericit ceasul" (în care s-a făcut alegerea Ștruțocămilei). "Mulțimea" a "varvarizmit" pentru că a atribuit Cioarei cuvîntul românesc "măcar", deci exprimarea într-o limbă alta decît cea elină - "barbară" în sensul antitezei antice elin-barbar. Narratorul conchide ironic: "Însă ori mulțimea au varvarizmit, ori Brehnacea au solichizmit, ori Cucunozul au basnuit, a Cioară glas pre cît mai mult să tilcuia, pre atîta mai mult în lavirintul necunoștinții să incuia". O pagina antologică a umorului cantemirian...

Deci "a varvarizmi" nu înseamnă "a folosi barbarisme", ci "a vorbi într-o limbă barbară".

Creații lexicale asemănătoare cu "a varvarizmi" sunt în *Istoria ieroglifică*, de pildă, *adulmăcos* "care adulmecă" (i.e. ghicește, știe, intuiește ceva): "În Lup nu numai tăcere inimoasă, ce și oarece simțire adulmăcoasă ieste"; *la-*

bos "cu labe mari": "laboase copitele Cămilei"; *dințos* "cu dinții disproporționați de mari": "dînțoasa falcile"; *a leui* "a se comporta ca un leu"; *a se prepeliți* "a se comporta ca o prepeliță", și multe altele. (Chiar în textul citat mai sus apar, alături de a *varvarizmi*, a *solichizmi* "a comite solecisme", a *atici* "a vorbi în limba atică").

Pe drept au caracterizat comentatorii *Istoria ieroglifică* ca "rabelaisiană". Într-adevăr creațiile lexicale umoristice pe fond erudit, il apropiere, între altele, peste secole pe Cantemir de Rabelais (vezi de ex. cuvinte ca *sorbonagre*, *sorbonicole* <de la "Sorbona"> la Rabelais). În studiul *L'autonomie du mot chez Rabelais*, Leo Spitzer a caracterizat acest tip de creații ca trăsătură definitorie a stilului lui Rabelais (în *Études de style*, Gallimard, trad. de Michel Foucault).

Cu toate contribuțiile extrem de valoroase ale d-lui Dragoș Moldovanu, precum și ale d-lui Ștefan Giosu și ale altora, o cercetare cuprinzătoare a stilului lui Cantemir din punct de vedere estetic, al criticii stilistice, lipsește pînă acum.

Petru Vaida

UMBRA POVEȘTIILOR

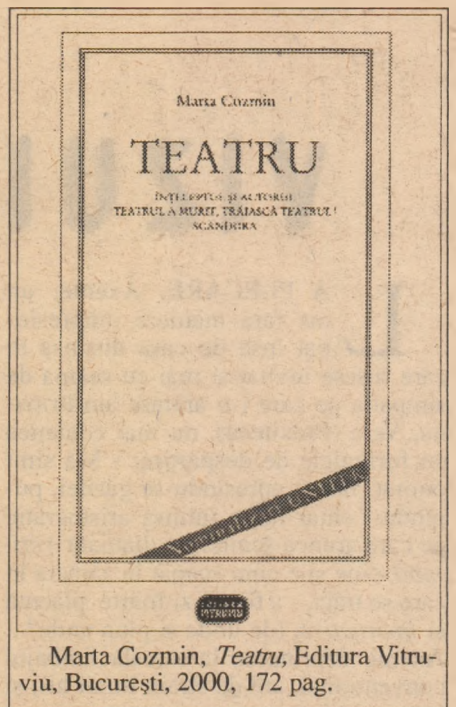
INTR-O seară cu oameni minunați s-a lansat la UNITER o carte-obiect: Camil Petrescu - *Teatru*. Volumul este publicat la Editura GRAMAR, sub îngrijirea criticului de teatru Florica Ichim în concepția grafică a Anamariei Smigelschi (cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii). Ediția cuprinde întreaga creație dramaturgică a lui Camil Petrescu, mai puțin *Roata norocului*, deoarece piesa nu a fost definitivată de autor și a rămas doar în variante fragmentare. Este o carte valoroasă sub toate aspectele. Este o plăcere să o așezi în bibliotecă sau să-i răsfoiești paginile elegante, să recitești piesele lui Camil Petrescu tiparite cu o literă bine aleasă, pe foia de biblie. În seara cu pricina, ținând cartea în mână și ascultându-i pe vorbitori m-am gândit la colega mea Ioana Pârvulescu și la lumea fascinantă pe care o scoate la iveală trudind prin jumalele unor scriitori importanți, cu mirosul de naftalină în nări. Ceva din atmosfera acelei lumi, despre care și Ioana Pârvulescu scrie făcând conexiuni de o mare finețe, am regăsit și eu la UNITER. Nu se întâmplă prea des. Ascultându-i cu atenție pe vorbitorii introduși de Florica Ichim, amfitrionă serioasă și anume - Dumitru Solomon, Alexandru Darie, Nicolae Prelipceanu și editorul însuși, Ion Marinescu - priveam în jur: Pascal Benteoiu, Al. George, Mariana Mihai, Victor Rebenjiuc, Ilinca Tomoroveanu, Traian Stănescu, Sorana Coroamă-Stanca, Paul Bortnovschi, Ivette Fulicea, Anamaria Smigelschi, Iosif Naghiu și mulți, mulți alții. O lume făcătoare și iubitoare de teatru, de literatură și nu numai. Poate cel mai emoționant moment a fost acela al premierii Martei Cozmin. Domnia sa a primit Premiul de Dramaturgie al Fundației *Camil Petrescu* pentru volumul *Teatru*, apărut la Editura *Vitruviu*. Marta Cozmin, sora lui Pascal Benteoiu (copiii celebrului avocat Benteoiu) l-a cunoscut pe Camil

Petrescu datorită amicitiei cu tatăl său. A crescut într-o atmosferă în care teatrul îi absorbea, își amintește cu nostalgie premierele lui Camil. Marta Cozmin mai poartă cu ea noblețea, tumultul și chiar fragilitatea unor ani îndepărtați.

Nu am știut că Marta Cozmin scrie și teatru. I-am citit unele volume pentru copii - *Cocoșul de apă și alte povești*, *Umbra poveștilor* - care sînt absolut încântătoare. Iată că după 1990, autoarea, purtînd o copilărie pusă sub semnul teatrului, se aventurează spre un alt tip de scriitură, cel dramatic. O face cu multă modestie și chiar cu smerenie. Trei piese alcătuiesc volumul: *Înțeleptul și actorul*, *Teatrul a murit, trăiască teatrul!*, *Scîndura*. Primele două au fost nominalizate (în 1993 și 1996) la concursul UNITER *Cea mai bună piesă românească a anului*. Nici una nu a fost jucată pînă acum, rămînd cumva în cvasi-anonimat. Cu ocazia publicării volumului iată, premiat, Marta Cozmin are șansa de a pași real în lumea oamenilor de teatru, o lume pe care o prețuiește și de care, în fond, a fost mereu aproape. De ce spun asta? Pentru că scriitura cunoaște mecanismul dramaturgic, acela al construcției replicii, al prezentei unei tensiuni, al alcătuirii personajelor. Nici un text nu-ți dă sentimentul descoperirii unui dramaturg mare sau novator, dar în orice caz al unui autentic. Cea mai împlinită piesă, mai elaborată este prima. Acțiunea se petrece în cetatea egipteană Antioe din Tebaida, la începutul persecuției creștinilor din vremea împăratului Dioclețian. Textul nu are însă nimic greoi, este epurat de structuri redundante, de cor ș.a.m.d. Este vorba despre încercarea de apostaziere pusă la cale de romani, șirul celor sacrificați întru această idee fiind reprezentat în discursuri prin tipul torturilor. Apollonius este, într-un fel, spiritul cetății, un aristocrat, modelul locuitorilor, el însuși creștin și, de aceea, așezat în capul

listei autorităților romane. Nu există decît două posibilități: lepădarea de credința creștină în văzul tuturor, un gest public făcut după tot ritualul - sau refuzul. Viața sau moartea. O nepoată, Claudia, creștină ce a gustat din plin aromele păcatului, pune la cale un plan pentru salvarea familiei unchiului. Philemon este un actor adulat de cetate și de mai marii ei. Și poate juca un rol cu miză mare: Apollonius. El poate să meargă în piața publică și să se supună ordinelor. Zis și făcut. Actorul însă, intră cu adevărat în pielea personajului său, fiind copleșit de gîndurile și de credința acestuia. În fața vîrsării de singe, descoperindu-i-se identitatea, Philemon face un gest decisiv, și rastoarnă în mod spectaculos, și tragic situația: se comportă ca un adevărat creștin și nu renunță sub nici o amenințare la credința sa. Lecția lui Philemon, ușuratic actor, este urmată în primul rînd de Apollonius. Forța unui ideal nu poate lăsa fără vibrații sensibilitatea histrionului Philemon. Adevăratul gest se petrece atunci cînd personajul a ars complet, s-a metamorfozat total și-l locuiește pe de-a-ntregul pe actorul ce și-l asumă. Relație vie, la vedere între actor și personaj. Transformările, tensiunile, așteptările, puterea exemplului lucrează deopotrivă în "original" - Apollonius - și în substitutul său - Philemon.

Cea de-a doua piesă, *Teatrul a murit, trăiască teatrul!* este mai puțin filosofică. Este un comentariu, o reacție la transformările bizare pe care teatrul le-a suferit după '90. Piesa este un fel de manifest împotriva modelor, superficialităților, ideilor fără conținut, spectaculosului - șocant ca formă fără fond. Revolta este așezată într-un teatru-circ în care directorul-dictator impune legea succesului cu orice preț. Textul nu are puterea de a deveni dramatic, în ultimă instanță. Autoarea ocolește zona unui tratament mai profund al subiectului, unei tensiuni pe care să o inocu-

Marta Cozmin, *Teatru*, Editura Vitruviu, București, 2000, 172 pag.

leze personajelor și care, astfel, să devină mai nuanțate și diferențiate în tipul de atitudine. Totul e bine, cînd se termina cu bine. Tinăra disidentă a trupei supraviețuiește tentativei de sinucidere, ierarhiile în trupă sînt re-stabilite, are loc cu alte cuvinte, o curățenie interioară. Pare că protestul din seara premierei - cînd directorul-regizor este adus, gol, pe scenă - protest ce se dorea o reacție fermă, face mare succes. Lecția pe care actorii vor să i-o dea regizorului este interpretată mai degrabă ca o sugestie. Finalul spectacolului va fi cel propus de actori, iar rolul "improvizat" de regizor (Bazuca) va fi jucat de șeful trupei. Cu alte cuvinte, cu o floare nu se face primăvara. Nu poți lupta împotriva modelor și curentelor cu armele acestora.

Cît privește ultima piesă a volumului, *Scîndura*, mi se pare doar o încercare modestă și prăfuită din toate punctele de vedere. Asta nu umbrește cu nimic autenticitatea celorlalte, sensibilitatea lor vibrantă. Marta Cozmin scrie o dramaturgie "introvertită", cu tendințe filosofice și morale, în subsidiar care nu împovărează, nicidecum, replica și dialogul.

Marina Constantinescu

Omul care a visat dansul

NE-AM CUNOSCUȚ tîrziu, în iarna vieții sale... L-am descoperit purtînd mantia invizibilă a unei întregi existențe pline de fapte și gînduri, decepții numeroase și bucurii puține, multe deja pierdute o dată cu colegii săi de generație, de vocație și de artă. Desigur, prea puțini martori mai existau, evocînd cariera dansatorului Gabriel Negry, viața călătorului prin lumea pariziană a boemei artistice, destinul regizorului de teatru trăind un exil voit la Piatra Neamț. Poate căteva rînduri semnate Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Oleg Danovski. Nimic din toate acestea nu mai ființau întocmai cînd l-am întîlnit. Rămăsese însă în el intactă pasiunea pentru dans, ca mijloc de a comunica, de a sluji omul și viața sa spirituală. Gabriel Negry era în continuare un artist care, asemenea lui Coppélius, purta cu sine misterul propriilor iluzii. Credea în misiunea ce o avea de îndeplinit și se angaja fără osteneală în conversații savante și enciclopedice despre plastică și gest, despre scop și rezultat, despre nevoia de a găsi soluții, de a face planuri care să fie cu adevărat cele așteptate în dans, dar mai

Foto Florin Bîlan

ales în arta coregrafică românească. L-am simțit emoționat, pledînd pentru exigența competițiilor de creație

sau de interpretare, l-am văzut judecînd fără cruțare compromisurile de dragul succesului facil, l-am ascultat povestind despre figuri legendare. Ce curios, evita întotdeauna să se povestească pe sine, prefera să dezvăluie, în peripluri culturale fermecătoare, alte destine. Și, mai ales, privea mereu spre viitor, dincolo de limitele posibilității, creîndu-și impresia că ignora deliberat moartea. După o primă carte de meditații asupra dansului, începuse apoi o lucrare amplă, ce trebuia să fie un fel de învățătură a științei acestei arte. A lucrat la ea fără teama că timpul se scurtează, că vreun pericol îi pîndește opera. Într-o împrejurare rămasă nouă necunoscută, viața l-a părăsit, o dată cu ea spulberîndu-se în neunde și toate celelalte, iluzii, gînduri, visuri, și opera neterminată. N-a mai rămas nimic după această plecare, în preajma iernii lui februarie. Sau, poate, a rămas amintirea, singura nepieritoare atîta timp cît suntem și spunem celorlalți că, odată, a existat Gabriel Negry, omul care a visat, o viață întreagă, dansul...

Grigore Constantinescu
Președintele
Uniunii Criticilor Muzicali

Gala Premiilor
UNITER

GALA Premiilor UNITER pentru stagiunea 1999-2000 a avut loc luni, 2 aprilie, la Teatrul Național din București. Amfitrionul serii a fost, ca de obicei, Ion Caramitru. În numărul următor vom publica lista premiilor, însoțită de comentariul nostru. Pînă atunci, vă reamintim că juriul pentru nominalizări a fost format din criticii de teatru Florica Ichim, Doina Modola și Constantin Paraschivescu. Juriul final i-a adus împreună pe Sanda Manu, Alexandru Darie, Ștefania Cenean, Mircea Rușu și Cristina Modreanu. Senatul UNITER a acordat următoarele premii pentru întreaga activitate:

- **Cătălina Buzoianu** (regizor)
- **Rodica Tapalagă** (actriță)
- **Ion Lucian** (actor)
- **Helmuth Stürmer** (scenograf)
- **Constantin Paraschivescu** (critic de teatru).

Premiul de excelență i-a fost decernat lui **Liviu Ciulei**. (**M.C.**)

Plonjări în subconștientul colectiv

NU ȘTIU alții cum sînt, dar eu cînd mă uit la tineretul din preajmă am adesea impresia ca am revenit în anii '70! De vină-i - în primul rînd - moda vestimentară în bună parte *retro*, dar și reeditarea unui anume climat de efuziune nebună, care permite glisarea ce-mi dă senzația stranie că plonjiez în propria-mi adolescență...

Aproape celebri/ Almost Famous (SUA, 2000) descrie și motivează tocmai acest tip de întoarcere în timp, fiind deopotrivă lamento și celebrare a tinereții pierdute. Pînă și numele protagonistului imberb - extraordinarul Patrick Fugit - pare predestinat, amintind dictonul latin "Fugit irreparabile tempus", pe care filmul încearcă să-l contracareze. În urmă cu ani, el însuși reporter muzical, scriitorul și regi-

Cameron Crowe

zorul scenarist Cameron Crowe (*Say Anything, Single, Jerry Maguire, Single Video Theory*) își dorea de multă vreme să materializeze această povestire semi-autobiografică despre un puști pasionat de rock'n roll și care primește de la un redactor al revistei Rol-

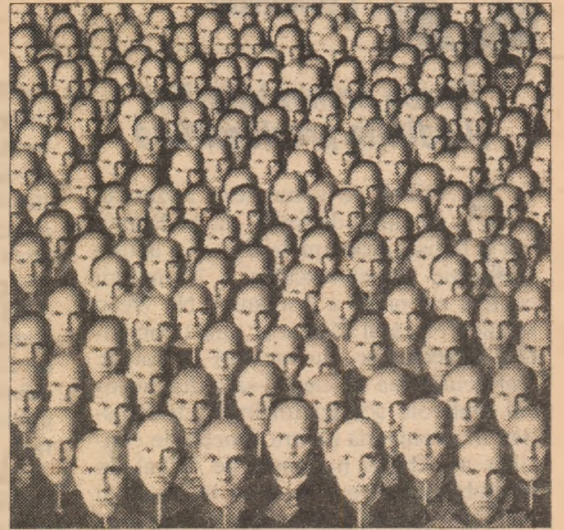
ling Stone (care nu-i știe adevărata vîrstă fragedă!) comanda de a scrie un articol despre turneele unei formații faimoase, fictivă pe ecran, dar evocîndu-i generic pe Led Zeppelin, Bob Dylan, Eric Clapton, David Bowie, Neil Young ori Joni Mitchell. Reconstituirea epocii este minuțioasă, pedantă chiar, de la elementele de costumație la instrumentele muzicale, de la hotelurile de popas pînă la meniuri ori figurile legendarilor fani (vezi adorabila copilă-femeie interpretată cu înșelătoare candoare de Kate Hudson). *On road* se produce despărțirea de pubertate, călătoria fiind deopotrivă o inițiere și o deziluzionare, căci eroul precoce este martor - mai mult sau mai puțin implicat - la experiențe șocante legate de sex și droguri, de tensiunile conflictuale dintre membrii formației. El devine într-un fel dependent de vedeta damnată, chitaristul egolatu, care refuză să i se confeseze. Interpretul Billy Crudup (*Jesus' Son*) - culmea! - pe scenă îl joacă pe Oedip într-un spectacol în care o are parteneră pe Frances McDormand. În film actrița (*Fargo*) este mama-profesoară-severă și-grijulie care consimte tacit ca, după ce și-a văzut fiica luîndu-și zborul, să-și petreacă și fiul abandonat unei hazardate aventuri. Căci băiatul își uită de școală pentru o bună bucată de vreme fiind "dezlegat" de miraj abia într-un tîrziu, prin intervenția - hazardată de asemenea - a respectivului star rock!

La lansarea în avanpremieră mondială la Festivalul de la Toronto din toamna lui 2000, Crowe a făcut mărturisiri ample despre acest subiect care îl obsedează de la 30 de ani (acum are 44). Pînă și sfaturile proprii mame au fost aduse ca argument pentru această emoționantă incursiune cinematografică avînd funcție declarată de defulare unanimă. Și într-adevăr filmul ne eliberează de imaginea idilică a adolescenței noastre a tuturor, redînd-o altor și altor generații.

Cinefilii împătimiți au avut parte la Cinemateca Română de un film oarecum înrudit, în măsura în care este vorba tot de o plonjare în subconștient, dar ceva mai complicată. Pentru că *Being John Malkovich* (SUA, 1999) doar în aparență este o farsă SF, în fapt pelicula focalizînd o sumă de motive, teme, suprateme și subteme, într-o parodică prezentare.

La debut, dar cu o bogată carte de vizită ca autor de videoclipuri publicitare ori muzicale, americanul Spike Jonze (pe adevăratul său nume Adam Spiegel, de 34 de ani) a speculat la maximum pretextul oferit de Charlie Kaufman: un scenariu construit parca de un magician ce s-a amuzat să telescopeze mai multe lumi una în alta. Devoalările producîndu-se pe rînd sau simultan, ca într-un joc pirandellian de oglinzi paralele în care se reflectă deopotrivă actorii și personajele, eroii și spectatorii. Centrele de gravitate se configurează treptat, constînd din fulgurante sugestii despre ideea de manipulare și instinctele sexuale primare, angoasa complexelor personale și dorința universală de a fi altcineva, maroata celebrității cu orice preț chiar și pentru cîteva minute, etc.

Un păpușar devenit șomer își găsește de lucru ca sortator la stupidul etaj 7 1/2 (!) al unui impozant imobil. Aici descoperă o porțiță secretă. Nimic altceva decît un tunel spre mintea celebrului actor John Malkovich, care începe să fie "vizitat" de oricine dorește și plătește o taxă. Căci o colegă de serviciu (interpretă, fascinanta Catherine Keener) pune pe roate o mica afacere. Lucrurile se complică, starul ajungînd să fie folosit ca *mediu* pentru relații amoroase perverse (în trei, în patru, dintr-o pasiune lesbiană rezultînd - în fine! - și un copil), dar și ca *vehicul*

Being John Malkovich...

pentru dobîndirea tinereții veșnice, rîvnită de membrii unui club al vîrstei a treia. Fantezia merge mai departe, condusă de un regizor talentat, dar mai ales dotat cu un umor caustic, de bună calitate. Astfel se explică și faptul că John Malkovich a acceptat fără ezitare să se dezvaluie direct și indirect, pe sine, dar nu doar, simulînd sau nu (!?!). Pentru că unghiul subiectivității globale este de fapt protagonistul filmului. Nu John Cusack - marionetistul-șomer-funcționar agil îndrăgostit păgubos, și nici soția acestuia, Cameron Diaz, ciufulita senzuală iubitoare de necuvîntătoare. Investigarea psihanalitică a diverselor libido-uri capătă dimensiuni "metafizice" de tot hazul, aglomerate aleatoriu. De la modul de teleportare artizanală pînă la imaginea tremurîndă prin "hubloul" privirii indicînd intrarea în pielea vedetei brusc devenită "celalalt" și de la declicul memoriei mai-muței traumatizate pînă la scena aiuritoare cînd însuși Malkovich se trezește contaminat de viciul egolatriei, într-o lume saturată de el însuși...

Irina Coroiu

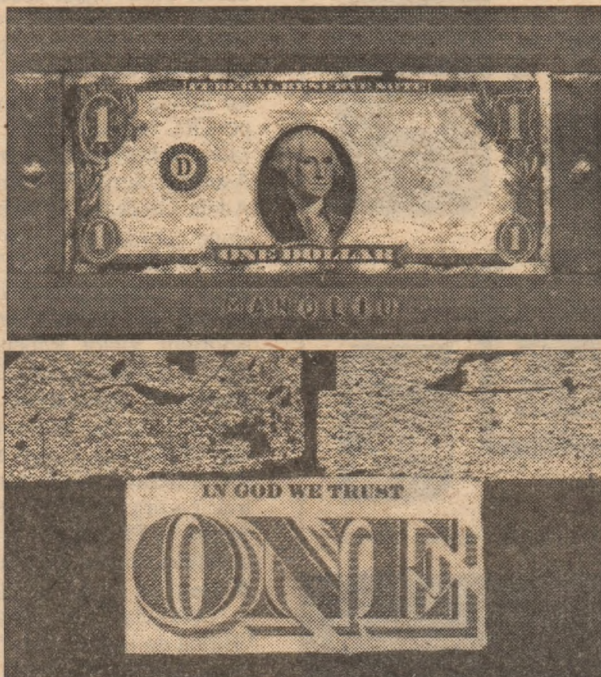
CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

ARTIST francez de origine română, Serghei Manoliu a deschis recent, la *Centrul Internațional de Artă Contemporană*, prima sa expoziție din București și din țară. Faptul că a deschis-o abia acum, la unsprezece ani de cînd regimul comunist, cu instituțiile sale - printre care la loc de cinste figura și cenzura -, s-a prăbușit în mod evident, spune destul de multe lucruri și de dincolo de spațiul artistic și așază într-o lumină specială arta lui Manoliu. Numai după acest exercițiu de un deceniu, pe jumătate anarhic, pe jumătate nesigur, într-o democrație superficială și într-o economie aproape sălbatică, mesajul lui Manoliu poate fi înțeles măcar în parte și acceptat într-o măsură care să facă posibil actul de comunicare. Și asta pentru că proiectul artistului privește nu atît disponibilitatea noastră estetică și legitima predispoziție pentru *receptare*, cît o realitate psihologică modificată și o nouă direcție a imaginarului. Întrucît lumea occidentală, în care artistul trăiește de mai mulți ani, cu pragmatismul ei asumat și cu un cult al eficienței bine asimilat și frumos ambalat, este chiar una dintre sursele de inspirație, lumea românească trebuia să se rodeze un timp spre a percepe exact conținutul, codurile și filosofia unei asemenea construcții simbolice în care ironia, meditația gravă, responsabilitatea morală și spiritul ludic se împletesc pînă la contopire. Și asta pentru că arta lui Serghei Manoliu, tipică pentru un răsăritean transplantat în Apus, marchează chiar acest spațiu de intersecție al imaginarului cu praxisul și al culticului caduc cu un pietism fără transendență. Pe scurt, artistul român-francez nu face nici pictură, nici sculptură, nici grafică și nici măcar instalație sau *performance*, dar, într-un anumit fel, toate sunt prezente, într-o mai mare sau mai

Icoane ferecate

mică măsură, în arta sa. Specialitatea artistului sunt Icoanele Ferecate, *Icones Blindees* cum le spune el apăsător în limba franceză, în a căror substanță nu se mai regăsește nimic din ceea ce se știe îndeobște, nici chipul cristic și nici nenumăratele lui derivate, ci acel reper cotidian al unei noi mistici laice, un sinonim de piață al lui Dumnezeu, un demiurg ce-și îndeplinește

prompt promisiunile și nu delegă nimic pentru viața de apoi, și anume *dolarul american*. Acest transfer răsăritean de ambalaj al sfînteniei, și cînd spunem răsăritean ne gîndim în primul rînd la spațiul rusesc în care și sfîntenia și blindajul sunt valorificate maximal, către metafora absolută a existenței reale și simbolice americane, preia în cheie ironică o diplomatie a forței mereu eufemizată și tot de atîtea ori neputincioasă, dar pune și o serie de probleme moral-estetice a căror gravitate nu poate fi ocolită. Integrînd *dolarul* ca atare, în materialitatea sa brută de bancnotă extrasă dintr-un cont bancar adevărat, în mici blindaje metalice, intervenînd grafic și cromatic pe binecunoscutul și rîvnitul său cîmp prăzului, asamblînd apoi totul în construcții modulare de la șase în sus, Manoliu transformă un semn convențional într-o realitate spirituală, iar cumulul, mai exact *teancul de bancnote*, într-un adevărat „iconostas”. Dincolo de raportul strict vizual, de percepția artistică nemijlocită, în care imaginația și libertatea artistului - ale artistului ce-și autolimitează cîmpul de acțiune prin intrarea voluntară în captivitatea unui reper unic - sunt inepuizabile, Serghei Manoliu denunță o gravă erodare a țințelor morale și o galopantă entropie a unei existențe abil camuflete sub aparența unei geometrii infailibile. Deplasarea mecanică a accentelor de pe eclezial pe economic, de pe contemplația spirituală pe mistica eficienței, dar și pe o anumită gratuitate voluptuoasă în relația directă cu banii, asociată cu provocarea psihologică și cu seducția vizuală, fac din *icoanele ferecate* ale lui Serghei Manoliu un fenomen singular pe piața simbolică de astăzi, un caz artistic tipic pentru acel spațiu al confluențelor în care se revărsă deopotrivă rîurile subterane ale tînjirii mistice din Orient și aluviunile fertile ale pragmatismului occidental. Că el sancționează, cu melancolie și cu amaraciune în același timp, insuficiența și exclusivismul ambelor direcții, este o altă problemă, una chiar foarte serioasă, care ar merita o abordare mai detaliată și un tip de analiză care să privească și dincolo de țarcul grațios al purei contemplații artistice.

TELE-

COMANDO

Fierea comentatorilor și soluția prezidențială

RUGAT să comenteze rezultatul meciului de fotbal dintre România și Italia, președintele Iliescu a avut o explicație de cunosător a înfringerii echipei naționale a României. Nu vreau să sugerez că dl Iliescu ar putea comenta competent pe viu meciuri de fotbal. Dar acuratețea cu care d-sa a diagnosticat motivele acestei înfringeri fotbalistice îl recomandă pentru funcția de consilier al echipei naționale de fotbal. În schimb cei trei comentatori în direct ai meciului păreau aneșteziți de ideea că indiferent ce ar juca "baieții", ei trebuie încurajați. Iar ca să-ți încurajezi favoriții atunci când ei pierd, n-o poți face decât străduindu-te să comentezi alt meci decât cel care se joacă sub ochii tăi. Am auzit de nu mai știu câte ori că echipa României a primit goluri "împotriva cursului jocului". Orice chibit mediocru din Cismigiu ar fi protestat împotriva acestei aprecieri patriotice. (Dar întrebarea frământătoare e de unde se pricepe președintele Iliescu atât de bine la fotbal?)

La TVR se pare că s-a instaurat prejudicata sau comandamentul că România trebuie laudată, pentru a întări sentimentul patriotic, indiferent de ceea ce se întâmplă pe teren. Altfel spus, chiar și atunci când pierde, echipa României are ceva de câștigat. Din comentariul celor trei persoane care și-au dat cu părerea la TVR despre meciul cu Italia, puțin mai lipsea, la un moment dat, ca italienii să nu fie făcuți vinovați de înfrângerea României. Cum, adică își permit ei ca, în ciuda superiorității teritoriale a României, să dea goluri în poarta lui Stelea? Acest soi de comentariu *patriotic* e o prostie. (Să fi studiat dl Iliescu sisteme de joc pe vremea când conducea Editura Tehnică?)

N-am înțeles nici rostul ironiilor de doi bani la adresa jucătorilor italieni ale unuia dintre comentatori. Să nu-l fi învațat nimeni că dacă ieși peste picior echipa care joacă mai bine decât ai tăi, ironiile astea cad tot în capul învinșilor? (Să-i fi șoptit vreun consilier ce să zică, dacă-l întreabă ceva ziaristii? Ar fi posibil, dar e improbabil.) Luați rău de valul propriilor lor păreri, cei trei au început la un moment dat să-și dea cu părerea de-

spre atmosfera din tribune. Publicul i-a încurajat tot meciul pe jucătorii români simțind că aceștia au în față o echipă mai puternică și, oricum, mai experimentată. Din ce se auzea din microfoanele de fundal atmosfera nu era una "de fier". Spectatorii, mai înțeleghători în ale fotbalului decât comentatorii TVR, i-au sprijinit pe tinerii jucători cu care Băloni e pe punctul de a pune pe roate o nouă echipă a României. Aceiași spectatori însă n-au ignorat că românii au jucat împotriva unei Italii respectabile. Sau cum spunea Cornel Dinu, la PRO TV: "Italia e Italia!", același Dinu care a remarcat premiera mondială de la TVR, cu trei comentatori. Din acest nefericit breș, singurul care și-a păstrat capul pe umeri și picioarele pe pământ a fost Aurel Țicleanu. Adesea foștii fotbaliști spun bazaconii când devin comentatori. Țicleanu însă s-a găsit în situația stînjitoare de a fi flancat de doi comentatori de meserie care emiteau enormități. (Cum, necum, dacă tot se pricepe dl Iliescu ar putea să-i dea o mină de ajutor lui Băloni dacă nu în calitate de consilier onorific măcar ca sfătuitor de taină). (T.C.)

OCEAN

de Paul Miron

Ne întoarcem în Egipt

DUPĂ ce se facuse puțină curățenie în sala cea mare, Uriel, care aștepta de câteva ore, singur, la fereastră, descoperi în grădina vreo zece-douăsprezece spectatori care se certau discutând dacă e potrivit să accepți oferta gazdelor fără nici o garanție pentru sănătate și progrese la drum. Într-o rezoluție nebuloasă se preciza că pagubele vor fi înregistrate imediat în dosul plopilor. Când cei mai mulți se așezară să asculte, vorbitorii din tribuna înghebată în grabă, se întrecuă în competiții ritricești. N-am spus că numitul 'Chifтеріță', care era vinovat de oprirea programului, avea un nas fenomenal de lung ca ciocul unei pajure marelte, pe care, predicând, îl întorcea odată la stînga, odată la dreapta. Fascinați de ritmul pasăresc, cei din sală schimbau laolaltă cu vorbitorul poziția capului: odată la stînga, odată la dreapta, cum se întâmplă de obicei la meciurile de tenis. Glasul lui, la început duios precum ciripitul unei privighetori în zăvoi, după un fortissimo adecvat, deveni rar și plăcut. "Iubiții mei, din nimicul economiilor noastre am pus fiecare obolul său în cutia milelor din sfîntul nostru Sobor; s-a umplut pîna la capac cu milosteniile dvs. De 12 ori ne-am adunat împrejurul sîrguinței noastre care se materializase în formă de bani. Și parohienii se bucurau și căutau prin cele mai ascunse pliuri ale îmbrăcămîntei lor vreo bancnotă colorată. Astfel de întîmplări ni se povestesc de la toate parohiile. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit însuși sacrifică, cu toată pauperitatea eparhiei, nenumărate danii."

Credeam că n-o să mai termine, dar, după o vorbă minunat învîrtită, fu întrerupt de pretutindeni cunoscutul coropcar Ionița Coțailă care vocifera de mai multă vreme: "De ce nu închideți gura acestui vorbăreț? Dacă îl lăsați, va va sparge urechile pîna diseară." Primarul nostru care conducea dezbaterile se arătă ca niciodată foarte dușmănos și porunci să fie dat afara Ionița. Astfel pierduram încă o jumătate de ceas. Cel cu nasul mare reîncepu plîngerea lui în doi timpi. Nu dură mult și observai că-mi sucesc și eu gîtul (odată la stînga, odată la dreapta) ca ceilalți. "Ascultați! Chiar în noaptea asta vom începe acțiunea. Nimeni nu va dormi. Vom prinde hoțul și nemernicul de paznic. Nu uitați să dați imediat alarmă cînd îl veți vedea că se apropie. Ne întrebam unii pe alții despre ce hoț era vorba și ce făcuse el ca să-l urmărim așa de crunt. Caporalul care ne însoțea se baga tam nesam în conversația noastră și se lauda că el - deși nici el nu știe de ce - va fi pedepsitorul fugarului "pe care îl voi prinde cu aceste două mîini". Lacrăma și el de micimea rației de tabac pe care vrea s-o înmulțească în schimbul unor informații picante.

Periodizări

(Urmare din pag. 1)

În sfîrșit, elaborarea unor concepte noi ajută mult la o periodizare corectă. Așa stau lucrurile cu conceptul de *bătălie canonică*, oarecum curent în S.U.A. anilor '80 ai secolului XX, pus la noi în circulație, zece ani mai tîrziu, de același Virgil Nemoianu într-un articol din *România literară*. Dacă ne aruncăm ochii pe istoria literară proaspăt reperiodizată, observăm imediat cel puțin două momente în care *bătălia canonică* a despărțit apele: în momentul junimist de la 1865-1875, cu faimoasa polemică maioreșciană împotriva romantismului, și în momentul sburătorist de după primul război, cu tot alfit de faimoasele revizuirii lovinesciene. Actuala generație optzecistă pretinde același lucru pentru ea. Timpul îi va da ori nu dreptate. În ce mă privește, înclin să cred că paradigma postmodernă o înlocuiește pe aceea modernă exact în momentul în care Cărtărescu și compania își fac apariția pe scena literară. Prima *bătălie canonică* a însemnat maturizarea deplină a literaturii române, la apusul romantismului, a creat critica, teatrul și proza nouă, legitimînd un fel de victorianism al ideilor și formelor literare, a doua a separat modernismul de *l'ancien régime* literar și victorian, iar a treia a dat naștere postmodernismului, rupînd punțile care-l legau de un modernism devenit aproape centenar.

Despre unele consecințe ale acestor schimbări, cu proxima ocazie.

Radio România Cultural

DINTRE emisiunile Redacției Literatură-Arte-Știință vă invităm să ascultați: ● Miercuri 4 aprilie pe Canalul România Cultural (CRC) la ora 12.30 - *Symposium - Întîlnire cu oameni și ideile lor*. Valorile civilizației occidentale în fața noilor dimensiuni ale vieții planetare. Înregistrare - document: Gabriel Marcel vorbind la "Centrul Cultural American" din Paris în 27 aprilie 1971. Colaborează Constantin Micu Stavilă și prof. univ. Dan Grigorescu. Redactori Ileana Corbea și Georgeta Drăghici. La ora 21.30 pe CRC - *Literatura ca destin*. Invitatul emisiunii: Pericle Martinescu. Redactor Anca Mateescu. ● Joi 5 aprilie pe CRC la ora 12.30 - *O samă de cuvinte*. Cum vorbim, cum scriem? O lucrare italiană despre epitaforile din Cimitirul vesel de la Săpânța; Dicționar teologic. Colaborează prof. univ. dr. Florica Dimitrescu și preot prof. univ. dr. Vasile Răducă. Redactor Emil Buruiană. ● Vineri 6 aprilie pe CRC la ora 21.30 - *Dicționar de literatură universală*. Saul Bellow (Premiul Nobel pentru Literatură - 1976). Colaborează Andrei Gorzo. Redactor Titus Vișeu. ● Sămbătă 7 aprilie la ora 16.30 pe CRC - *Artele spectacolului*. Invitatul emisiunii: Ioșif Olaru, directorul Teatrului din Brașov. Redactor Julieta Țintea. ● Duminică 8 aprilie pe CRC la ora 12.00 - *Revista literară radio*. Ediție realizată în colaborare cu Asociația Scriitorilor din Iași. Redactori Adela Greceanu și Dana Pitrop. Emisiune coordonată de Liviu Grăsoiu. ● Luni 9 aprilie pe CRC la ora 9.50 - *Poezie românească*. Lirică religioasă. Versuri de Daniel Turcea în lectura actorului Victor Rebengiuc. Redactor Emil Buruiană. La ora 20.15 pe CRC - *București, istorii scrise și nescrise*. Din nou, în casa din Bulevardul Ferdinand, anii 1938-1940. Colaborează Luiza Urseanu Berman. Redactor Victoria Dimitriu. La ora 21.30 pe CRC - *Lecturi în premieră*. Povestirea "Un om e un om" de Mihai Stoian. Redactor Ion Filipoiu. ● Marți 10 aprilie pe CRC la ora 12.30 - *Dicționar de literatură română*. "Biblia de la București". Participă Dan Horia Mazilu. Redactor Eugen Lucan.

POLIROM

NOUTĂȚI
martie 2001

• În colecția Biblioteca Polirom

Dante Alighieri

Divina comedie

(traducere: G. Coșbuc)

• În colecția Collegium. Media

Claude-Jean Bertrand

O introducere în presa scrisă și vorbită

Michael H. Haas, Uwe Frigge, Gert Zimmer

Radio management
Ghidul jurnalistului de radio

• În Hors collection

Laurențiu Zoicaș

**Ghid de conversație
român-francez**

În pregătire:

Î.P.S. Nicolae Comeanu Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine
D. H. Mazilu O istorie a blestemului

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440

București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978

Timișoara, Tel.: 092/548785

E-mail: polirom@mail.dntis.ro

http://www.polirom.ro

CARTEA
AMERICANĂ

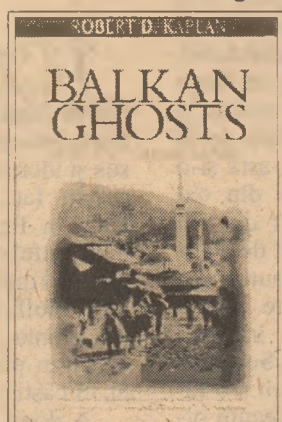
prezentată de
**Andreea
Deciu**

DINCOLO DE RĂU

DUPĂ ce am citit traducerea în engleză a lucrării lui Mihail Sebastian, curiozitatea brusc alertată fața de perspectivele occidentalilor asupra societății și culturii române m-a îndemnat să petrec câteva ceasuri în bibliotecă, cautând numai texte consacrate României. Mi se pare îngrijorător faptul că mai bine de jumătate din titlurile și autorii pe care i-am găsit string praf pe rafturile unei biblioteci universitare americane încă din anii '60 și '70. Ceea ce înseamnă, inevitabil, că această jumătate reprezintă documente de partid, texte de propagandă, obscure broșuri menite să popularizeze imaginea unei prospere României socialiste. Hotărât, cultura română nu e bine reprezentată în străinătate. Să nu ne mire, prin urmare, grav distorsionatele imagini, uneori strident unilateral, pe care le produc occidentali înșiși. Fundația Culturală Română, care după știința mea are în program îngrijirea unei arhive culturale adresate publicului de peste hotare, are o grea sarcină de care e încă departe de a se fi achitat.

Cartea pe care o comentez aici, recomandată de cineva, nu descoperită de mine, m-a pus pe gânduri. Am ezitat mult înainte de a mă hotărî să o prezint cititorului român, și nu-mi pot nici eu lămurii confuzia de sentimente și raționamente pe care mi-a strinit-o. *Balkan Ghosts*, o carte de reportaje și impresii de călătorie de Robert D. Kaplan, oferă o imagine frisonantă a României. Dar simt prea obișnuiți cu asemenea imagini: întreaga presa românească se întrece în virtuți pamfletare înregistrând cele mai banale întâmplări cotidiene dintr-o Românie intrată deja în stadiu final ale unei lungi agonii. Numai că altceva e să descoperi această Românie nu într-un articol al lui Mircea Mihaies, ori al lui Cristian Tudor Popescu, ci în paginile unui ziarist american, cu mulți ani de experiență în analiza situației politice în țările balcanice. Pe lângă Kaplan, care nu scrie pamflet, ci un comentariu jurnalistic la limita dintre reportaj și editorial, cei doi redutabili scriitori de mai sus par cit se poate de îngăduitori față de cum stau lucrurile în România de astăzi. Kaplan a vizitat România în anii '80, pe cînd locuia în Grecia scriind re-

portaje pentru diverse mari publicații de peste Ocean. Revenind în primăvara lui 1990, chiar în zilele cînd la noi erau alegeri, ziaristul a descoperit degingolada pe care noi ne-o amintim prea bine. Dar ceea ce poate mai puțin limpede pentru noi, cei din interior, este felul în care aceea degingoladă se înscrie într-un context mai larg, atît geografic și sincron — Balcanii sfîrșitului de secol 20 — cît și istoric-diacronic — evoluția societății românești de după al doilea război mondial încoace.

Robert D. Kaplan, *Balkan Ghosts. A Journey Through History*, Vintage Books 1996, 307pag.

De la bun început trebuie să ne atragă atenția simplul fapt că România e plasată, de Kaplan, în confreria țărilor balcanice, fără pic de ezitare. Dacă pentru noi balcanismul e un fel de demon interior, reprimat și cenzurat măcar în intenții și năzuință dacă nu totdeauna și în realitate, pentru Kaplan e pur și simplu o emblemă. Indiscutabilă. Prin bestialitatea instinctelor, simplitatea culturală și primitivism social — trăsături pe care Kaplan le atribuie lumii balcanice, dacă înțeleg eu bine — România ar fi chiar o campioană a balcanismului. În acest colț de lume a treia, europenismul nu e, după Kaplan, nimic altceva decît ambiție deșartă de veleitar. De la ferestrele camerei sale la Hotelul Athénée Palace, Kaplan vede o lume idiotizată de lunga încarcerare comunistă, fără perspective prea grozave și cu un trecut destul de dubios chiar și înaintea cîmei roșii. Kaplan a călătorit pe cont propriu în România, fără a avea contacte cu persoane anume, spre deosebire de Bulgaria, pe care a cunoscut-o în compania unui bun prieten bulgar. Poate de aceea, României i-a lipsit, în întîlnirea cu ziaristul, o dimensiune

umană și emoțională, aceea dimensiune esențială care te poate ajuta să înțelegi ceea ce pare de neînțeles, sau să accepți ceea ce în mod normal ți se pare inacceptabil. Succintele incursiuni în istoria României sînt corecte, dar perspectiva lui Kaplan deloc flatantă, și probabil contestabilă: regina Elizabeta, cunoscută și sub numele de Carmen Sylva, o ridicolă scriitoare cu nimic mai remarcabilă decît o Sandra Brown a zilelor noastre; unicul ei merit, după Kaplan, este acela de a nu fi procopsit țara cu un moștenitor. Ceea ce oricum nu ne-a folosit prea mult, se pare, intrucît întreaga dinastie Hohenzollern nu a fost, după Kaplan, decît o aliniere de incompetenți sau mediocri în cel mai bun caz. Elena Lupescu, curtezana evreică forțată de nevoia supraviețuirii să-și croiască drumul din dormitor în dormitor pînă în patul regelui, este, pentru Kaplan, un simbol al României înșel: incolțită de pericole, singura soluție pe care o descoperă e una profund imorală (fapt concretizat acut în al doilea război mondial, prin duplicitatea noastră). Legionarismul, caz particular al unei mai generale xenofobii endemice în România, reprezintă, după Kaplan, un fenomen în masă, iar Corneliu Zelea Codreanu un erou național după care poporul român încă mai duce doliul. Ortodoxismul, religie primitivă, de țărani, face din români mistici periculoși, lesne manipulabili și complet lipsiți de uzul rațiunii. În toate călătoriile sale pe întinsul țării, Kaplan e șocat de cantitățile de alcool (țuică) consumate de localnici, uneori fără să se imbecileze. Beau și femeile, și tinerii, toată lumea, astfel că la un moment dat Kaplan începe să-i distingă pe români de germani, de pildă (în Transilvania) după cît de limpede și focalizată le e privirea. Drept e că de la punct încolo, dezgustul Kaplan începe el însuși să bea incriminată țuică, fără să i se mai pară că în felul ăsta se alătură unei spețe involuate. Finalmente, la Sibiu, orașul care se bucură de cea mai multă apreciere din partea ziaristului, totul e opera minorității germane, dovadă suplimentară cît de incapabili sînt românii.

Am rezumat cîteva capitole din *Balkan Ghosts*. Nu cred că am deformat afirmațiile lui Robert Kap-

lan. Aș putea scrie un lung eseu pornind de la această carte, nedreaptă și revoltătoare în multe privințe, cum e. Sigur, ar fi simplu să o ignorăm pur și simplu: fiecare vede, la urma urmelor, ce-i permite propriile prejudecăți și propriul discernămint. Dacă ar fi să judecăm după Kaplan, în România nu există nici un intelectual, doar alcoolici, prostituate, și în cel mai bun caz cîțiva naivi încrezători într-un viitor mai bun. Dar cîrți pre-

“Este periculos, *a priori*, să pari ceea ce ești” (II, 707). Idee eleată, încrezătoare în ființă, în constanța ei. Dacă o accepți e prudent, într-adevar, să nu te lași văzut cum ești: un biet om. Mai sceptic, mai haotic, mă îndoiesc că, fără impostură, cineva din mine ar fi îndreptățit să spună: așa sunt!

“Artificiul este natural la toți oamenii în care conștiința e foarte dezvoltată” (II, 706). Artificiul îi este natural și creatorului și omului civilizat. Primul își dă seama că ce are de spus nu poate fi transmis decît mediat. Altcum, n-ar rămîne decît ceea ce Mihai numește “urletul măgarului ascuns”. Al doilea, civilizat, își dă seama că, împotriva naturii, trebuie să admită existența celui alt fără să-l sfășie numaidecât.

“Toate astea nu au nici un sens. Ce e *natura* noastră? Și, de altfel, cum s-o separi? Dar dacă imi stă în natură să simulez?” (II, 707). E o ipoteză de luat în calcul numai dacă natura individului ar precede sociabilității lui. Nu cred că cineva redus la singurătate ar mai simula. Atît numai că omul nu e niciodată singur. În absența celui alt, rămîi în propria ta prezență. Pe nimeni nu-l minți mai mult decît te minți pe tine însuși. Deci, simularea nu e o ipoteză. Ea intră în natura tuturor. Suntem născuți ca producători de aparente semnificative, în lipsa cărora, repet, nu ne-am putea exprima decît urlînd sau gemînd și n-am putea comunica cu ceilalți decît luînd-o la sanatoasă, lovind și omorînd bărbații, trîntind femeile la pămînt. Prin urmare, simulacru este un dat al naturii umane care nu mai trebuie postulat.

“Deschide inima aproapelui - care e și a ta -, dar nu te opri la gunoaiele

care sunt comoara oricărui suflet omenesc” (II, 506). Aș fi dispus să contrasemnez dacă ar lipsi acel oricarui. Nedreptatea vieții face ca în unii, mulți, gunoaiele să zăcă pînă putrezesc, pe cînd aleșii le distilează și scot din ele parfum. Nu-i vorba, ca în orice fabrică, este nevoie de materie primă. Creația se alimentează din noi și noi gunoaie, încît pînă la urmă deosebirea dintre artist și omul de pe stradă este că în primul diavolul e hamic, pe cînd în al doilea se mulțumește cu un post mărunț de magazinier. Ca orice slujbaş cu leafă mică, acesta le vinde amărăștenilor, pe sub mîna, cîte puțin din marfa depozitată. Îl înțeleg: uitat de Dumnezeu, el n-are parte de nici o avansare, în timp ce diavolul activ urcă treaptă după treaptă pînă ce redevine ingerul care încă n-a căzut.

“Se dezvelesc puterile naturii”

PORNIND
DE LA VALÉRY

de Liviu
Ciocărlie

care sunt comoara oricărui suflet omenesc” (II, 506). Aș fi dispus să contrasemnez dacă ar lipsi acel oricarui. Nedreptatea vieții face ca în unii, mulți, gunoaiele să zăcă pînă putrezesc, pe cînd aleșii le distilează și scot din ele parfum. Nu-i vorba, ca în orice fabrică, este nevoie de materie primă. Creația se alimentează din noi și noi gunoaie, încît pînă la urmă deosebirea dintre artist și omul de pe stradă este că în primul diavolul e hamic, pe cînd în al doilea se mulțumește cu un post mărunț de magazinier. Ca orice slujbaş cu leafă mică, acesta le vinde amărăștenilor, pe sub mîna, cîte puțin din marfa depozitată. Îl înțeleg: uitat de Dumnezeu, el n-are parte de nici o avansare, în timp ce diavolul activ urcă treaptă după treaptă pînă ce redevine ingerul care încă n-a căzut.

“Transformare a întâmplătorului, a de nemărturisitului, a rușinosului. Orice ieșire la lumină a ființei interioare e rușinoasă, adică trebuind a fi curățită, ascunsă brusc, cameleonizată. Nu putem să mai vedem ochii celui care ne-a văzut și auzit” (II, 711). Caracterizare patetică, matematic exactă, a actului creator. Transformăm în ceva demn de a fi arătat ceea ce nu poate fi arătat. Nu sunt numai instinctele, numai animalul din noi. E și perversitatea. E cineva care ne privește și se oferă unui pact. De aceea, spun: îl transformăm pe diavol în Dumnezeu. (*Domnul*: “Ușor adormeam acțiunea omenească./ Repaos absolut răvnește ea./ De-aceia-i dau tovarăș s-o-mboldească./ Activ, silit ca diavol a crea”, Goethe). Diavolul este opusul și, totodată, servitorul Stăpînului său. Cîrtește, își bate joc: “Din cînd în cînd, imi place să-l vad pe acest bătrîn./ Nu vreau s-o rup cu el cînt ține veacul./ E nostim să vorbească un ditamai stăpîn/ Atît de omește chiar cu dracul”. Își bate joc, dar - ce să facă? - se supune.

Înțeleg acum, abia acum, de ce spune Valéry că opera e *formă* nicio-dată încheiată, numai interuptă. Încercăm să golim creația de fondul ei diavolesc, dar suntem siliți să ne oprim undeva în drum. Sleit de puteri, diavolul ne spune: “Sa ne oprim aici. Simt că mă sfîrșesc”. Pe unde ne-a dus fusesse mișcare, violență, fărâmișie, culoare, veselie și guleai. Mai departe, nu mai e decît pustiul. Îl strabat misticii și pier în drum. Urcă, evanescent, în Mecca cea cerească. Noi, bosumflați, îi punem operei punct.

cum aceasta sînt best-sellers peste ocean, și s-ar părea, după unii, că devin bibliografie des cercetată de către comisiile Congresului American, sau chiar de către președintele însuși. M-a impresionat enorm un anumit dezgust, o anumită revoltă cu care Kaplan scrie despre România. E drept, cum altfel ar putea scrie, ca evreu el însuși, despre o țară în care au fost și cazuri de evrei uciși în abator, ca vitele? Dar oare aceasta să fie Româ-

nia? Căutînd un răspuns — conștiință de zădărnici efortului meu, data fiind subiectivitatea inevitabilă — mi-am aliniat în fața ochilor chipuri ale unor personalități pe care le cunosc personal și le apreciez, și fețele abrutizate într-adevar de alcool și sărăcie pe care le întîlnim pe stradă, în metrou, în trenurile aglomerate, în secțiile de votare. Români, și unii și alții. Dar România?

CENTRUL

UCENICUL: Dacă decojești un praz sau o ceapă, iese mereu la iveală un praz sau o ceapă mai mică. Îmi închipui astfel că, dacă aș vrea să decojesc lumea pentru a ști ce este, aș găsi mereu alta și alta lume, vârate una în alta: Ce este atunci conținutul și substanța ultimă a lumii, dacă tu o știi mai bine?

Maestrul: Faptul că e foarte ușor și foarte greu, că - strict vorbind - e infinit de ușor și infinit de greu să-l iubești pe Dumnezeu. Această rotire este conținutul și substanța ultimă a lumii, bulboana asta e centrul lumii.

Ucenicul: Dumnezeu este centrul lumii și este în el. E bine de știut că Dumnezeu este în centru.

Maestrul: Exact în centru?

Ucenicul: Exact în centru.

Maestrul: Exact în centru trăiește un pitic cocoșat, trăiește o maimuța cu ochii scoși, trăiește un monstru care-și mestecă propria inimă.

Ucenicul: De ce-și mestecă monstrul propria inimă?

Maestrul: Pentru ca tu, care te afli la marginea cea mai îndepărtată a lumii, să nu manânci din tine însuși. Tot așa, piticul are cocoșa, pentru ca tu să stai drept, iar maimuța are ochii scoși, pentru ca tu să vezi.

VOLUPTUOSUL

CÂND tăcea, chipul lui părea stăpânit și uneori putea fi numit chiar frumos. Cu prima vorbă care ieșea din el, se strâmba. Ici și colo, în multe locuri deodată, deseori cu totul imperceptibil. Așa-i era chipul.

A suferit toată viața de fapt că nimeni nu-l înțelegea cum trebuie, sau nu, altfel: că faptura lui se oglindea strâmba în ceilalți, în iubite, în prieteni, în cei care-l slujeau. Și l-a căutat toată viața pe cel care-ar fi putut să i-o redea și să i-o reflecte înapoi pură și neschimmonosita.

Nu știa că pe acesta n-avea să-l găsească niciodată și, dacă l-ar găsi, ar trebui să-l omoare într-un fel sau altul, căci nu știa că iubea deformarea și nu-mai pe ea, că iubea tot ce e deformat, și că iubirea lui era voluptate.

JUCĂTORUL

VĂZUT de departe, indiferent de lumina care cădea asupra-i, chipul lui părea să zâmbească, ca și cum ar fi vrut să ne strige în fiecare clipă: Vedeti, sunt ușor, n-am nici o piedică, nici o povară. Fiți ca mine, dacă sunteți în stare! Dar de câte ori ne apropiam de el și-i priveam chipul de aproape, zâmbetul acesta, strigătul acesta dispăreau, totul se prefăcea în tristețe, sau nu: nu în tristețe, ci în rețeaua acesteia, în deschizăturile, ungherele, cavernele prin care se scursese acel zâmbet sau în care fusese absorbită bucuria, precum un fir de iarbă în scobitura unei râme pe aleea unei grădini. Așa era chipul.

Contele S* era un jucător. În viața jucătorului hotărăște (cu orice preț, cu orice fel de pret) nu timpul, ci clipa, și anume cea unică, în care bucuria se prefăce instantaneu în tristețe și invers. E inutil de spus care

tristețe și care bucurie, căci ambele sunt fără conținut, iar singurul conținut este acea prefăcere instantanee a uneia în alta, adică tocmai clipa...

Ceea ce era cu totul nemaipomenit în chipul acesta era însă exprimarea spațială a acestei clipe a jucătorului, deci faptul că în el timpul devenise efectiv și fără ocolișuri spațiu. Chipul contelui S* era o culisă (și nu un peisaj), era o mască. Esența măștii este că în ea timpul s-a prefăcut în spațiu și spațiul în timp. N-a mai existat încă niciodată o mască atât de reală, una devenită atât de mult carne, una - dacă se poate spune așa - la fel de exemplară.

Cine spune mască, spune: fără viziune. Prin viziune, masca s-ar fi prefăcut în chip, clipa ar fi fost nimicită, tristețea și bucuria ar fi devenit conținut, sau mai degrabă conținutul tristeții și al bucuriei n-ar mai fi fost clipa, ci veșnicia. Nu există conținut fără viziune. Vizionarul este veșnicul adversar al jucătorului, lumii vizionarului i se opune în veci lumea jucătorului, sau altfel spus: lumea constă în veci din vizionar și din jucător. Contele S* nu era decât jucător, și nu știa că mai există și vizionarul.

SEDUCĂTORUL

C E citesc eu din acest chip? În primul rând, este la început ceea ce se cheamă un chip bun. Indubitabil. Și e greu să spui pe loc ceva despre nas sau despre barbă... În ochi, în ochii larg deschiși, există ce-i drept ceva foarte ciudat. Uneori, nu totdeauna. În viața noastră legată de pământ există clipe răzlete pe care trebuie să le dominăm într-un fel sau altul, dacă nu vrem să pierdem totul. Sunt cu adevărat ochii unui împlânzitor de șerpi. Mi-aduc aminte de o asemenea apariție. Era cu mai mult de douăzeci de ani în urmă, în piața din Tanger, cea careia i se spune Marele Socco. Kabyli din munți cu flintele lor, proprietari de cămile, matrozi de pe vapoarele europene, câțiva călători stăteau în jurul lui și al sacului negru în care se aflau șerpilor. Chipul lui era cel al unui arab de la marginea deșertului. L-am uitat, nu mai văd, nu-i simt decât ochii, mai bine zis ceea ce ieșea din ei atunci când apuca șarpele și-i vorbea. Era într-adevăr ceva înspăimântător, ceva ca o flacără vie, ceva demențial în ei. Ah, ce generale sunt vorbele! Ceva atât de înspăimântător, de abrupt ca înșeși mișcările viperei negre, foarte lungi, atunci când aceasta-l mușca de braț sau de limbă. Era unul și același lucru nebunia animalului stărnit și ceea ce fulgera acolo în ochii arabului. Nu pot s-o spun altfel, căci așa este. După ce șarpele-l mușca de câteva ori, el lua o mână de

paie și sufla în ele până ce lua foc. Așa se elibera el de venin, așa preschimba el veninul în foc. Poate nu greșesc, dacă presupun că aici era vorba de o rămășiță din reprezentarea unui vechi mit al șerpilor și al soarelui. Dar toate astea doar ca o paranteză. Așa este, spun eu, ochiul amicului nostru. E poate și el un astfel de împlânzitor de șerpi. Sunt absolut convins că asta e. Mai limpede spus, sunt absolut convins că nu se simte bine decât în preajma lucrurilor de care-i e groază. Dacă ai putea pătrunde în sufletul lui, ai găsi marele, înspăimântătorul secret al acestuia: că până la urmă îi este groază de oameni. Nu se poate defel spune prin cuvinte de ce anume din om sau de care oameni îi este groază. Indubitabil, foarte în taină, îi e groază și de ființe atât de apropiate cum sunt mama și fratele lui, poate de ei mai mult decât de oricine. E sigur că groaza asta și-o extrage cu o singură privire din oameni, din toți oamenii, chiar din cei aparent inofensivi, și e tot atât de sigur că asta nu-l face cătuși de puțin să-i ocolească, dimpotrivă, el are mereu asemenea obiecte de groază în jurul său, râde și se joacă cu ele. Se joacă toată viața lui, și îi e și îngăduit s-o facă, îi e îngăduit acest lucru precum nimanui altuia. Vezi tu, asta e indubitabil în chipul lui, poate mai întâi în ochi, dar și peste tot în rest, în întreaga expresie și în fiecare trăsătură în parte. Prima și cea mai importantă consecință a acestui în fond groaznic secret al lui - îl numesc groaznic, fiindcă anulează efectiv orice comunitate, orice legătură - este că el nu se poate stăpâni și nu-i poate stăpâni nici pe oameni. Cine-l observă, descoperă curând că el are cu fiecare om un anumit truc. Precum arabul cu șarpele. Chiar dacă în cele mai multe, în aproape toate cazurile, oamenii iau asta drept stăpânire, ele nu sunt niciodată altceva decât trucuri ascunse cu mai multă sau mai puțină artă. Și pentru clipa unei clipe, darul metamorfozei. De aici groaza de oameni. Ea este spaima cea mai profundă, groaza cosmică în clipa de dinaintea metamorfozei. Cel care nu se poate metamorfoza, acela nici din groaza asta nu va simți nimic... Și mai văd în chipul acesta că atunci când e singur, sau mai bine zis: lăsat în seama lui, nu există în el nici o măsură, nici o diviziune, nici o ordine, nici un fel de trepte, nici un mâner, aș zice, nici o virtute. Așa este șarpele din el. Oare șarpele nu e și el fără mâner, fără gradație, fără virtute? Și șarpele acesta poate fi găsit, pentru a reveni la acest chip, pe care abia acum suntem pregătiți a-l descrie, această lipsă de gradație, de diviziune se regăsește în uimitorul amestec de tinerețe și bătrânețe, de masculin și feminin în el. (Prin aceasta înrudit cu chipul obișnuit al actorului, doar că mult mai împins spre extrem, mai tensionat.) Totul numai încolăcire și eliberare, schimbare, nimic dur, nici o făgăduială, nici un țel și nici o speranță. Nici o stăpânire, doar veșnică seducție. Prin seducție nu înțeleg ceva diavolesc, ci mai degrabă ceva neceresc. Diavolul a căzut din cer cu capul înainte, de aici perversitatea. Dar asta nu e deloc în chipul de care ne ocupăm, în schimb există din plin ceea ce eu numesc "neceresc", făcându-mă vinovat de o concepție cu totul

păgână despre cer. Nu există decât stăpânire sau seducție. Stăpânirea vine din cer, de la Zeus. Seducția, metamorfoza este pământescul fără ceresc. Duhurile pe care cei vechi și le închipuiau sălășluind în pământ asemenea șerpilor erau astfel de seducători. Fără măsură, aș vrea s-o spun încă și mai limpede - fără unitate de măsură. Nimic pământesc nu poate atinge elementul ceresc, de aici chinul, tresarirea, schimbarea bruscă, înfiorarea pământescului, de aici veșnica metamorfoză sau imensa poftă de ea. Asta e ceea ce mai văd în expresia chipului său...

BANI

ÎN CHIPUL acesta, luați aminte la cele două mișcări. Cea dintâi - pielea frunții, sprâncene, pe scurt partea spirituală a chipului este smulsa în sus și încremenită parca acolo. În fața a ce? În fața abisului, în fața banului ca abis, în fața irealității banului. Viața unui astfel de om nu poate fi sus, în regiunea forțelor spirituale, decât exagerare, bluff, lipsă de măsură, înșelăciune, glumă. Banul nu înseamnă cătuși de puțin posesiune, aur, putere pentru el, ci câștig și pierdere, joc.

A doua mișcare: nas, gură, buze - tot ceea ce ține de regiunea de jos a materiei din chip - atârnând, veștede, lacome și obosite în același timp. Căta lipsă de articulație, de simț al conturului, al formei, al limbajului! Tot numai strigăt, sorbire, înghițire.

Nu există nici o contradicție între sus și jos, cea care în ultimă instanță ar putea face să se bănuiască o superioară unitate, ci dezbinare. Dezbinare datorită numărului. Chipul este lipsit de integralitatea oglinzii și a ideii, lipsit de integralitatea visului. M-am trezit odată dintr-un vis. Aflat cu totul sub impresia lui, m-am uitat la ceasul de pe noptieră: limba arăta patru și jumătate. Nu puteam pricepe defel ce înseamnă asta: patru și jumătate, vedeam doar că limba tăia cadranelor în două jumătăți, și mă minunam că timpul ăra aici tăiat în două. Asta înțeleg eu prin dezbinare datorită numărului.

NOROC

A FACE afaceri mai înseamnă printre altele și: a nu te pune în locul celui lalt. Așa-i era chipul, nu altfel, așa-i erau obrazii, fruntea lui dură, cămoasă, barbia, urechile, totul îndesat, rotund, cărnos. Printre cei de o seamă cu el, trecea drept deosebit de norocos. Totul îi reușea. Nici norocosul nu se poate pune în locul altuia... Atunci când nu e deja în locul lui, iar acest a fi în locul altuia înseamnă singurul, adevăratul noroc al norocosului... Dar prin asta am ajuns pe neobservate într-un alt domeniu.

FALIC

FĂȚA și profilul trec una într-alta, ca la un fruct. Chipul fără Da și Nu, fără alegere și decizie, doar umflare (extaziere) și relaxare. Uneori parca simți cum chipului acesta i-ar lipsi puful fructului cu care se aseamănă. Arcuri ale ochilor și scoici ale urechilor exagerat de încovoiate, rotunjite și scobite, buze și aripi ale nasului ca niște pielete vegetale și recipiente ale plăcerii. La fel de lipsite de puf ca și de spirit, lipsite de adierea spiritului. Ceva animalic-apropiat și rece în el, ceva nesfințit. Chipul acesta m-a făcut să pri-

Desen de George Grosz, 1919

MORFOZA

cep sensul sfîntirii și consacrării uneltelor simțirii în sacramentul botezului.

MAMA

DOAR față, largă, puțin turtită, afundată. Fără profil. Precum țărâncile sau copiii. Partea de deasupra poate fi ridicată ca un capac. Dedesubt este restul: trupul matern, durerea maternă, gol și plin în același timp, cel din care și-au luat zborul copiii, mulți, straini, mormântul. Fără centru. Fără spirit. Centrul e totdeauna spirit și spiritul centru. Mormântul nu este centru, nu mai e centru. Cândva el fusese centru: într-o lume a învierii carnii. Dar carnea nu mai învie, iar copiii se întorc împotriva mamei.

FRUNTE ȘI PROFIL (FIICA)

VĂD în profilul acesta desăvârșit unirea dintre obstinație și convingere. Rațiune nu atât ca tact, cât ca un fel de auz moral, ca o percepție a lucrului corect și o mirosire a celui cuvenit, vad în el lumea ca lume a unui popor ales, în genere conceptul și ideea de eminență, de recunoaștere, o lume a celor mai buni, a mentalității eminente, o lume închisă. Nu vad în ea vreo lume și alta care i s-ar opune. Asta înseamnă: nu vad acea unitate care nu se poate obține decât din dezbinare, lumea pe care noi trebuie întâi s-o creăm pentru a o putea cunoaște sau pentru ca ea să existe, nici lumea care n-a început niciodată, lumea imaginilor, a uimirii. Nici, de asemeni, lumea sfîntilor, (sfîntii nu apar în profil), cea în care suprema renunțare nu poate izvorî decât din supremul extaz, lumea abruptului, a clipei, a întoarcerii, a abisului, singura lume în care noi cadem, lumea fiorului, a ameteții, a seducției, a vanității, a păcatului...

NARCIS

ERA Narcis van? O ființă vana se poate vedea pe sine însăși? Nu privește ea mai degrabă pe lângă sine? Așa cum arcașul prost trage pe lângă țintă, la fel privește și cel van pe lângă sine. El nu vede decât imagini despre sine. El trăiește din imagini, și imaginile sunt hrana lui. Iar asta se poate vedea pe chipul celui van. De aici natura moale a acestuia, caracterul neformat, nematurizat, jenat, vid, chiar rău, dur, unghiurile și tranzițiile rele. Iar prin asta, prin latura care apare când prea slabă, când prea dură, când încercută, când încurcată, este el legat de dușmanul și fratele său, vicleanul, cel ce nu vrea decât lucruri, decât ceea ce poate apuca. Nici acesta nu nimerește și de aceea în chipul lui există de asemeni vidul, slăbiciunea, jena și răutatea. Abel a fost dorul, iar Cain vicleania, și amândoi erau frați și fii ai aceluiași tată. Narcis n-avea nici un frate. Narcis nu s-a văzut pe sine însuși, ci a văzut în oglinda apei, deasupra căreia își înclinase chipul, frumusețea și desăvârșirea, și de ele s-a lăsat înghițit. Așadar, el nu era van. Așadar, trăia într-o lume fără vanitate.

INSPIRAȚIE

PROBLEMA este: Altfel față, altfel profilul. Doi oameni într-unul. Până la ruptura.

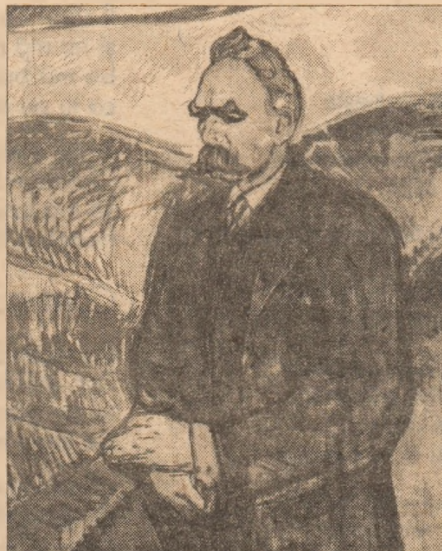
Tălmăcirea: Omul acesta n-ar tre-

bui să se privească în oglindă, n-ar trebui să privească în oglindă, căci el nu e niciodată în stare să se recapete complet pe sine însuși din oglindă. Spre deosebire de nenumăratele ființe vide, bărbați și femei, care sunt vide tocmai fiindcă se pot recăpăta pe ele însele din oglindă. Menirea și datoria lui ar fi: a vedea lucrurile și a se vedea pe sine doar în lucruri (iar nu în oglindă). Asta ar însemna atunci bunătate, bunătatea a celui inspirat, căci numai prin și în inspirație poate fi vindecată ruptura dintre față și profil.

Fratele lui geamăn ar fi un om care le-ar da altora cele mai bune sfaturi și care în situații decisive ar face el însuși alegerile cele mai smintite, cineva care într-un fel ar vorbi și altfel ar acționa, sau cineva care le-ar înlesni prietenilor săi mari câștiguri, iar el însuși ar pierde mereu. El e fără noroc, dar cătuși de puțin în sensul obișnuit, căci norocul în sensul lui n-ar putea fi decât inspirație, iar inspirația noroc.

FRIEDRICH NIETZSCHE

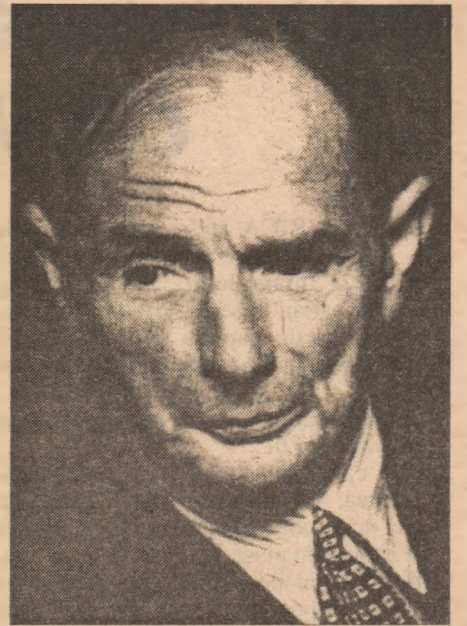
PARTEA superioară a frunții cu cele două scobituri tăiate adânc în țeastă deasupra tâmpelor mi-amintesc să o fi văzut asemănătoare pe capetele unor savanți, ale unor filologi. Ei nu i se adauga niciodată acolo vreo barbă, sau numai una nedezvoltată, degenerată. Iar acestea mi s-au părut că ar ține de fiecare dată unele de altele: cele două umflături ale frunții, de obicei foarte lucioase, paralele cu linia creștetului, și barbia retrasă. Forța frunții lui Nietzsche se accentuează tot mai mult pe măsură ce ea, părăsind lumea craniului, se cufundă sau se aruncă prin cele două splendide arcuiri sau scuturi sau rotunjimi ale frunții, proprii capului de artist, de la jumătatea distanței dintre începutul părului și sprâncene, în lumea ochilor și a viziunii. Nu

Friedrich Nietzsche, portret de Edvard Munch (1906)

e asta o cascada? Nu e totul în chipul aceste cataractă și tensiune? Gândul e el altceva decât fulgerul care se descarcă tocmai din tensiunea dintre lumea spiritului și cea a viziunii? Iar acum observăm și barbia, acum e și barbia prezentă. Cea despicată, unghiulară, puțin strâmbă, dură, pietroasă, stâncoasă. Ea stă acolo precum o stâncă în spuma mării, sau în mănunchiurile de lumină ale fulgerelor. Cât de pârjolită și despicată apare datorită lor stâncă! De capul "fulminant" al lui Jupiter ține părul bărbii bogate. Aceasta este precum pă-

mântul fertil și pădurea pe pietrișul bărbiei. Ea este elementul blând, prietenos, subordonat sublimului divinității și avându-l arcuit deasupra-i precum se arcuiește cerul deasupra pământului hrănitor de oameni. Există printre numeroasele genuri de barbă cel pe care vreau să-l numesc al robului, a cărui forță de șoc face să se dea înapoi partea de sus a frunții. Există apoi barbia omului senzual, voluptos: de obicei ascunsă, adesea în spatele vanității și autocomplăcerii, excitată, ea iese la lumină, un os plin de răutate, și face ca bărbatul care pofteste femeia să aibă, în clipa acestei pofte rele, aerul unui ucigaș. Barbia lui Nietzsche este cea a unui ofițer: spână, situată în prim plan - filosofia lui Nietzsche are mult mai puține planuri secunde și este mult mai mult prim plan, decât își dădea seama Nietzsche - gata de atac, aproape tăioasă, nesenzuală. Chipul lui Nietzsche este nesenzual și totuși cătuși de puțin ascetic sau al unui asceț. În chipul ascetului se vestește victoria spiritului asupra ochiului și cea a ochiului asupra gurii. Chiar și chipul lui Kant este cel al unui om al văzului, doar că aici rațiunea a contribuit și ea la victoria ochiului asupra gurii, motiv pentru care elementul senzual nu apare atât de depășit în chipul lui Kant, cât distanțat - precum o judecată în ziua de apoi. Chipul lui Nietzsche este cel al unui om al auzului, fruntea platonicienilor și a matematicienilor cu cuta îndreptată spre un punct imaginar deasupra rădăcinii nasului și cu umflături deasupra ochilor. Nietzsche nu căuta unitatea, ba într-un anumit sens chiar dezavua căutarea ei, tot așa cum dezavua logica, cum îl dezavua pe Socrate, de asemeni pe Platon, cum dezavua mai cu seamă gestul intelectual platonice. Matematica, lumea intelectuală a numărului îi erau complet străine, el voia dualitatea, dansul ca unitate a dualului, beția, fericirea, lumea fericită a auzului... În gură, și - deoarece conturul acesteia nu poate fi decât ghicit prin mustața, ceea ce nu este caracteristic pentru barbă, dar e pentru gură - încă și mai mult în nas, se poartă lupta dintre frunte și barbă. În chipul acesta duritatea nu s-a prefăcut în formă precum în cel al lui Dante, ci trebuie spus că moliciunea, elementul moale sau, pentru a mă exprima în același timp mai categoric și mai figurat, elementul umed, ploaia care din furtunile străbătute de fulgere se revărsa peste lumea de jos a vegetației, sunt absente aici. Ce contrast cu chipul lui Sterne, pe care Nietzsche îl admira atât! În chipul lui Sterne este prea mult din elementul umed, prea multă sentimentalitate și senzualitate ascunsă în ea, prea multă patimă vicioasă și umezeală. A numi chipul lui Nietzsche lipsit de păcat ar fi greșit, ceea ce trebuie spus e că noțiunea de păcat apare dezavuată în el. În orice caz, un chip mai puțin vicios, unul mai cast - de o castitate a bărbatului - este de neconceput. Chipul lui Nietzsche este într-un anumit sens opusul chipului țaranului, al nobilului, cu totul opusul chipurilor năsoase ale lui Francisc I și ale celorlalți Valois, opusul chipului omului instinctual. Nasul lui Nietzsche e prea mic. În ciuda minunatei inervații, desăvârșite prin dureri și suferințe, trebuie spus că omul acesta mai mult vorbește și gândește, decât miroase. Iar atunci când miroase, acesta e deja mirosul bolnavului, al unui ins torturat de groaznice dureri de cap.

ACTIV timp de șase decenii ca filosof, eseist, prozator și critic, Rudolf Kassner (1873-1959) este, după observația lui Hans Günther Just, un "scriitor pentru scriitori". Doi dintre prietenii săi, Hofmannsthal și Rilke, vedeau în el, cel dintâi - "o personalitate extrem de rară, aureolată de o strălucire eroică" (aluzie la infirmitatea de care Kassner suferea în urma unei poliomielite din copilărie), al doilea - "poate cel mai important dintre noi toți, cei ce scriem și ne exprimăm".

Cu toate astea, numele lui a fost, decenii la rând, sistematic ignorat de istoriile literare. Înainte de 1945, datorită unei (presupuse) origini "neariene", după această dată, din cauza prea flagrantei incompatibilități dintre spiritul lui cu totul independent, tinzând neconținut spre sinteză, fuziune și transfigurare (în descendența directă a unui Jacob Böhme sau Angelus Silesius, cineva l-a numit pe Kassner "ultimul mare mistic german") și obsesiile sau idiosincraziile mentalității Germaniei postbelice.

După nuvela fantastică *Vrajitorul* ("R.L.", nr. 43/1997), publicăm acum în traducere câteva "studii fiziognomice" aparute în volumul *Metamorfоза* (1925), un fel de intermezzo al lucrărilor mai ample pe această temă (*Număr și Chip*, 1919, *Fiziognomie*, 1931 etc.), prin care Rudolf Kassner urmărea edificarea unui "sistem de fiziognomie universală" cuprinzând nu doar tălmăcirea chipului omenesc, ci și a tuturor configurațiilor naturii și vieții, de la planta și animal până la creațiile gândirii și ale spiritului.

CUVÂNTUL

ÎMI NOTEZ în fața unei fotografii a lui Gladstone la bătrânețe: Semiprofil, întâi depărtându-și privirea de la cel pe care-l are-n față și apoi întorcându-se brusc spre el. Două mișcări într-una singură. Nici o ruptură. Legătura și conexiune mai mult prin pasiune decât prin idee sau măsură, aspect al unui actor, al cuiva care are nevoie de situația prielnică, al unui demagog, al unui virtuoz, al cuiva care iubește cuvântul. În cuvânt este ureche și ochi. Așa este chipul acesta, tot așa fiecăru chip este, într-un sens și mai înalt, cuvânt. În fiecare chip viu trebuie să luăm aminte și să ținem seama de cele două mișcări: fața sau ochiul și profilul sau urechea. Cu cât chipul e mai viu, mai fertil, cu cât e el mai imaginativ, mai "cuvânt", cu atât mai pronunțate sunt aceste două mișcări, una îndreptându-se spre lucruri, cealaltă depărtându-se de ele. Păpușii, marionetei îi lipsește această mișcare, acest ritm: ele sunt astfel lipsite de cuvânt, de imaginație.

Prezentare și traducere de Mihnea Moroianu

CÂNTAREA INIMII FERICITE

LIRICA egipteană veche de dragoste a fost descoperită întâmplător. Un egiptolog german, aflându-se la British Museum, a observat un papirus pe dosul căruia erau scrise, într-o grafie elegantă, versurile:

*Când vântul vine, pe sicomor îl caută
Când vii tu...*

după care urma într-o altă grafie completarea: "pe mine mă cauți". Papirusul data din secolul al XV-lea î.H. Faptul că pe același manuscris se aflau două grafii, l-a făcut pe egiptologul german să creadă că poezia de dragoste egipteană se preda, o dată cu scrisul, în școlile de scribi și că această completare era de

fapt "corectura" pe care un maestru o făcea discipolului ce uitase versul. Romantică întâmplare de istorie literară i-a stimulat și pe alți egiptologi care au început să caute papirusuri din epocă. Așa s-a născut antologia lui Siegfried Schott apărută la Zürich în 1950: *Ägyptische Liebeslieder*, antologie din care am selectat și noi poemul pe care îl prezentăm aici în limba română. Nu și fără alt scop decât cel pur estetic.

După părerea noastră, mult controversata carte biblică, interpretată încă din secolul I d.H. ca o alegorie pastorală religioasă - *Cântarea Cântărilor* - nu a fost inițial o creație a evreilor. De aici și ciudățenia includerii ei în *Biblie*.

Originile "alegoriei" sunt foarte îndepărtate, ele trebuie căutate în folclorul din zonă, folclor care a preluat-o de la egiptenii culti, sau de la popoarele din aceea parte a lumii ce s-au aflat adesea sub stăpânire egipteană. Între *Cântarea inimii fericite* și *Cântarea Cântărilor* asemănările sunt de netăgăduit. Nu este singurul caz în care se observă că evreii erau receptivi la cultura popoarelor civilizate între care se regăsesc: egipteni, canaaneeni ș.a. Cine a consultat *Manualul Ugaritic* publicat de Cyrus Gordon Hertzfel în "Analecta Orientalia XXXV", Roma 1950, a rămas uimit de similitudinile "de discurs" între poezia *Bibliei* și cea a ugaritilor. Așadar versul

horațian cunoscut: "Grecii au fost cuceriți prin arme de latinii țărani, / dar i-au cucerit pe aceștia prin arte" se aplică și în cazul popoarelor din Asia Mică. Poemul de dragoste ales de noi din antologia lui Schott este o probă a faptului că... globalizarea începe în cultură și se realizează în economie.

Din perspectivă antropologică, observăm că cel mai sigur "depozit" al culturilor elitare rămâne folclorul. De aceea nu trebuie să ne mire faptul că, trăitori în proximitatea zonei mediteraneene, recunoaștem patosul, senzualitatea decentă, unele motive ale acestei străvechi poezii în cântecele noastre de dragoste sau în romanțele lautărești.

Cântecul 1

Numai una, iubita, fără asemănare
mai frumoasă-i ca lumea întreagă.
Privește-o, ca o stea strălucitoare.
La începutul unui an frumos, ea este.

Luminiș de virtuți: strălucitoare piele
cu ochi ce luminos clipește,
cu buze ce dulce vorbesc,
Măsurată-i la vorbă iubita.

Gâtul înalt și pieptul lucitor,
ea poartă în păr lapislazuli adevărate,
brațele ei aurul în sclipire-l întrec,
mâna ei - ca potirul lotusului este.

Cu șolduri grele și coapse subțiri
ce par că se ceartă-ntre ele: care e mai frumoasă.
Nobili, când pe pământ pășește, i-s pașii,
salutul ei, hoț de inimi este.
Ea-i face capul să-ntoarcă
pe toți bărbații, s-o privească.
E-o bucurie pentru cel ce binete îi dă,
Cel mai grozav dintre tineri atunci el este.

Când afară din casă ea iese, este
ca și cum toți numai pe ea ar privi-o, pe ea numai una.

Cântecul 2

Iubitul meu mi-a furat inima cu vocea lui
și bolnavă-s de el.
Vecin casei mamei mele, iubitul este
și nu știu totuși cum să ajung la el.
Cred că mama mi-ar fi de-ajutor
La ea pasol meu se grăbește.

Vezi, inima mea nu vrea
La el doar să-mi fie gândul
Vezi, de-a lui dragoste-s prinsă

Un prost e el și eu o altă proastă.

Dorința să-l îmbrățișez nu mi-o știe
și că el la mama mă trimite.
Trimisă ți-am fost, iubite,
de Aurita, zeita femeilor îndrăgostite.

Vino să-ți văd frumusețea, iubite
ca să se bucure mama și tata, vino
ca să te serbeze vecinii, vino
ca pe tine să te serbeze lumea, iubite.

Cântecul 3

Inima mea s-a gândit frumusețea să-i vadă
când în sala-i de arme stau;
Acolo l-am văzut pe Mehi al meu, în carul de luptă
plecând, de tineri înconjurat.

Nu știu dacă trebuia din cale-i să mă feresc
sau să trec pe lângă el semeată?
Vezi, când și râul îmi pare un drum,
tălpilor mele loc nu le găsesc.

Ce prostută ești tu, inimă a mea!
De ce vrei lui Mehi să mă împingi înaintea?
Dacă eu trec pe lângă el, ia aminte,
îmi trădez, fără să vreau, iubirea.

"Sunt a ta, iată-mă-s" parcă i-aș spune.
El supărat ar striga numele meu
și pe mine în cel mai bun sălas
al suitei lui m-ar trimite.

Cântecul 4

Inima mea, grăbită, întruna vorbește
în timp ce eu la dragoste mă gândesc;
nu vrea să mă lase să mă port omeneste
parcă din piept să sară ar dori.

Nu are răbdare să-mi pun rochia care-mi place,
să-mi iau pălăria ce-mi place,
să-mi pun la ochi culoarea ce-mi place,
să mă dau cu parfumul ce-mi place.

"N-ai nevoie de ele! Oricum te va place"
îmi zice ea mie când la el mă gândesc.
Lasă-mă, inimă, nu mă mai dăscăli
de ce prostește te porti, mai dă-mi pace!

Așteaptă, liniștește-te, iubitul vine la tine,
dar și ochii care privesc se-nmultesc;
nu face ca oamenii să spună și despre mine:
"pradă a dragostei orice femeie devine".

Ai putea și tu să te stăpânești
Inimă a mea, când pe el îl dorești.

Cântecul 5

Pe Aurita o cinstesc
Majestatea ei o slăvesc
pe Stăpâna cerului o preamăresc
laudă lui Hathor* și glorie Stăpânei femeilor.

Refugiu la ea am găsit. Rugămintea mi-a ascultat
și-a trimis-o pe Aurita, Stăpâna femeilor,
a venit chiar ea să mă vadă
ce minunat lucru mi s-a întâmplat!

Măreț m-am simțit și m-am bucurat

când mi-a spus: "Ea e-aici".
Am văzut tinerele fete cum se-nchinau
la vederea ei. Ce mult o iubeau!

Jurământ zeitei atunci am făcut
iar Ea mi-a dat iubirea-n dar;
trei zile după ce ne-am rugat
spunându-i numele. De cinci zile iubita a plecat.

* Prin sincretism, zeita Hathor a asimilat un număr impresionant de alte zeități feminine, printre care și pe Sekhmet. Aici, ele sunt diferite: Sekhmet, sotia lui Ptah, purta pe cap un disc solar. Trupul ei era de femeie, iar capul de leu. Datorită discului se mai numea Scânteietoarea, Flacăra din cer, Aurita.

Cântecul 6

Am trecut pe la casa iubitului meu
și ușa deschis-am găsit-o.
Iubitul meu stătea lângă-mama lui
și frații-i erau tot acolo.

Inima celor care treceau pe drum
de iubire cuprinsă era, pentru el,
pentru-minunatul, neasemuitul,
numai unul, iubitul.

Când și eu am trecut, m-a privit
și cât ne-am bucurat!
Inimă fericită, în fericire
așa m-am simțit privită.

Îl sărut de față cu-ai lui
și nu mă rușinez de-acei oameni,
ba mă bucură chiar pizma lor
că tu pe mine mă recunoști.

Zeitei mele-i voi face serbare
- inima-mi bate să sară din piept -
să mă lase, pe iubit, noaptea să-l privesc,
noaptea frumoasă când Aurita trece.

Cântecul 7

De șapte zile iubita nu mi-am văzut.
Zac, boala m-a răpus.
Inima grea îmi este
De mine însumi parc-am uitat.

Când vin doctorii la mine
de leacurile lor nu-s multumit.
De leac nici vracii nu-mi dau;
la boala mea nu se pricepe nime.

"Ea a venit" dacă mi-ar spune,
m-ar învia. Numele ei e-aceia ce mă ridică
Acest du-te-vino al soției ei
e lucrul ce inima mea în viață o ține.
Iubita mai bună-i decât orice leac,
mai bună decât rețeta din carte.
Intrarea ei în casă e amuleta mea:
când o văd, sănătos mă fac.

Când clipește din ochi, trupul meu întinereste,
când vorbește ea, trupul meu mai puternic se face,
când mă îmbrățișează, răul din mine goneste.
De șapte zile iubita nu mi-am văzut.

**Prezentare și traducere de
Viorica S. Constantinescu**

Edvard Munch în propriile cuvinte

EXISTĂ scriitori care pictează și pictori care scriu. Munch a pictat și a scris cu aceeași intensitate. A pictat și a scris două activități creatoare care nu se pot împăca fără riscul ca una din ele să facă umbră celeilalte. Cel puțin așa cred criticii de artă.

Acum câțiva ani, când traduceam din Strindberg, un prieten mi-a dat manuscrisul romanului acestuia, *Le Plaidoyer d'un fou*, pe care Munch îl cumpărase de la autor pe când acesta avea grave dificultăți economice. Romanul fusese refuzat în Suedia și publicat în Germania și apoi în Franța, iar Strindberg avusese de suportat consecințele juridice ale faptului de a fi fost, în morală, înaintea timpului său. Scrisă direct în franceză, cartea aducea în lume un tip de femeie care nu avea nimic în comun cu imaginea veche, tradițională. Sulful răspândit de *Le Plaidoyer d'un fou* avea mai târziu să stingă mirosul de tănăie și prejudecățile pe care lumea le avea în privința sexualității devoratoare a femeii și a forței ei.

Pe marginile manuscrisului, Munch făcuse comentarii bogate - aceste note puteau constitui un roman paralel cu acela al prietenului, rivalului și dușmanului de mai târziu. Se pare că, începând de atunci, Munch a început să scrie un fel de jurnal: *Jurnalul unui poet nebun*, despre trăirile sale intime, despre acel timp special, "timpul lui Carmen": "Kierkegaard a trăit pe timpul lui Faust, Don Juan - Mozart - Don Juan. Era timpul când barbatul o seducea pe nevinovata fata. Eu am trăit timpul tranziției către emanciparea femeii, atunci când sosise vremea ei norocoasă, când femeia era cea care seducea, tenta și își înșela

barbatul. Timpul lui Carmen. Timpul în care barbatul începuse să devină cel slab." Aceste notații nu sunt în realitate un jurnal - poezii nu pot scrie jurnale obișnuite, în care banalități rivalizează cu plicticoase descrieri - jurnalul de poet al lui Munch conține notații despre suflet, "studii despre suflet". În același fel procedase și Novalis și Kierkegaard - "jurnalele" lor împletind nararea și confesiunea numai pentru a constitui o ramă pentru studiul sufletului. Poezii se folosesc pe ei înșiși ca de un "preparat anatomic al sufletului", cel mai la îndemână.

Munch spune clar că el este poet și că opera lui se împarte, ca și aceea a lui Kierkegaard, în două: a "Pictorului" și a supernervosului său prieten "Poetul".

Muzeul Modern din Stockholm a făcut de curând o expoziție cu gravuri, litografii, picturi și mai ales manuscrise aparținând lui Munch. Cu această ocazie a apărut și esul lui Poul Erik Tojer despre "cel mai mare artist al nordului", Edvard Munch și s-au scos la lumină și texte disparate care zăcuseră ani de zile în arhiva Muzeului Munch. Au fost publicate fragmentar, sub formă de citate.

Hazardul (bine organizat) a făcut ca în același timp să se deschidă, în apropiere de expoziția lui Munch, expoziția cu picturile și fotografiile lui Strindberg, la Muzeul Național. La fel ca și Munch, Strindberg era obsedat să prindă sufletul, să-l fotografieze, să-l studieze pe cât posibil, să-l disece, așa cum făcuse clandestin Leonardo da Vinci cu trupurile omeștii pentru a înțelege misterul corpului uman, marea lui perfecțiune și frumusețe.

E o simultaneitate fericită când doi prieteni-rivali-dușmani, obsedați de "studiul sufletului", au parte de asemenea strălucite expoziții care îi reprezintă în "artele lor secundare".

A picta, pentru un scriitor, și a scrie, pentru un pictor, este poate o modalitate plină de îndrăzneală de a se odihni de cuvinte sau de culori, silind spiritul să fie activ chiar și în odihnă.

În propriile cuvinte, Munch, deși intens și nou, îmi amintește mereu de prietenul său "supernervosul poet nebun".

În timp ce Strindberg, mândru în singurătatea și nebunia lui, nu a împrumutat de la Munch decât obsesia, monotona manie de a crea cu orice preț, de a studia sufletul, mergând înaintea criticii împotmolită ca de obicei în marunțurile cotidianului. Strindberg a pictat mereu aproape numai peisaje în furtună, marea cu valuri uriașe și acel cer bethoveeanian cu nori spărgându-se exploziv și luminând chipul însingurat al creatorului.

Dar există un punct de intersecție în destinele celor două genii. Munch scria: "Destinele oamenilor sunt ca planetele care se mișcă în spațiul stelar intersectându-și traiectoriile. Din milioane de stele există numai câteva ale căror traiectorii se întretaie, încât ele se contopesc în flăcări luminoase."

Destinele lui Munch și Strindberg s-au intersectat în incendiarie întâmplări. În afara obsesiei de a studia sufletul, a mai fost și obsesia unui nod concentrat de energii care face ca însăși viața să existe. Femeia ca madonă și demon a fost tema de predilecție a celor doi artiști. Femeia ca o furtună dezlanțuită peste capetele creatorilor preocupată să descifreze chiar misterul existenței. Iată ce scrie Munch despre relația lui cu femeia: "Eu am pus mereu arta înaintea de toate și am simțit femeia ca un obstacol pentru munca mea." Apoi adaugă, ca o scuză pentru faptul că tocmai "piedica" aceasta a constituit motivul central în creația sa: "Din cauza semintei de boală moștenită de la tatăl și mama mea (tuberculoza, n.t.) m-am hotărât încă din tinerețe să trăiesc necăsătorit simțind că ar fi o crimă să o fac."

Munch nu s-a căsătorit dar a iubit mult. El a creat Madonele timpului nostru - femeia frumoasă, periculoasă, as-

cunzând în sânul ei un cuțit, sfidătoare și seducătoare, capabilă de a castra barbatul cu luciditatea ei necruțătoare. Portretele acestor madone sunt frumos decorate cu spermatozoizi în atac, precum săgețile otravite ale lui Cupidon, săgeți muiate în chiar afrodiziacele mamei sale.

"Totul vrea să trăiască, scrie Munch, cu cât sunt mai mulți cei care dispar cu atât mai mult ei vor trăi." Cuvintele pictorului despre puterea morții de a crea viață. În perechea viața-moarte, madona e chiar mijlocul prin care creatorul-demiurg se exprimă cel mai bine. Și timpul este numai un susur peste generațiile

Gravură de Edvard Munch

calcate în picioare de alte generații, ca în poemul pictorului:

*"Timpul susura peste pamânt
mileniul trece
astfel se naște durerea -
o speranță mică, un mic surâs.
Se pot auzi voci și mult plâns
și zâmbetul disparând.
Suspinele mor și
neamuri calcă în picioare neamuri."*

Gabriela Melinescu

Munca bursierilor

LA Accademia di Romania a avut loc lansarea unor volume recent tipărite, rod al muncii de cercetare încurajată de această instituție, ce a pornit pe drumul renașterii unei activități căreia, în perioada interbelică, i-a dedicat însăși existența sa. Volumele reunesc munca bursierilor "Vasile Pârvan" sau comunicările prezentate la sesiunile organizate la Accademia di Romania la Roma. Este vorba de:

- ◆ Anuarul Accademiei di Romania - *Ephemeris Dacoromana* - noua serie, vol. XI (2000) (volumul X a apărut în anul 1945), Editura Fundației Culturale Române, București 2001. Prezentarea s-a făcut de către profesorii Luiza Valmarin și Cesare Alzati.
- ◆ Volumul *Giacomo Leopardi e la sua presenza nelle culture est-europee/ L'uomo, il poeta, il pensatore* cuprinzând actele celor două sesiuni dedicate celui de al doilea centenar leopardian și care s-au desfășurat în iulie 1998 la București și în noiembrie 1998 la Accademia di Romania la Roma. Prezentarea s-a făcut de către profesorul Giorgio Brugnoli.
- ◆ Volumul *Il piacere della ricerca. Giornate di studio in onore di Marian Papahagi*, Editura Il Bagatto, Roma 2001. Aparut sub îngrijirea Luizei Valmarin și Angelei Tarantino și prin sprijinul financiar al Departamentului de Studii Romane de la Universitatea "La Sapienza" Roma. Prezentarea s-a făcut de către profesorii Norbert von Prellwitz și Luciana Stegagno Picchio.
- ◆ Volumul *Etnia e confessione nella Transilvania dei secoli XVI-XX*, Editura Lithos, Roma 2001. Aparut sub îngrijirea lui Francesco Guida și prin sprijinul financiar al Departamentului de Instituții Politice și Științe Sociale de la Universitatea Roma Tre.

Record

● Se știe că anglo-saxonii și nemții au tradiția lecturilor cu public plătit, că există destui oameni care își cumpără bilete pentru a-i asculta pe scriitori citind cu voce tare din opera lor. (Scriitorii englezi care vin în fiecare an la întâlnirile româno-britanice de la Băile Felix ne-au povestit că turneele de lectură fac parte din munca lor și că, pe lângă drepturile de autor, în special încasările ce le revin din aceste "spectacole" le asigură existența. În Germania - la fel.) Toamna trecută, la Toronto, a avut loc "cea mai mare lectură publică din toate timpurile", și pe care organizatorii au propus-o pentru *Cartea Recordurilor*: Joanne K. Rowling, autoarea "fenomenului mondial" *Harry Potter*, din care s-au vândut peste 50 de milioane de exemplare, a adunat pe un stadion 15.000 de copii veniți cu părinții să o asculte citind un fragment din ultimul volum al seriei, *Harry Potter și globul de foc*.

Grisham și criticii

Dar viața rurală înfățișată de Grisham nu e lipsită de drame și conflicte. "Ferma și micul orașel din apropiere seamănă cu acelea în care trăiau bunicii mei și băiețelul sint eu, care mi-am trăit acolo prima copilărie" - mărturisește popularul autor în "Publishers Weekly", dezvăluindu-și și "rețeta": "Amestecați câteva vechi legende familiale, adăugați o bună doză de ficțiune, agitați bine totul și veți avea o poveste pe cinstă". Îmbibată în plus și de nostalgie. Critica nu a fost deloc încântată de noul roman al lui Grisham, dar lui nu pare să-i pese de cronicile literare, atâta timp cât cărțile i se vând în tiraje uriașe: "O să intru în panică în ziua în care criticii îmi vor lauda cărțile. Asta va însemna sfârșitul carierei mele! Și mai rea e critica făcută de un scriitor... ei pot să se arate cu adevărat scirboși între ei. Din fericire, cititorii mei nu se sinchisesc de părările criticilor. Se spune despre mine: e de ajuns ca Grisham să-și pună numele pe un sul de hirtie igienică și acesta se vinde în milioane de exemplare."

Hugo & Asociații

● Cu un an înainte de celebrarea bicentenarului Victor Hugo (n. 26 februarie 1802), mai multe personalități au fondat o noua Societate a Prietenilor lui Victor Hugo. Din Comitetul de Onoare fac parte prim-ministrul Lionel Jospin și președintele Senatului francez, precum și Umberto Eco, Georges Charpak, Michel Butor, Hubert Reeves. Societatea - care numără deja peste o sută de membri, printre care numeroși scriitori, filosofi, universitari, oameni de teatru, prezidați de Marie Hugo - și-a propus ca, "la ora mondializării, a mediatizării sub toate formele și a informatizării", să contribuie la "propagarea scrierilor și gândirii lui Victor Hugo", ajutând în special cercetările asupra omului și operei. Adresa e-mail a Societății este Amis.Hugo@wanadoo.fr.

MERIDIANE

Revista revistelor

"Gură de Tirgoviște"

La Găești apare, de aproape un an, publicația mensuală *LITERE*, care preia numele unei reviste interbelice destul de cunoscute, ale cărei prime două numere au văzut lumina tiparului chiar la Găești. Redactor-șef este dl Tudor Cristea, absolvent al Filologiei bucureștene, cu trei decenii în urmă. Cronicarul a văzut mai multe numere ale revistei dimbovitene, trimise cu amabilitate de către editori. A remarcat o oarecare ostilitate față de *România literară* ori față de unii dintre dirigenții ei. A înghițit în sec, stăpînindu-și pofta de a replica. N-a vrut să fie ținta, Doamne, apără-ți!, vreunui blestem care se împlinește, din cele despre care Ion Ghica susține că s-ar chema "gură de Tirgoviște", de la suferințele pe care ultimul domnitor fanariot din Țara Românească, fiica lui și boierii care i-au apărut ticaloasă cauză le-ar fi cunoscut ca urmare a blestemului tirgoviștenilor. Dl Mihai Gabriel Popescu tocmai ne reamintește istoria în numărul pe februarie. Un număr bun, interesant, din care Cronicarul ar cita cîte ceva fie din *Pornografie populară* de dl Dumitru Ungureanu, fie din cronică literară a d-lui Tudor Cristea la volumul de teatru al D-lui Valentin Nicolau, fie din articolul *Intellectualii* de dl Alexandru George. Nu neapărat fiindcă ar împărtăși ideile acestuia din urmă, originale, curmezișe, ca totdeauna, dar fiindcă socotește ca merita să provoace discuție. Cînd va avea spațiu, va reveni.

Baritoni și bizantini

O Fundație clujeană editează de cîteva vreme *PROVINCIA*, lunar care apare într-o ediție românească și într-una maghiară, coordonate de dl Al. Cistelean și respectiv de dl Molnár Gusztáv. Revista e scrisă de români și de unguri și vădește un remarcabil spirit democratic, lipsit de prejudecăți, pe care ne-am bucura să-l știm imitat și de alte publicații. Din numărul pe martie, Cronicarul s-a oprit (deși e departe de a fi singurul text care merita reținut) la *Politica PNL între principii*

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundației "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

și perspective, un comentariu al d-lui Daniel Vighi pe marginea congresului recent al partidului numit în titlu. Dl Vighi e un prozator bine cunoscut, cu un talent puternic. Mai puțin cunoscut e în ipostaza de analist politic. Deși dl Vighi e membru al PNL, provenind din PAC, analiza d-sale nu e deloc partizană. E cit se poate de rece și de clară. În plus, dl Vighi are haz, ca prozator ce se află, cînd caracterizează personajele sau rolul lor în viața partidului. Dacă analiștii noștri politici ar fi și scriitori (unii cred că sînt, dar asta e altă căciula, oricum prea mare pentru capul lor), le-am citi și noi cu plăcere comentariile. Pentru dl Vighi, fostul președinte al PNL, dl Cămpeanu, era "un soi de Cațavencu cu inflexiuni baritonale în voce". Dar debarcarea "baritonului șef" a permis PNL să reintre în scena politică și în CDR, unde însă s-a supus cam mulțisor - prin voința prudentului președinte Quintus, - "ucazurilor creștin-democrate" ale PNȚCD. "...Partea cea mai straniu-absurdă a politicii partidelor românești este capacitatea acestora de a-și întreține linia politică greșită printr-un soi de hipnoză suprarrealistă..." Vindecarea de boala cu pricina, PNL o datorează "bizantinului Valeriu Stoica", cel care "a decis corect părăsirea a ceva care mirosea de departe a coroane mortuare", adică a CDR, printr-o "realpolitik" eficientă și ușor cinică. Dl Vighi merge, evident, pe mina bizantinului nr. 1 (fost nr. 2, pînă de curînd) al PNL. Nu e problema Cronicarului, sensibil doar la partea literară a articolului din *Provincia*, nu la "principiile și perspectivele" unui partid pe care (dacă e să-și dea și el cu părerea, după obiceiul locului) nici principiile, nici perspectivele nu par a-l caracteriza, indiferent de cine l-a condus, baritonul Cămpeanu, prudentul Quintus sau bizantinul Stoica.

Rapturi spectaculoase sau definitive?

După o absență de cîteva luni, Ion Cristoiu revine în presă ca editorialist la *CURRENTUL* și ca literat la *INDEPENDENTUL* lui Horia Alexandrescu. La *Curentul*, Ion Cristoiu se avîntă în critici la adresa guvernului Năstase, fără a ierta nici Cotrocenii, cu o vervă care poate părea bizară dacă ne amintim că dl Cristoiu a condus într-un an electoral ziarul *AZI*, vizibil angajat în susținerea PDSR ca partid de opoziție cu șanse clare de a reveni la putere. Ion Cristoiu nu poate contesta că a pus umărul la victoria PDSR, chiar dacă tirajul confidențial al ziarului *Azi* cu siguranță că n-a mișcat opinia publică. Însă ce publica Ion Cristoiu, sub semnătură, ca editorialist al ziarului lui Octavian Știrleanu, fost membru al PD, trecut apoi cu ziar cu tot în tabăra PDSR, era folosit în campanie de virfurile de lance ale partidului care se pregătea să preia puterea. Editorialele lui Ion Cristoiu se metamorfozau în mesaje politice ale liderilor PDSR. După ce partidul lui Ion Iliescu a ajuns la putere, Ion Cristoiu a lansat o speranță personală: că va ajunge într-o funcție executivă la un post de televiziune. Asta nu s-a întîmplat. Astfel că, după o vacanță prelungită, Ion Cristoiu a revenit la munca ingrată de editorialist, dar pentru a nu i se reproșa că tot amenință cu întoarcerea în bibliotecă, fără a produce și dovezi ale acestei întoarceri, Cristoiu își ia rubrică în ziarul condus de fostul său coleg de redacție la *Scinteia Tine-*

LA MICROSCOP

Misterele Securității

ÎNCEPÎND de săptămîna trecută, cine vrea să-și vadă dosarul pe care i l-a făcut Securitatea îl poate consulta în sala de lectură a CNSAS. Poate că unii dintre cei care se așteaptă să aibă nevoie de zeci de ore de lectură, pentru a ajunge la capătul *dosarului lor*, vor fi dezamăgiți. Poate că din cauza faptului că numele informatorilor au fost șterse vor fi destui cei care își vor chinui memoria să-și amintească cine i-ar fi putut turna în cutare moment al vieții lor. Probabil că acest exercițiu va produce și bănuiele neîntemeiate sau false revelații. S-ar putea, de asemenea, ca unele dintre aceste dosare să fi fost cosmetizate sau chiar metamorfozate în cei unsprezece ani care au trecut de la Revoluție.

Cea mai mare parte a populației din România nu manifestă nici cel mai mic interes față de aceste dosare. Așa că cei care s-au tot temut că accesul la ele va deschide o Cutie a Pandorei s-au înșelat. Ori poate au vrut să (se) înșele, pentru a nu se ajunge, în România, chipurile, la drame și la vindicte stînite, în masă, de dosarele Securității.

Evident că cei mai mulți care vor să-și citească dosarele n-au depus cereri la CNSAS ca să se afle în treabă. Presupun că ei fie că s-au simțit supravegheați de Securitate, fie că au experimentat într-un fel sau altul, efectele practice ale turnătorilor care s-au făcut despre ei.

De ce contează că o minoritate a populației României vrea să-și consulte dosarele, în loc să încerce să uite ce se ocupa Securitatea?

După părerea mea, această explorare individuală a dosarelor de Securitate va duce, încetul cu încetul, la dispariția sindromului suspiciunii din societatea românească. Și asta nu atît din cauza informațiilor care se vor afla din dosare, cît din pricină că delațiunea va primi astfel o lovitură zdravănă. Specia turnătorilor nu va dispărea în România, de asta sînt convinși, dar turnătorul, ca persoană, va deveni ceva mai atent cu *materialele* pe care le furni-

zează. În privința persoanelor turnate sau nu, dar care se tem și azi de așa-numita atotputernicie a Securității, adestea pot avea o imagine clară a dispariției acestei puteri malefice a Securității.

Și astăzi mi se întîmplă să discut cu persoane care se simt urmărite sau persecutate fie de Securitatea însăși, fie de SRI, care în viziunea lor n-ar fi decît un fel de Securitate dată la spălat. Poate că mă înșel, dar detașarea dosarelor Securității ar trebui să ducă la o certă relaxare a celor care cred astfel.

Ajungem și la unul dintre, cum să le zicem, sporturile naționale neomologate - scenarita. Vechea teamă sau chiar frică bolnăvicioasă de Securitate și de supraviețuirea ei a dus la ideea că în România totul ar fi programat sau invers că, dacă se întîmplă ceva special, acel ceva are în spate forțe oculte care urmăresc răul țării. După ce se vor da în vileag suficiente dosare de Securitate, cu siguranță că *scenarita* va suferi o înfringere considerabilă. Aceste dosare, puse unul lîngă altul, vor dovedi, sînt convinși, că Securitatea își putea face treaba numai în împrejurarea că era susținută și susținea un regim totalitar. Dar nici măcar în perioada cînd avea de partea ei toate avantajele posibile, Securitatea n-a fost în stare să alcătuiască mari strategii, ci simple soluții de criza.

Ca putere malefică, Securitatea a folosit, pe vremea lui Ceaușescu, o violență care mai degrabă îi trădează slăbiciunea decît forța. Iar ca putere "pozitivă", aceeași instituție n-a fost în stare să asigure o trecere lipsită de violență de la totalitarismul lui Ceaușescu la haosul care a urmat.

Singura și ultima șansă a Securității pentru a-și păstra imaginea de forță omnipotentă și bivalentă era aceea de a întreține misterul acțiunii sale "la bucată". Căzînd și această redută, nu vom mai discuta despre Securitate, ci despre securiști și despre informatorii lor.

Cristian Teodorescu

retului, Horia Alexandrescu, o rubrică pe teme literare. Dar se va mulțumi Ion Cristoiu cu acest rol de editorialist sau el are în continuare motive să spere că se va alege cu o funcție executivă la un post de televiziune, de pildă TVR? Vom citi și vom vedea. ❖ *ROMÂNIA LIBERĂ* pare a-și construi o identitate color tot mai convingătoare, chiar dacă în paginile de copertă nu are deocamdată suficientă pregnanță. Totuși e de remarcat că ziarul e mult mai "aerisit" și că are o construcție mai riguroasă în majoritatea paginilor *dinauntru*. ❖ Dacă tot am ajuns la *România liberă*, să menționăm că acesta e singurul ziar de mare tiraj care în scandalul stîmrit de publicarea unor documente emise de fosta Securitate despre trecutul patriarhului Teoctist, continuă investigațiile. ❖ Fostul director onorific al *României libere*, Octavian Paler afirmă în *COTIDIANUL* că vechea Securitate n-ar fi visat în vecii vecilor ca acuzații pe care, consideră Octavian Paler, le-ar fi fabricat pentru a-l putea compromite la o adică pe viitorul patriarh, vor circula ca documente *indubitabile*, mai mult sau mai puțin, în presă. ❖ Pe măsură ce guvernul Năstase se apropie de suta de zile de grafie, criticile la adresa sa devin tot mai acide. Premierului i se reproșează gafe, iar disponibilitatea sa de a se întîlni cu presa nu mai e privită ca o dovadă de transparență, ci mai degrabă drept o probă de orgoliu personal al prim-ministrului. Pe de altă parte, însă, la a-

ceastă oră Adrian Năstase se află pe primul loc în topul personalităților în care au încredere românii. Asta dacă dăm credit sondajului realizat de IMAS, un institut de sondare a opiniei publice care a mai dat și greș în proiecțiile sale. ❖ Mult prea neobservat de presă a trecut discursul președintelui Iliescu în care acesta a tras o graniță limpede între Cotroceni și PRM, condamînd fără echivoc nu numai extremismul xenofob și antisemit, ci și pe cei care ridică în slavi figuri ale istoriei României care au făcut rău țării adoptînd puncte de vedere extremiste, xenofobe sau antisemite. E pentru prima oară că președintele Iliescu nu numai că își ia distanță de propagatorii extremismului, dar își expune clar poziția față de punctele sensibile ale acestei propagande. Faptul e cu atît mai important cu cît, în urmă cu doar cîteva ani, președintele Iliescu, aflat tot în exercițiul acestei funcțiuni, declara că guvernezi cu cine poți, pentru a justifica coaliția *patrulaterului roșu*, coaliție în care se afla PUNR-ul dominat de Gh. Funar și, în poziție de auxiliar, PRM-ul lui CVTudor, un auxiliar care, din pricina ambiguităților PDSR, a devenit cel mai important partid de opoziție. Se pare că președintele Iliescu însuși a devenit agasat de creșterea PRM-ului și că încearcă să-i limpezească și pe simpatizanții din PDSR ai liderului peremist asupra riscurilor politice pe care și le asumă.

Cronicar

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2000: 3 luni - 104.000 lei; 6 luni - 208.000 lei;
1 an - 416.000 lei. ISSN 1220-6318

**Imprimat la
NAȚIONAL ROM**

**24 pag - 8.000 lei
La redacție: 6.000 lei**